

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของรัฐในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น : การศึกษาด้านการทอผ้าชุมชนบ้านวังเจ้า อ่าเภอบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าค่าธรรมะเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการวิจัยและได้แบ่งสาระสำคัญไว้ดังนี้

2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนา
- 2.1.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.1.4 ความหมายและความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 2.1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้า
- 2.1.6 ข้อมูลทั่วไป

3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

2.1.1 แนวคิด ความหมายและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบทบาท

การพัฒนาถือเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสังคมไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาโดยเฉพาะในระดับราษฎร์ โดยการพัฒนาจะด้องเป็นพัฒนาอย่างยั่งยืน ภาครัฐจึงถือว่ามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ตั้งแต่อดีต โดยรัฐ ต้องเปิดใจให้กว้างในการพัฒนาตัวเองของชาวบ้านเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชนต่อไป

ความหมายของบทบาท

บทบาทได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะ ซึ่งจะขอนำเสนอเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ลิตตัน(Linton, 1963, : 113 – 115 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 21) นักมนุษยวิทยาเป็นคนแรกที่ให้แนวความคิดเรื่องสถานภาพ (status) และบทบาทหน้าที่ (role) เขาเห็นว่าสถานภาพเป็นนามธรรมซึ่งหมายถึง ฐานะหรือตำแหน่งจะเป็นเครื่องกำหนดบทบาทตำแหน่งนั้น ๆ ว่าตำแหน่งนั้นจะมีภารกิจหน้าที่อย่างไรบ้าง ดังนั้นมือตำแหน่งเกิดขึ้น สิ่งที่ควบคู่มา

กับคำแห่งก็คือบทบาทของคำแห่งเมืองทนาทึกกับ บทบาทจะเป็นสิ่งที่ควบคู่มา กับคำแห่ง เปรียบเสมือนเรื่องคุณด้านหนึ่งคือคำแห่ง อีกด้านคือบทบาท

สต็อกดิลล์(Stogdill, 1959, 127 – 128 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 22) เสนอ ว่า บทบาทเป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่จะปฏิบัติ ซึ่งผลมาจากการประสานสัมพันธ์ตาม แนวทางของแต่ละบุคคล และสังคมแต่ละคำแห่งจะมีแนวทางของแต่ละบุคคล และสังคมแต่ละ คำแห่งจะมีแนวทางปฏิบัติกำหนดไว้

บروم แอนด์ เชลนิก(Broom and Selznick 1963:16 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 22) ให้ความหมายว่าบทบาทบางครั้งเรียกว่าบทบาททางสังคม เป็นแบบแผนของ พฤติกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับคำแห่งเฉพาะทางสังคม เช่น การเป็นพ่อ เป็นครู ความหมายของ บทบาทเป็นการกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องแสดงพฤติกรรมตามบทบาทนั้น ๆ และเขา สามารถเรียกร้องหรืออ้างสิทธิ์นี้ได้ ซึ่งเป็นความหมายใกล้เคียงกับที่ Young ให้ไว้ดังนี้ บทบาท คือ หน้าที่ของฐานะคำแห่ง เมื่อบุคคลหนึ่งได้ดำรงคำแห่งนี้ สิ่งที่ตามติดมากับคำแห่งก็คือ การที่เขายังต้องมีการประทับสัมสาร์ (interaction) กับคำแห่งอื่น ๆ ทั้งที่สูงกว่าและต่ำกว่า ภัยในกลุ่ม สิ่งที่ตามมากับคำแห่งอันเป็นเครื่องกำหนดสำหรับการดำรงคำแห่งนั้น ๆ เรียกว่าบทบาท

โโคเคน(Cohen, 1987 : 36 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 22) ได้ระบุว่า บทบาท เป็นพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นจะให้ดำรงคำแห่งใดคำแห่งหนึ่ง ปฏิบัติโดยยึดบทบาท เป็นมาตรฐานในการตรวจสอบ ที่จะให้เห็นว่าบุคคลผู้ดำรงคำแห่งนั้นจะปฏิบัติอย่างไร ภัยใน ข้อมูลฐานะของคน

เลวิสัน(Levinson 1964, 113 – 115 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 22) ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก ลินดัน(Linton) สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาท หมายถึง ปักสถาน (norms) ความมุ่งหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบและ อื่น ๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับคำแห่งทางสังคมที่กำหนดตาม ความหมายนี้คำนึงถึงบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งชี้แจงหน้าที่อันควรกระทำ
2. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงคำแห่งที่คิดและกระทำเมื่อดำรง คำแห่งนั้น ๆ
3. บทบาท หมายถึง การกระทำการของบุคคลแต่ละคนที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับ โครงสร้างทางสังคม หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อดำรง คำแห่งนั้น ๆ

จากความหมายของบทบาททั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า “บทบาท” หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำการต่าง ๆ ของบุคคลที่สังคมคาดหวังหรือกำหนดให้กระทำ โดยมีความเกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่สิทธิ ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือตำแหน่งทางสังคมของบุคคล นั้น และเกี่ยวข้องกับปักสถาน ขบวนธรรมเนียมประเพณีของสังคมด้วย ซึ่งจะเป็นด้วกำหนดให้

ผู้ดํารงคําแห่งนั้น ๆ ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยเฉพาะบทบาทของภาครัฐถือว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายและโครงการต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ต่อไป

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทเป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาสังคมที่มองตัวบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม การปฏิสัมพันธ์ หรือการเกี่ยวข้องกันในสังคมเป็นลักษณะสำคัญของบทบาทที่แสดงอยู่ และเราไม่มีทางหลีกเลี่ยงจะไม่ไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้สังคมก้าวไปสู่สังคมที่บุคคลส่วนใหญ่ปราศจากความต้องการที่จะให้เป็นไป

การเข้าใจทฤษฎีบทบาทจะทำให้สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ได้ในเรื่องบทบาทนี้ได้มีนักวิชาการให้แนวคิดไว้ ดังนี้

บروم แอนด์ เชลนิก(Broom and Selznick 1963, 18 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 23) ได้กล่าวว่าคําแห่งทางสังคมนั้นจะต้องมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ไว้เสมอเพื่อให้รู้ว่าแต่ละคนต้องแสดงบทบาทอย่างไรบ้างบทบาทเป็นสิ่งที่คิดตามมา กับคําแห่งอันเป็นเครื่องกำหนดการคํารงคําแห่งนั้น ๆ นอกจากนั้น ได้จำแนกลักษณะบทบาทไว้ 3 ประการ

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือ บทบาทตามอุดมคติ (The prescribe or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของคําแห่งไว้อย่างแน่นอนชัดเจน

2. บทบาทที่ควรกระทำ (the preconceive role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรจะกระทำในหน้าที่ของคําแห่งนั้น ๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทตามอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างไปแต่ละบุคคลก็ได้

3. บทบาทที่กระทำจริง (the performed role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ

เบอร์โล(Berlo 1960, 153 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 24) ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะบทบาทได้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้ (role prescriptions) คือ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจน ว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทจะต้องทำอะไรบ้าง

2. บทบาทที่กระทำจริง (role descriptions) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ

3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (role expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ ควรจะกระทำการอย่างไร

โคงเคน(Cohen 1978, 35 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 24) ได้อธิบายเรื่องบทบาทไว้ ดังนี้

การที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้เราปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทโดยบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า บทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role) ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติปฏิบัติ ตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เรายังยอมรับว่าจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (enacted role) เป็นวิธีที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติอภิมาจริงตาม ตำแหน่งของเข้า ความไม่ตรงกันของบทบาทหน้าที่กำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงอาจมีสาเหตุ มาจาก

1. บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ด้องการ(jack of understanding)
2. ความไม่เห็นด้วย (not to conform) หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
3. บุคคลไม่มีความสามารถ (inability) ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ

มอร์ (Mury 1968, 4 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 24) กล่าวถึง ความ คาดหวัง (expectation) ว่าหมายถึง ระดับผลงานที่บุคคลกำหนดว่าจะกระทำได้ เพื่อให้บุคคล ทำงานที่ดูน่ายกย่องและความคาดหวังนั้นเป็นสิ่งระดับที่บุคคลกำหนดว่าจะกระทำได้ เพื่อให้ บุคคลทำงานที่ดูน่ายกย่องและความคาดหวังนั้นเป็นระดับที่บุคคลประณญาจะไปให้ถึงเป้าหมายที่ กำหนดไว้ในการทำงานแต่ละครั้งและเขายังได้กล่าวถึงบทบาทที่คาดหวัง (role expectation) ว่าหมายถึง ความคิดเห็นที่มีต่อบุคคลซึ่งอยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในการกระทำการหรือไม่ กระทำการ ดังนั้นบทบาทที่คาดหวังจะอภิมาในรูปแบบของการกระทำการที่บุคคลคิดว่าควรกระทำการ ตามสิทธิหรือหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ที่ดูน่ายกย่องอยู่

จากการประมวลความคิดเห็นของนักวิชาการชาวต่างประเทศข้างต้น สามารถ สรุปประเภทของบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role or prescription) เป็นบทบาทที่มีการ กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้
2. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (role expectation) เป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของ ความคิดส่วนบุคคลหรือเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้บุคคลแสดงบทบาทต่อสังคม รวมทั้งความคาดหวังของคนเอง ว่าควรจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร
3. บทบาทที่เป็นจริง (performed role or actual role) เป็นบทบาทที่เจ้าของ สถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังและ เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดและบทบาทที่ถูกคาดหวังไว้ก็ได้

จากแนวคิดข้างต้นพบว่า สถาบันสวัสดิการสังคมเป็นสถาบันหนึ่งของภาครัฐ เพราะฉะนั้นผู้บริหารภาครัฐ จำเป็นจะต้อง修身บทบาทที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทที่ถูก กำหนด หรือบทบาทที่ทุกคนคาดหวัง และบทบาทที่เป็นจริงก็ตาม เพราะว่าบทบาทภาครัฐนั้น เป็นบทบาทของผู้นำในการบริหารภาครัฐ ที่จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ผลที่มีในการบริหาร จัดการภาครัฐ นักบริหารภาครัฐจะเป็นทั้งผู้กำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ

การวัดผลการปฏิบัติงานของภาครัฐจะวัดกันที่การให้บริการประชาชน เพาะภารกิจของภาครัฐ คือการให้บริการประชาชน การบริการสาธารณะเพื่อให้สังคมมีสันติสุข มีความเสมอภาคและเกิดประโยชน์ต่อสาธารณะอย่างแท้จริง

การบริหารงานภาครัฐมีความ слับซับซ้อน ต้องอาศัยกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับเป็นเกณฑ์ ประชาชนมีความคาดหวังในภาครัฐ บริการด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม มีการสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน มีความรับผิดชอบ แต่เนื่องจากการบริหารภาครัฐมีขอบข่ายที่กว้างขวาง ขนาดของงานใหญ่ การปฏิบัติงานต้องมีขั้นตอนมา มีการควบคุมเป็นลำดับชั้น จึงทำให้การทำงานล่าช้า ไม่คล่องตัวปรับด้วยยาก มีการเปลี่ยนแปลงน้อย (อุทัย เลาหวิเชียร, 2544, 7 – 17) ภาครัฐยังต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายและต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย ต้องให้สิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล และไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไรจากลูกค้าหรือประชาชน (Cohen, 2001, 38 – 39 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 25) และประการที่สำคัญที่สุดคือ สถาบันสวัสดิการสังคม จะเป็นสถาบันหนึ่งที่จะช่วยกระจายความเจริญเดิบโดยทางเศรษฐกิจไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง ทำให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคม และในที่สุดระบบเศรษฐกิจที่เจริญเดิบโดยอย่างมีเสถียรภาพมั่นคง ในบรรยากาศที่มีความสมดุลและก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองต่อไป

จะเห็นได้ว่า บทบาทของภาครัฐ ถือว่าเป็นมีความสำคัญต่อการดำเนินชีพอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก และจากการศึกษาพบว่า มีบทบาทมากหมายที่รัฐบาลจำเป็นต้องรับผิดชอบในการบริหารจัดการทั้งนี้ เพื่อนำรัฐไปสู่ความสำคัญตามเป้าหมายที่กำหนดและเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนของประเทศไทย โดยส่วนรวมเป็นสำคัญ จะนั้นในลำดับต่อไปผู้ศึกษาขอนำเสนอบทบาทภาครัฐที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1.3.1 บทบาทภาครัฐ

ด้านการปกครอง

การปกครองระบอบประชาธิปไตย (democracy) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่หลักประชาธิคุณภาพในโลกยึดถือปฏิบัติอยู่และแนวปฏิบัติ การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับความหลากหลายในสังคม (อุทัย เลาหวิเชียร, 2544, 163) รัฐบาลของประเทศไทยที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นรัฐบาลที่ต้องคำนึงถึงเสียงข้างมาก กำหนดให้ประชาชนเป็นผู้ควบคุมผู้กำหนดนโยบายโดยเลือกผู้แทนไปทำหน้าที่ ประชาชนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการพูด การเขียน (Mayo, 1960, 317 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 26) การบริหารงานแบบประชาธิปไตย คือการนำเอาความคิดของประชาธิปไตย คือการนำเอาแนวความคิดของประชาธิปไตยมาใช้ในการบริหารรัฐกิจซึ่งก็คือ การคำนึงถึงความสำคัญของแต่ละบุคคล เสรีภาพ เสมอภาค การมีส่วนร่วมในการบริหาร การควบคุมผู้กำหนดนโยบาย (อุทัย เลาหวิเชียร, 2544, 170) จะเห็นได้ว่า รัฐบาลหรือระบบการบริหารแบบประชาธิปไตยจะต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน

ข้าราชการจะต้องอยู่ภายใต้การตรวจสอบของประชาชนและจะต้องแยกแยะความแตกต่างให้ได้ในการสนองตอบต่อการเรียกร้องจากกลุ่มหลากหลาย แบบเปิลเบย์ (Appleby, 1965, 334 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 27) ในประเทศไทยสังคมที่ปกครองด้วยระบบของประชาธิปไตยประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอภาค ทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ประชาชนจึงมีอำนาจในการปกครอง โดยผู้ปกครองจะต้องใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ประชาชนสามารถตัดสินใจได้ ผู้ปกครองจึงต้องใช้อำนาจให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ส่วนองค์ประกอบของระบบประชาธิปไตยคือการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation) ระบบประชาธิปไตยต้องสนองตอบความต้องการของประชาชน (responsiveness) เป็นการปกครองโดยเสียงข้างมาก (majority rule) ยานาจอธิปไตยเป็นของรัฐสภา (parliamentary sovereignty) รัฐสภาต้องมีหน้าที่ตรากฎหมาย กระบวนการทางการเมืองจะผ่านการกลั่นกรองของกลุ่มหลากหลาย (pluralism) บทบาทภาครัฐจึงต้องสนองตอบต่อระดับสังคมตามรัฐธรรมนูญใหม่ ที่ให้สิทธิตรวจสอบกิจกรรมของรัฐมากขึ้น

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า การบริหารภาครัฐ มีขอบข่ายกว้างขวางและมีผลกระทบต่อกันจำนวนมากทั่วประเทศ การบริหารที่มีอยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชน ประชาชนอาจจะควบคุมเองหรืออาจให้สมาชิกสภานิติบัญญัติควบคุมก็ได้ ประชาชนมีสิทธิที่จะทราบผลของการปฏิบัติของภาครัฐ ประชาชนมีสิทธิที่จะทราบขั้นตอนการปฏิบัติ ประชาชนหรือสื่อมวลชนจะมีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐในประเทศที่มีการปกครองระบบประชาธิปไตยจะไม่ได้ การบริหารภาครัฐเป็นกิจกรรมส่วนรวมซึ่งประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของและมีส่วนได้ส่วนเสีย เพราะประชาชนเสียภาษีอากรให้รัฐนำไปบริหารประเทศ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

การปกครองระบบประชาธิปไตยนั้น รัฐบาลมีหน้าที่จะด้องบ้านดักทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน สร้างความอยู่ดี กินดีของประชาชน ตลอดจนการยกระดับการครองชีพของบุคคลผู้ที่ไม่ได้รับความพำสูตรเท่าที่ควรให้ดีขึ้น ให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนอยู่ในระดับที่เหมาะสมเข้าเดียวกับคนอื่น ๆ ทั้งนี้รัฐจะต้องมีบทบาทที่สำคัญในการบริหารจัดการโดยจะต้องระหนักถึงความต้องการพื้นฐาน (basic needs) ประชาชนทุกคนควรได้รับบริการอย่างทั่วถึง โดยมุ่งตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของคนในสังคมโดยทั่วไปบริการขั้นพื้นฐาน มักจะถือเป็นบริการขั้นต่ำสุด ที่รัฐจะต้องจัดให้กับคนในสังคม เช่นการศึกษาภาคบังคับ บริการสุขอนามัยของรัฐเป็นต้น ซึ่งรัฐได้กำหนดให้มีเครื่องชี้วัดถึงความจำเป็นพื้นฐาน(กฎ.) เพื่อให้สามารถตอบสนองกับปัญหาและความต้องการของคนในสังคม (social justice) ซึ่งถือเป็นหลักการที่สำคัญในการบริการสังคมที่ดี และจะต้องบริการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องของ

กฤษหมาย ความยุติธรรมทางสังคม บริการที่ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเพศ ชนชั้น สีผิว ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งหลักการข้อนี้ยังแสดงถึงความครอบคลุมครบถ้วนอีกด้วย

การกำหนดนโยบาย (policy formulation) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลักดันปัญหาที่เกิดในสังคมให้เป็นนโยบายของรัฐเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว อายสโตร์น(Eystone 1978, 42 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 29) ได้สรุปประเด็นดัง ๆ ที่เป็นปัญหาสังคมและนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบาย

ปัญหาทั่วไป (problems) เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบทั่วบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือต่อสังคมโดยส่วนรวม เช่น ปัญหาโซเคนี ยาเสพติด โรคเอดส์ และปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น ปัญหาทั่วไปอาจจะเพิ่มความสำคัญและพัฒนาเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

ปัญหางานสังคม (social problems) คือปัญหาที่เกิดในสังคมและมีผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก แต่ประชาชนบางกลุ่มเท่านั้นที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาอย่างจริงจังด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน การรวมกลุ่มจึงอาจจะเกิดขึ้นเพียงระยะสั้น ๆ เท่านั้น

ข้อเสนอของสังคม (public agenda) เป็นการประมวลข้อเสนอของสังคมเข้าด้วยกันเป็นข้อเสนอของสังคม ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญ ๆ ของปัญหาที่รัฐต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ความสำคัญของข้อเสนอของสังคมจะทวีเพิ่มขึ้นเป็นข้อเสนอของรัฐบาลขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ผู้นำทางการเมือง วิกฤติการณ์ของปัญหา การเดินขวนประท้วง สื่อสารมวลชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอของรัฐบาล (official agenda) เป็นข้อเสนอที่มีความสำคัญอีกระดับหนึ่งก่อนนำไปสู่การกำหนดนโยบายรัฐบาล ในกระบวนการนี้ข้าราชการไทยจะมีบทบาทสูงในการพิจารณาข้อเสนอเพื่อกำหนดเป็นนโยบาย โดยผ่านกระบวนการและขั้นตอนทางรัฐสภาและระบบราชการ ในบางประเทศระบบคุลากิริ อาจมีบทบาทในกระบวนการนี้ และจาก การศึกษาการกำหนดนโยบายในกระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบมีดังนี้

จากการศึกษาในกระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบ ทำให้เข้าใจกระบวนการกำหนดนโยบายชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแยกเป็นกระบวนการนำเสนอเข้า การกำหนดนโยบายโดยผ่านกลไกในระบบการเมือง การนำเสนอและ การบังคับใช้ระบบการเมือง อย่างไรก็ตามกระบวนการศึกษานี้ไม่สามารถใช้อธิบายกระบวนการกำหนดนโยบายได้ทุกสังคม เช่น ในสังคมไทย ขั้นตอนในการกำหนดนโยบายที่จัดเป็นขั้นตอนการนำเสนอ มีความสำคัญอย่างมาก เพราะส่วนใหญ่ข้าราชการและคณะผู้บริหารจะเป็นผู้กำหนดนโยบายในกระบวนการนำเสนอเข้า จึงมีความสำคัญอย่างมาก ข้อเสนอของรัฐส่วนใหญ่จะมาจากข้าราชการ และประเมินผลการปฏิบัติงานโดยข้าราชการนำเสนอนโยบายไปปฏิบัติโดยข้าราชการ และประเมินผลการปฏิบัติงานโดยข้าราชการ เช่นกัน ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่าจากการอบรมวิเคราะห์เชิงระบบนี้พบว่า ในสภาพความเป็นจริงแล้ว ประชาชน

เจ้าของปัญหามักจะไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการน่าเข้าเลย จะมีก็ส่วนน้อยมากแทนจะไม่มีผลกระทบอะไรเลย แต่จะมีส่วนร่วมบ้างก็ในขั้นตอนของการน่าออก ซึ่งก็สายไปเสียแล้ว เพราะทำหน้าที่เป็นนโยบายของมาเรียนร้อยแล้วบ่อยครั้ง

นอกจากนี้ แฮม และ ฮิล(Ham and Hill 1993, : 20-21 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลืน, 2550 : 32) มีข้อเสนอในการวิเคราะห์นโยบายว่า ต้องมีการศึกษาร่วมกันระหว่าง การศึกษา การวิเคราะห์ระบบ (system analysis) ตามแบบของ Easton และการวิเคราะห์ระบบโดยรวม (systematic analysis) ที่มีปัจจัยการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้วย เพื่อเข้าใจการดำเนินงานของรัฐบาล แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมของการน่าทำหน้าที่เป็นนโยบาย (policy formulation environment) ในรายงานเรื่อง Policy Formulation จากหนังสือ Policy-making Process:Policy Formulation โดยดังสมมติฐานว่า กระบวนการนโยบายสาธารณะ (policy process) นั้น เป็นเรื่องของการเมือง โดยมีระดับความเข้มข้นของการเมืองแตกต่างกัน มีแนวคิดเป็นระบบ มองกระบวนการนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relation) ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่เรียกว่า สามชุด คือ สภาพแวดล้อมของการน่าทำหน้าที่เป็นนโยบาย (policy formulation environment) และ สภาพแวดล้อมของการประเมินนโยบาย (policy evaluation environment) ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัต มีการเชื่อโยง ในแต่ละสภาพแวดล้อม โดยมีองค์ประกอบที่เรียกว่าเป็นผู้กระทำ (actors) และกิจกรรมที่เกิดขึ้น

สำหรับผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในสังคมไทยนโยบายมักถูกกำหนดโดยข้าราชการ เพราะข้าราชการเป็นผู้ที่ถูกควบคุมข้อมูล ระเบียบกฎเกณฑ์และกฎหมาย จึงทำให้ข้าราชการมีบทบาทสูงในการกำหนดนโยบาย ในอุดีที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า การเริ่มนโยบายจึงมักเริ่มที่ขั้นตอนของการคิด ข้อเสนอของรัฐบาล โดยที่ประชาชนมักจะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องมาก่อนเลยในส่วนของการน่าออก มา กว่า ซึ่งถือว่าเป็นการรู้สึกด้วยเมื่อสายเกินไป อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจหรือไม่เห็นความสำคัญและนอกจากนี้ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า บทบาทภาครัฐซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายจำเป็นจะต้องครอบคลุมด้านกฎหมายและจริยธรรมเป็นสำคัญอีกด้วย

สรุปได้ว่า การกำหนดนโยบายนั้น เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลักดันปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมให้เป็นนโยบายของรัฐ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมที่สำคัญ การระบุปัญหาและปราบปรามต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ว่ามีผลกระทบต่อบุคคล กลุ่มนบุคคลหรือสังคมมากน้อยเพียงใด เพื่อให้นักวิเคราะห์นโยบาย ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้มีประสบการณ์พัฒนาเป็นทางเลือกหลาย ๆ ทาง เมื่อทราบผลตีผลเสียแต่ละทางเลือกแล้ว จึงเสนอทางเลือกให้ผู้กำหนดนโยบายตัดสินใจเลือกนโยบาย ซึ่งอาจจะอยู่

ในรูปแบบมติคณะรัฐมนตรี พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา พระราชนัญญาติ ประกาศ คำสั่ง เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปปฏิบัติต่อไป (ศุภชัย ยะวงศ์ภาคย์, 2545, : 37)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การกำหนดนโยบายเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของภาครัฐ การจะแก้ปัญหาหรือวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ของประเทศให้เกิดสันติสุข ให้ประชาชนมี ความเป็นอยู่ที่ดี มีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของภาครัฐ จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้อง ตัดสินใจให้สอดคล้องกับความต้องการประชาชน ผู้กำหนดนโยบายต้องตัดสินใจบนพื้นฐานของ ความมีเหตุและผลตามกำลังทรัพยากรของประเทศที่มีอยู่ต้องตัดสินใจแก้ปัญหาของสังคมโดย ส่วนรวม มิใช่ปัญหาของกลุ่มนบุคคลหรือคณะบุคคลเพียงบางกลุ่ม บางคณะ เท่านั้น ฉะนั้นผู้ กำหนดนโยบายรัฐจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงในการแสดงบทบาทซึ่งถือ เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญยิ่งในการกำหนดนโยบายทุกครั้ง

การนำนโยบายไปปฏิบัติ (policy implementation) การนำนโยบายไปปฏิบัติ คือ การกระทำทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยคณะกรรมการหรือบังเจกบุคคลก็ได้ การกระทำดังกล่าวก็ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในนโยบาย (Meyer & Horn, 1975, 445 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 33) หรือ เป็นการผลิตผลลัพธ์ออกมา การทำให้สำเร็จ โดยด้วยของมันเองไม่มี ความหมายที่สมบูรณ์ ก้าวคือจะด้วยมีนโยบายพื้นฐานทั่วไปมาดำเนินการให้ลุล่วงซึ่งอาจอยู่ใน รูปของกฎหมาย คำพิพากษา คำสั่งของรัฐบาลหรือมติคณะรัฐมนตรี (Mazmanian & Sabatier, 1981, 25 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 33)

การนำนโยบายสามารถนำไปปฏิบัติมีสาระที่กว้างขวางครอบคลุมไปถึงพฤติกรรม การปฏิบัติและปฏิบัติสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มบุคคล สมรรถนะและความร่วมมือของหน่วยงาน ภาครัฐและเอกชน สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความแตกต่างใน สภาพแวดล้อมแต่ละพื้นที่ รวมตลอดถึงบังจัดอื่น ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อผลสำเร็จของ เป้าหมายที่กำหนดไว้ในนโยบาย ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของแผนงาน โครงการ อาศัย ตัวแบบ (Model) หรือแนวทางการศึกษา คือ ตัวแบบที่ยึดหลักเหตุผล (rational model) ตัวแบบ ด้วยการจัดการ (management model) ตัวแบบด้านการพัฒนาองค์การ (organization management model) ตัวแบบทางการเมือง (political model) ตัวแบบทั่วไป (general model) (วรเดช จันทร์ศร, 2527 : 38 – 39)

จากการศึกษาพบว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติ (policy implementation) ที่อยู่ใน สภาพแวดล้อมของการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้น เน้นความเป็นการเมือง ความเป็นผลวัตถุของ การปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มีความเข้มข้นสูงของความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงและความ слับซับซ้อนในเรื่องของผู้กระทำ กิจกรรมในสภาพแวดล้อม ความสำคัญของระบบราชการ (bureaucratic imperatives) การเชื่อมโยง (linkages) และกลไกในการกำกับดูแล (compliance mechanisms) ซึ่งกลยุทธ์ในการนโยบายไปปฏิบัติให้บรรลุผลจำเป็นต้องเข้าใจความเป็นเมือง

และมีวิธีการในการเจรจาด้วยร่องรอยที่ผู้กระทำต่าง ๆ ทั้งในสภาพแวดล้อมเดียวกันและในสภาพแวดล้อมการทำหนนโดยนายและการประเมินผล

ผู้กำหนดนโยบาย (policy makers) จากการศึกษาพบว่าเรื่องการทำหนนโดยนายที่ได้ก่อตัวมาแล้ว นอกเหนือจากการกำหนดนโยบายให้แก่ไปปฎิบัติและมีความชัดเจนแล้ว ผู้กำหนดนโยบายยังสามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ด้วยการตรวจสอบ (monitoring) การแทรกแซง (intervention) และการแสดงความรับผิดชอบต่อนโยบาย (credit claiming) การส่งสัญญาณต่าง ๆ ของผู้กำหนดนโยบายต่อผู้ปฏิบัติมีผลทางการเมืองต่อกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ

จะเห็นได้ว่า แนวคิดดังเดิมของการเมืองที่แยกจากการบริหาร (politics/administration dichotomy) ตามแนวคิดของ Woodrow Wilson ที่มีการแบ่งสายการบังคับบัญชาเป็นลำดับชั้น และให้ผู้ปฏิบัติใช้ความสามารถทางเทคนิคในการนำนโยบายไปปฏิบัติตามหลักวิชาการนั้น ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีแนวคิดที่ว่าการเมืองเป็นเรื่องการแบ่งสรรของอำนาจ ดังนั้นฝ่ายการเมืองที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย จึงต้องลงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับฝ่ายปฏิบัติที่เป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ

ด้วยย่างนโยบาย มาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (มพร.) ที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ในปีงบประมาณ 2542 เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจที่ตกต่ำหลังวิกฤติการณ์การเงินเดือนปี 2540 ใช้เงินถูกจากต่างประเทศถึง 54,371.9 ล้านบาท และมีแหล่งเงินทุนจากธนาคารโลกและญี่ปุ่น เรียกว่าเป็นมิยาซาวา (Miyasawa Project หรือ Miyasawa Plan) ผู้กำหนดนโยบายคือคณะกรรมการเศรษฐกิจในรัฐบาลช่วงหลีกภัย พ.ศ. 2542 โดยมีเป้าหมาย คือการกระตุ้นเศรษฐกิจ มีวัดถุประสงค์ 3 ข้อคือ (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2542 : 37)

1. กระตุ้นเศรษฐกิจโดยเน้นการลงทุนที่ก่อให้เกิดผลผลิต และสร้างงานภายในประเทศ
2. บรรเทาผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากวิกฤติเศรษฐกิจ โดยเน้นพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายคนยากจน หรือได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจทั้งในเมืองและชนบท
3. ส่งเสริมการสร้างรากฐานการพัฒนาในระยะต่อไป

ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการ (formal implementors) ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติเป็นคนของรัฐบาลที่มีอำนาจตามกฎหมาย ความรับผิดชอบ และมีทรัพยากรของรัฐที่จะนำคำสั่งของนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผล เช่น ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการประจำขององค์กรที่เป็นของรัฐและองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ กำหนดผู้ให้ภาระ หัวหน้าส่วนราชการประจำ หัวหน้าส่วนราชการประจำ หัวหน้าส่วนราชการประจำ ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการ เป็นตัวหลักของการนำนโยบายไปปฏิบัติในโครงการมิยาซาวา ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการ คือข้าราชการในหน่วยงานของรัฐที่นำโครงการไปปฏิบัติ

ผู้รับช่วงการนำนโยบายไปปฏิบัติ (intermediaries) เป็นผู้ที่ไม่ได้รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติโดยตรง แต่ช่วยเหลือสนับสนุน เช่น หน่วยงานราชการอื่นที่รับช่วงการปฏิบัติจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่นำเสนอโครงการมิใช่ชาวต่าง ๆ ไปดำเนินการรับช่วงต่อกระทรวงหรือกรมที่รับผิดชอบ หรืออาจเป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่เป็นหน่วยงาน NGOs (Non – Governmental Organizations) หรือผู้รับเหมาบริษัทฝีกอบรมหรือให้คำปรึกษา

ถึงแม้การใช้ผู้รับช่วงการนำนโยบายไปปฏิบัติ จะเป็นที่นิยมในการให้ยมในการให้บริการสาธารณะมากขึ้นในปัจจุบัน แต่ก็มีปัญหาที่ตามมาในเรื่องการทำกับดูแลให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย ต้องมีระบบการเชื่อมโยงทำกับดูแลที่ слับซับซ้อนที่มากขึ้น

ผู้ทำการแนะนำชักชวนและกลุ่มฐานเสียง (lobbies and constituency groups) เนื่องจากนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องของการเมืองสูง ผู้ทำการแนะนำชักชวนและกลุ่มฐานเสียงจึงมีอิทธิพลให้ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ยกตัวอย่างกลุ่มนี้ เช่น นักการเมืองระดับต่าง ๆ กำหนดผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้มีบารมีในสังคม องค์การเอกชน สมาคมธุรกิจอุตสาหกรรม เช่นสถาบันการค้า สภาทนายความ สมาคมผู้ส่งออก

ผู้รับผลของนโยบายและผู้บริโภค (recipients consumers) ท่ามกลางกระแสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมือง ได้มีแนวคิด การนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยผู้ได้รับผลจากนโยบาย (consumers implementation) เช่น แผนพัฒนาฯ ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างงานให้ประชาชนที่ว่างงานที่เป็นผู้รับผลของนโยบายเป็นผู้ดำเนินการแผนงานในโครงการในนโยบายนี้ ในระดับต่าง ๆ หรือนโยบายบันทึกอาสาให้เป็นผู้ประเมินการขายผลิตภัณฑ์ในแต่ละตำบลหรือโครงการประกันสุขภาพของนโยบายรัฐบาล พ.ด.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็ให้บันทึกมีส่วนในการนำไปปฏิบัติและประเมินผลงานนโยบายนี้

สื่อมวลชน (the media) มีผลทั้งในแง่บวกและลบ ในแง่บวกทำให้เกิดความโปร่งใสในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และช่วยในการตรวจสอบการดำเนินการของผู้กระทำอยู่ในกระบวนการกำหนด นำนโยบายไปปฏิบัติ และประเมินผล แต่ในแง่ลบการเปิดเผยมากเกินไปอาจทำให้ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการ ไม่กล้าดำเนินการในวิธีที่ดีอาจไม่เห็นผลในระยะสั้น หรืออาจมีผลกระทบในระยะแรก แต่ให้ผลดีในระยะยาวผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ จึงหลีกเลี่ยงการดำเนินการนั้น เป็นการเสียโอกาสของสังคมที่จะได้ผลจากการดำเนินการนั้น

ผู้ประเมิน (evaluation) มีส่วนในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงานในแต่ต่าง ๆ ไม่ใช่รอให้ดำเนินการเสร็จแล้วจึงจะประเมิน เป็นการปฏิสัมพันธ์กันระหว่าง ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ และผู้ประเมินผล ซึ่งมีผลต่อกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ

จากการที่มีผู้กระทำหลากหลายทั้งในสภาพแวดล้อมเดียวกันและจากต่างสภาพแวดล้อม ทำให้ผู้ที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องมีกลยุทธ์หลากหลายการใช้ความสัมพันธ์ในการชักชวน เจรจา ต่อรอง เพื่อให้ผู้กระทำอื่น ๆ ร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงาน

โครงสร้างองค์การและปัจจัยขององค์การ (organization structures and bureaucratic norms) เป็นประเด็นสำคัญที่ ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องคำนึงถึงในการนำนโยบายไปปฏิบัติประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินการภายในองค์การ การจัดสรรทรัพยากร และแรงจูงใจทางจิตวิทยาและปัจจัยขององค์การ

1. ขั้นตอนการดำเนินการภายในองค์การ (internal procedures) องค์การที่มีการสื่อสารที่ดี มีช่วงห่างของการจัดการน้อย และหน้าที่ความสัมพันธ์ชั้อนขององค์การไม่นานนัก จะมีความสามารถในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

2. การจัดสรรทรัพยากร (allocation of resources) องค์การต้องได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นงบประมาณ และเวลาเพียงที่จะดำเนินการให้ได้ผลดี นอกจากนั้นทรัพยากรบุคคลในเรื่องความรู้ความสามารถก็เป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินนโยบาย ในโครงการมิยาซาวา ปัญหาทรัพยากรคือมีเงินต้องใช้มากเกินไปในเวลาจำกัด โดยที่ไม่มีความต้องการแท้จริง และยังขาดบุคลากรที่มีความสามารถในการทำโครงการ

3. แรงจูงใจทางจิตวิทยาและปัจจัยขององค์การ (psychological motivations and bureaucratic norms) ไม่ใช่ผลตอบแทนด้านการเงินหรือตำแหน่งหน้าที่อย่างเดียวที่ทำให้องค์การสามารถดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ยังมีปัจจัยด้านแรงจูงใจที่เป็นวัฒนธรรมขององค์การสามารถดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ยังมีปัจจัยด้านแรงจูงใจที่เป็นวัฒนธรรมองค์การที่ส่งผลต่อการปฏิบัติ เป็นเรื่องความเชื่อ เช่นต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ตามลำดับ ต้องการรักษาความอยู่รอดขององค์การ และให้องค์การเดินโดด ดังนั้น นโยบายที่ส่งผลกระทบต่องค์การที่จะกระทบต่อความเชื่อจึงมีโอกาสบรรลุผลน้อย เช่น นโยบายปฏิรูประบบราชการที่มีการปรับปรุงการทำงานหรือลดจำนวนบุคลากร ก็จะได้รับการต่อต้านหรือเพิกเฉยจากคนในองค์การ

เครือข่ายการสื่อสารและกลไกการกำกับดูแล (communications networks and compliance mechanisms) การสร้างความเชื่อมโยง (linkages) ระหว่างผู้กระทำ (actors) และสถาบัน (institutions) มีความสำคัญอย่างมากในการเชื่อประสานปัจจัยในสภาพแวดล้อมเข้าด้วยกัน และภายนอกสภาพแวดล้อมที่ต้องประสานผู้กำหนดนโยบายและผู้ประเมินผลนโยบาย เป็นเครือข่ายสื่อสารข้ามไปมาระหว่างผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ผู้รับช่วงนำนโยบายไปปฏิบัติ ผู้รับนโยบายจากนโยบาย ผู้ทำการแนะนำชักชวน และผู้กระทำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ

เนื่องจากผู้กระทำตั้งกล่าวข้างต้นอาจต่อต้านหรือไม่กระทำการตามเจตนาของคำสั่งนโยบาย (policy directives) ด้วยสาเหตุต่าง ๆ กัน ส่วนสำคัญของเครือข่ายสื่อสารนี้ คือ กลไก

กำกับดูแล (compliance mechanisms) Robert Dahl ในหนังสือ Modern Political analysis ได้เน้นถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ของอำนาจ (power relationships) ระหว่างบุคคลว่าอย่างไร และยิ่งขึ้นมากขึ้นระหว่างองค์การหรือหน่วยราชการที่มีผู้กระทำหลากหลาย ดอร์ (Dahl, 1976 : 29 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 39) และ อิกสัน (Etzioni 1964 : 4 – 7 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 39) ได้ให้ข้อสังเกตของอำนาจการควบคุมในองค์กรว่ามี 3 รูปแบบ คือ อำนาจทางกายภาพ เป็นการบังคับ (physical – coercive) ด้วยการข่มขู่การทำโทษทางกาย เป็นอำนาจทางลับอำนาจทางวัตถุ (material – utilitarian) ให้ประโยชน์ทางวัตถุ หรือให้บริการ เช่น เงิน ค่าจ้าง สวัสดิการ เป็นอำนาจทางบวก และอำนาจทางสัญลักษณ์ (symbolic – normative) เป็นการให้หรือถอดถอนสัญลักษณ์ เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง ความรัก หรือการยอมรับ ดังนั้น ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องเข้าใจและรู้จักกลไกในการกำกับดูแล ดังกล่าวออกเหนือจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายซึ่งมีผลบังคับได้อย่างไร

ปัญหาในการสร้างกลไกการกำกับดูแลและการสื่อสารที่เป็นด้วยประสานระหว่างผู้กระทำในกระบวนการของนโยบายดังที่กล่าวมาแล้ว มีมากขึ้นในกลุ่ม ผู้รับช่วงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งไม่อยู่ในสายการบังคับมัญชาติบุคคลของหน่วยงานอื่น ๆ ที่ให้ความสนับสนุน ที่ปรึกษาภายนอก หรือผู้รับช่วงเอกสาร เนื่องจากผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ ไม่มีอำนาจให้คุณให้โทษโดยตรง แนวโน้มในการใช้อำนาจของผู้รับช่วงการนำนโยบายไปปฏิบัติก็มีมากขึ้น ในกระบวนการของนโยบายสามารถจะ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญในการศึกษาเพื่อหาวิธีการกำกับดูแล ให้เหมาะสมในอนาคต

สรุปจากการศึกษาผู้วิจัย พบร่วมกันว่า สภาพแวดล้อมของการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นมีคุณลักษณะที่เป็นพลวัตสูง ประกอบด้วยความหลากหลายของผู้กระทำ และความต้องการของผู้กระทำ มีการเปลี่ยนแปลงและความสับซ้อน ดังนั้น ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการ จึงจำเป็นต้องเข้าใจสภาพที่แท้จริง และรู้จักใช้กลไกการกำกับดูแลเพื่อประสานคนในองค์การให้ดำเนินกิจกรรมตามคำสั่งของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติที่ต้องสร้างความสามารถเรียนรู้ ในการเชื่อมต่อความท้าทายของความสับซ้อนของการดำเนินการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายวัตถุประสงค์

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้น จะมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของนโยบาย ตัวแปรต่าง ๆ ผลกระทบทางสังคมเศรษฐกิจที่ได้รับ การผลักดันจัดนี้นโยบายนั้น มีเทอร์ และ ฮอน (Meter & Horn, 1975 : 341 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 40) เช่นนโยบายกองทุนหมุนบ้าน นโยบายหนึ่งดำเนินการผ่านกลุ่มไม่เป็นทางการ ไม่เป็นกฎหมาย เอื้ออาทร แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า นโยบายของนักการเมืองบางกลุ่มไม่เคยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่เลย แต่หวังเพียงคะแนนเสียงในรูปแบบของประชานิยมมากกว่า เพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าบางนโยบายไม่เคยทำประชาราตน์ (public hearing) เลย แต่กลับนำมาใช้เพื่อหาเสียงให้กับพรรคราช

คนเองเพียงเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่านโยบายที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินและกำลังคนเพียงพอ ก็มีโอกาสประสบความสำเร็จสูง อร์ดเวิร์ด (Edward, 1980 : 112 อ้างถึงในบุหลัน ทองกลืน, 2550 : 40) หรือนโยบายที่ผู้กำหนดนโยบายมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานปฏิบัติตามนโยบาย ก็จะทำให้นโยบายประสบความสำเร็จสูงเช่นกัน มีเตอร์ และ ฮอร์ (Meter & Horn, 1975, : 142 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลืน, 2550 : 40)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ผลงานของรัฐบาลจะปรากฏต่อสาธารณะมากน้อยเพียงใด ก็ย่อมขึ้นอยู่กับการนำนโยบายไปปฏิบัติและผู้ที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติส่วนใหญ่ก็คือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น บทบาทภาครัฐจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของนโยบายนั้น ๆ

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ในการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นจะมีประสิทธิผลหรือประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ ประการ อาทิ เช่น จุดมุ่งหมายและเป้าหมายที่ชัดเจน ทรัพยากรที่นำมาใช้ในโครงการจะต้องมีพอเพียงและมีคุณภาพ การสื่อสารติดต่อระหว่างผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานควรมีอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นการควบคุมในการประเมินประสิทธิผลของงานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ลักษณะของหน่วยงานจะต้องมีความพร้อมและมีศักยภาพ รวมถึงประกาศสุดท้ายคือ ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่สนับสนุนนโยบายของรัฐ ซึ่งควรเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การบริการสาธารณะ (public services) การบริหารภาครัฐ เป็นการบริหารที่อยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชน ความสำเร็จหรือล้มเหลวอยู่ที่ความพึงพอใจของประชาชน ความสำเร็จการบริหารภาครัฐวัดกันที่การให้บริการ เพื่อการกิจของภาครัฐคือการให้บริการสาธารณะหรือการประชาชน หลักในการบริการประชาชนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบ มีความเสมอภาค มีความเท่าเทียมกัน โปร่งใส เป็นธรรม เชื่อถือได้ ตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ผู้บริการต้องให้บริการด้วยความยั่มแย้ม แจ่มใส ด้วยความรวดเร็ว ทันใจ ต้องให้เกียรติลูกค้าหรือประชาชน (วารเดช จันทร์ศร 2542, 1-4) นอกจากนี้ การบริการสาธารณะหรือการบริการประชาชนมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวก ดำเนินการให้ด้วยความรวดเร็ว มีความถูกต้อง ด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ และเป็นไปด้วยความประหยัดทั้งในด้านเวลา ค่าใช้จ่าย เพื่อความพอใจ ประทับใจ มั่นใจจากผู้รับบริการทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม (วารเดช จันทร์ศร, 2542, : 6 - 7) การบริการสาธารณะต้องตอบสนองต่อความต้องการของสังคม สอดคล้องกับผลประโยชน์สาธารณะ ชาติ (Haque, 2001 : 114 – 116 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลืน, 2550 : 42) จะเห็นได้ว่าการให้บริการประชาชนเป็นกิจกรรมของรัฐที่เกิดขึ้นเพื่อกำหนดกิจการในการอยู่ร่วมกันของผู้คนใน

รัฐและดำเนินการให้เป็นไปตามภารกิจ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือความมั่นคงแห่งรัฐและความอยู่ดีกินดีของประชาชนในสังคม หน้าที่ของรัฐจึงได้แก่ การจัดการในเรื่องความสงบเรียบร้อย การนำมัดทุกข์มารุ่งสุข การพัฒนาบริการสาธารณะและการกระจายบริการสาธารณะให้แก่ ประชาชนในสังคม รัฐจึงมีหน้าที่จัดบริการที่หลากหลาย มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย (ศุภชัย ยavageประภา, 2541 : 1)

อย่างไรก็ตาม การให้บริการประชาชนโดยหน่วยงานของรัฐ เป็นการอันวยความสะดวกที่หน่วยงานของรัฐจัดให้แก่ประชาชน ทั้งนี้อาจกำหนดให้ประชาชนไปรับบริการที่หน่วยงานของรัฐ หรืออาจส่งเจ้าหน้าที่ออกไปให้บริการในจุดที่ประชาชนสะดวกก็ได้ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2540 : 6)

การบริการสาธารณะเป็นแบบบทบาทภารกิจที่ใกล้ชิดประชาชน ในชีวิตประจำวันของประชาชนทุกคนต้องอาศัยการบริการของภาครัฐทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ การใช้ถนนสาธารณะ การใช้สะพานloyข้ามถนน ทั้งถนนและสะพานloyเป็นบริการของภาครัฐที่มีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนเดินทางไปด้วยความสะดวก มีความปลอดภัย หากประชาชนไม่ได้รับความสะดวกในการใช้ถนนหรือสะพานloy ก็สามารถเรียกร้องให้ภาครัฐแก้ไข ปรับปรุงให้เหมาะสมได้ หรือเมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อนก็ไปร้องขอความช่วยเหลือหรือขอความเป็นธรรมจากภาครัฐ จะด้องให้บริการด้วยความรวดเร็ว มีความเป็นธรรม เสมอภาค และเท่าเทียมกัน (ปรัชญาณู เวสารัชช์, 2540 : 7)

การจัดองค์การ (organizing) การจัดการองค์การ ผู้จัดจะต้องมีแนวความคิดในการจัดเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถทำให้องค์การมีความคล่องตัว ชัดเจน สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ตามสถานการณ์ ซึ่งเคยเชื่อว่าการจัดองค์การแบบระบบราชการ (bureaucracy) เป็นการจัดองค์การที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่าวิธีอื่น การจัดองค์การแบบระบบราชการมีหลักการบริหารที่สำคัญคือ เช่น หลักลำดับชั้น (hierarchy) ทำให้หัวหน้าสามารถควบคุมงานได้อย่างใกล้ชิด สามารถในองค์การมีบทบาทความรับผิดชอบตามตำแหน่งหน้าที่ ทุกคนทำงานตามกฎ ระเบียบที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ระบบราชการมีความคงทนถาวร ไม่มีใครทำลายได้และกลไกการทำงานมีความ слับซับซ้อน เวเบอร์ (Weber, 1946 : 154 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 45)

รูปแบบการจัดการองค์การได้วัฒนาการเรื่อยมา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม การจัดองค์การสมัยใหม่เชื่อว่าองค์การที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ฝ่ายจัดการควรสนับสนุนให้พนักงานเปิดใจรับความเห็นหรือความรู้ใหม่อยู่เสมอ ให้พนักงานได้มีการคิดต่อสื่อสารอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา โดยต้องคิดอย่างเป็นระบบ (system thinking) รู้จักวิธีการบริหารจัดการคน (personal mastery) นอกจากนี้องค์การต้องเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง จะด้องให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม ลักษณะงานเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทำงานในรูปคณะกรรมการ การจัดองค์การเป็นแนวรายมีขอนขายการควบคุม

กว้าง เดสเลอร์ (Dessler, 1998 : 257 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 43) องค์การต้องปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ยึดติดกับกฎระเบียบหรือหลักเกณฑ์ต่าง ๆ มาจากเกินไปเน้นการมีส่วนร่วม เน้นความร่วมมือจากพนักงาน สร้างบรรยากาศทำงานให้ดี เน้นระบบการจัดการที่ดี สร้างองค์การให้อื้อต่อการเปลี่ยนแปลง ชาฟิวส์ & ออท(Shafritz & Ott, 2001 : 257 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 43) มีความยืดหยุ่น มีการทำงานเป็นทีม พนักงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คำนึงถึงผู้รับบริการ มีเครือข่ายในการทำงานและสามารถทำงานได้ทุกที่ทุกเวลา รวมทั้งมีการปักหมุดความคิด (mental model) โดยทำให้มีความคิดความอ่านสอดคล้อง (shared vision) และเรียนรู้ไปด้วยกันทั้งกลุ่ม (team learning) ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ หรือเก่งอยู่คนเดียว เช็น (Senge, 1990 : 78 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 43) องค์การต้องปรับตัวตามสถานการณ์ ถือว่าลูกค้าหรือรับบริการคือเพื่อนร่วมงาน เป็นองค์การแนวร่วม ปราศจากสายการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น ไม่มีใครคุมใคร แก้บัญหา โดยการตัดสินใจร่วมกัน แม้คือเดียว (McCurdy, 1977 : 349 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 43) เพราะการส่งต่อข้อมูลแต่ละชั้นการบังคับบัญชา ข้อมูลจะคลาดเคลื่อนไปครึ่งหนึ่ง (cuts the manage in half) องค์การต้องมีความคล่องตัวหรือสามารถปรับเปลี่ยนได้ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกภัยภัน (Raynor & Lower, 2001 : 93 อ้างถึงใน บุหลัน ทองกลีบ, 2550 : 43)

แม้การบริหารภาครัฐจะต้องอาศัยกฎ ระเบียบ เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข แต่รูปแบบการจัดองค์การยุคใหม่ต้องอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกในองค์การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สายการบังคับบัญชาสั้น เป็นองค์การแนวร่วมทำงานเป็นทีม มองอ่อน懦ใจให้ผู้ปฏิบัติมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือสังคม ทันต่อสถานการณ์

ด้านเศรษฐกิจ

บทบาทของรัฐบาลที่มีศักยภาพ มักจะตระหนักอยู่เสมอว่า ประชาราตนรรภยากรที่มีค่าอย่างชาติ ดังนั้น ในการที่จะพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชาติให้ขับเคลื่อนไปด้วยดี รัฐจะต้องเล็งเห็นถึงความสำคัญในการที่จำเป็นที่จะสร้างสรรค์ความเจริญในทุก ๆ ด้านให้กับประเทศไทยนั้น โดยเน้นพัฒนาประชาชนเป็นหลัก เพราะประชาชนเป็นตัวจักรกลสำคัญในทางเศรษฐกิจ กิจการทั้งหลายจะสำเร็จได้ผลสมบูรณ์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาราตนรรภยากรเป็นสำคัญ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2537 : 42)

ดังนั้น ในด้านเศรษฐกิจนี้ รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญยิ่ง โดยรัฐจะต้องสูนบทบาทในการกระจายรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง โดยรัฐจะต้องใช้วิธีคิดในการจัดรัฐสวัสดิการ ซึ่งถือเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งของทุกรัฐบาลที่จะต้องนำมากระจายรายได้ให้ประชาชนมีเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างเท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มีฐานะดี กับผู้ที่มีฐานะด้อยหรือหมายถึง การที่รัฐจะให้ความคุ้มครองในเรื่องมาตรฐานขั้นต่ำของรายได้

ที่อยู่อาศัยและการศึกษาแก่ประชาชนของตนโดยเท่าเทียมกัน โดยรัฐถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญใน การดูแลทุกชีวิตรสุขของประชาชนในประเทศไทย(ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2537 : 43)

2.1.3.2 บทบาทหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมเศรษฐกิจ ชุมชน

1. การส่งเสริมศักยภาพเครือข่าย/กลุ่ม/องค์กรในชุมชนได้แก่

1.1 กลุ่มองค์กรเครือข่ายการผลิต ได้แก่ กลุ่มการผลิต การแปรรูปผลิต กลุ่มการบรรจุภัณฑ์/ออกแบบการผลิต กลุ่มเกษตรกร กลุ่มนักวิชาชญาตองค์น กลุ่มการทำ เที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มนากาคร โโค กระเบื้อง ฯลฯ

1.2 กลุ่มองค์กรเครือข่ายของกองทุนชุมชน ได้แก่ กลุ่momทรัพย์เพื่อ การผลิตและเครือข่าย กลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์แปรรูปต่าง ๆ กลุ่มสูกี้ รากส. กลุ่มลูกค้าสหกรณ์การตลาด

1.3 กลุ่ม/องค์กรเครือข่ายสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชน อนุรักษ์รักษารากฐาน สิ่งแวดล้อม กลุ่มรักป่าชุมชน กลุ่มรักษ์ลุ่มน้ำไทย กองทุนกลุ่มสตรี เด็กและ เยาวชน

1.4 กลุ่มองค์กรเครือข่ายทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ชุมชนผู้รักษ์ป่าชุมชนอนุรักษ์น้ำ ชุมชนเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

1.5 กลุ่มองค์กรเครือข่ายทำหน้าที่ด้านการบริหารสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ชุมชน อาสาพัฒนาชุมชน ชุมชนผู้นำอาชีพก้าวหน้า คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับ ต่าง ๆ

2. ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพ และการตลาดผลิตผล/หรือผลิตภัณฑ์ ชุมชน

2.1 การผลิต ได้แก่ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุหินห่อ การขยะเบี้ยน (อย.) การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม การแปรรูปทรัพยากรในชุมชน การผลิต วัสดุที่มีคุณภาพ

2.2 การตลาด ภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ ตลาดนัดชุมชน ตลาด ค้าปลีก ตลาดค้าส่ง ศูนย์สาธิตการตลาด และเครือข่ายชุมชน

2.3 การส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำระบบสารสนเทศ และการวางแผน เศรษฐกิจชุมชน โดยจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศดังนี้

1. ข้อมูลหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

2. ข้อมูลองค์กรหรือเครือข่ายชุมชน

3. ข้อมูลเครือข่ายแหล่งทุนของหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน

4. ข้อมูลการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค
5. ข้อมูลด้านการผลิตและการตลาด
6. ข้อมูลเครื่องมือ วัสดุเทคโนโลยีเครื่องใช้ที่เหมาะสม
7. ข้อมูลแหล่งการขนส่งแหล่งตลาดภายนอก
8. ข้อมูลภาคธุรกิจเอกชนจากภายนอกที่เกี่ยวข้อง

2.4 สนับสนุนการรับช่วงการบริการของ อบต. แก่กลุ่มองค์กรชุมชนให้บริหารจัดการแทน อบต.

1. สนับสนุนการฝึกอบรมบริหารจัดการกิจกรรมชุมชน
  - 1.1 คณะกรรมการกลุ่ม/เครือข่าย/ชุมชน
  - 1.2 การสัมมนาด้านการตลาด ร้านค้า ศูนย์สาธิต

การตลาด

- 1.3 การฝึกอบรมจัดทำระบบบัญชีสำหรับกลุ่มอาชีพ

รายร้อย

2.5 ประสานและแสวงหาแหล่งทุนจากภายนอก เพื่omaสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรเครือข่ายในชุมชน

1. ทุนภาคราชการ ได้แก่ ทุนพัฒนาผู้มีความสามารถ กองทุนพัฒนาสหกรณ์ กองทุนเวชภัณฑ์ยา (สธ.) องค์การตลาดกลาง (อตก.)
2. ทุนภาครองค์กรเอกชน ได้แก่ หอการค้าจังหวัด สโมสรโรดา รี สโมสรไลอ้อนส์ สภาอุดสาหกรรม

2.6 ประสานและแสวงหาแหล่งวิชา/ประชาสัมพันธ์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม/องค์กรเครือข่ายในการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานเกษตรกรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น วิทยาลัยเกษตรกรและเทคโนโลยี วิทยาลัยอาชีวศึกษามหาวิทยาลัยภูมิภาค เป็นต้น

2.1.3.3 แนวทางการสนับสนุนและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งขององค์กรบริหารส่วนตำบล

แนวทางการสนับสนุนและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งขององค์กรบริหารส่วนตำบลมีเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มผู้ผลิตสามารถพึ่งตนเองและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เน้นความต้องการของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน โดยมีแนวทางส่งเสริมและสนับสนุน ดังนี้

1. การสนับสนุนโครงการเศรษฐกิจแบบพอเพียง “ทฤษฎีใหม่” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้แก่

- 1.1 การเรียนความพร้อมกลุ่ม/องค์กร/ เป็นเวทีการเรียนรู้ในชุมชน

1.2 การสนับสนุนงบประมาณ (บางส่วน) ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การขุดสะเก็บหิน การสนับสนุนหมุนเวียน การปรับปรุงสภาพโรงเรียน/อาคาร การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีที่จำเป็น วิทยากรให้ความรู้

2. การสนับสนุนในการเพิ่มศักยภาพของผู้นำ และสมาชิก/องค์กรเครือข่ายในชุมชน เช่น

- 2.1 การจัดเวทีเครือข่ายองค์กรชุมชนในด้านเศรษฐกิจชุมชน
- 2.2 การฝึกอบรมและพัฒนาผู้นำ/กลุ่มอาชีพ
- 2.3 การส่งเสริมเครือข่ายองค์กรชุมชนที่หลากหลายด้าน
- 2.4 สนับสนุนนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ
- 2.5 จัดพิมพ์ข้อมูล ข่าวสาร ข่าวความรู้ ความเคลื่อนไหว ต่าง ๆ ในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน

3. การส่งเสริมสนับสนุนการแปรรูปผลผลิตและการตลาด เช่น

- 3.1 จัดทำแผนการส่งเสริมธุรกิจชุมชน
- 3.2 ปัจจัยการผลิต เช่น วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยีต่าง ๆ
- 3.3 สนับสนุนทุนหมุนเวียนให้แก่กลุ่ม/เครือข่าย
- 3.4 ส่งเสริมการฝึกอบรม การบริหารจัดการทางธุรกิจและด้านอื่น ๆ
- 3.5 การส่งเสริมเงินอุดหนุนการสาธิตทดลองการแปรรูปทางการเกษตร
- 3.6 จัดพิมพ์ข้อมูลข่าวสารในการประชาสัมพันธ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์

4. ส่งเสริมการร่วมทุนเชิงพาณิชย์กับสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ และภาคธุรกิจเอกชน เพื่อสนองนโยบายเศรษฐกิจชุมชนเพื่อตนเองและหารายได้ให้แก่ อบต. เอง เช่น

- 4.1 การจัดสร้างการตลาดครัววงจร
- 4.2 การก่อสร้างศูนย์กระจายสินค้าอุปโภคบริโภคและผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 4.3 การจัดตั้งโรงงานแปรรูปผลผลิตการเกษตรประเภทต่าง ๆ ในชุมชน

4.4 การส่งเสริมให้โรงเรียนหรือวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน เป็นแหล่งแปรรูปการตลาด การรวมรวมภูมิปัญญาประเภทต่าง ๆ และเป็นแหล่งรวมทุนเพื่อช่วยเหลือสังคมและชุมชนนั้น

4.5 ส่งเสริมการยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น ตรา อย. ตราภารล และระบบบาร์โคด เป็นต้น

4.6 ส่งเสริมความเชื่อมโยง 4 ประธาน คือ อบต. ภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายชุมชนและสหกรณ์ฯ ประเภทต่าง ๆ จัดมหกรรมการตลาด ระหว่างอำเภอ จังหวัด และ ภูมิภาค

5. การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งแก่เครือข่ายองค์กรชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เริ่มต้นจากการ “พอเพียงกิน” เป็นวิธีการที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชุมชนระดับราษฎรแก้และเกษตรกรรายย่อย เมื่อผลิตเพียงพอต่อการบริโภค ผลผลิตที่เหลือสามารถนำไปแลกเปลี่ยนกับกลุ่ม เครือข่ายเกษตรกรตัวกัน ที่มีผลผลิตที่แตกต่างกันออกไป ทำให้ลดการซื้อขายเงินเหลือเก็บเป็นรายได้ และผลผลิตที่มีมากก็ยังคงคุณภาพให้ได้มาตรฐานเพื่อดำเนินการส่งออกไปขายภายนอกชุมชน ร่วมกับภาคีภาคธุรกิจเอกชนต่าง ๆ นับว่าเป็นความเชื่อโยง เกื้อกูลช่วยเหลือ กันของทุกกลุ่มน้ำหนายในสังคมก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีระหว่างกันอย่างมีคุณค่าทางจิตใจเหลือค่านานัปน

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ ส่งเสริมสนับสนุน ประสานงาน และปฏิบัติการเพื่อให้เกิดกลไกการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน แก่กลุ่มอาชีพรายย่อยสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มองค์กรเครือข่ายอื่น ๆ กลุ่มผู้ผลิตควรลงทุนร่วมกันภายใต้กลุ่มผู้ผลิตสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และการบริหารส่วนตำบลจะประสานส่วนราชการ ภาคธุรกิจเอกชน นักลงทุน หอการค้า สถาบันอื่น ๆ ในการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนทางด้านเงินทุน การบริการสินเชื่อ ปัจจัยการผลิต วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัยการตลาดรวมถึงการอบรมโดยนักวิชาการหรือผู้มีความชำนาญเฉพาะด้านแก่ผู้ผลิตด้วย

โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนนี้จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านการผลิต การปรับปรุงผลผลิต การออมทรัพย์ การท่องเที่ยว การผลิตผักปลูกสารพิษและการแพทย์แผนโบราณ สนับสนุนอุดหนุนการตลาด เน้นการทอผ้า แปรรูปผ้าและการปรับปรุงสมุนไพร เป็นดัน รวมถึงการจัดดึงศูนย์สาธิตการตลาด โรงพยาบาลชุมชน เพื่อให้ครอบครัวองค์กรเครือข่ายเพื่อน ภายนอกชุมชนได้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเครือข่ายเพื่อน ภายนอกชุมชนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ อุ่นชู ช่วยเหลือ และแบ่งปันมิตรไมตรีต่อกันเพื่อสันติสุขและความสมานสามัคคีในชุมชน ส่งผลถึงความเข้มแข็งของชุมชนและความยั่งยืนขององค์กรการบริหารส่วนตำบล (โกวิทย์ พวงงาม, 2546)

2.1.3.4 การส่งเสริมอาชีพในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การส่งเสริมอาชีพในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การส่งเสริมอาชีพในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ยึดหลักท่างสัยกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันในด้านที่ดี โดยมีเงื่อนไขอยู่บนพื้นฐานของความรอบรู้ ความ

เข้าใจในความแตกต่างกันโดยธรรมชาติทั้งระดับพื้นที่ ระดับชุมชน ระดับครัวเรือนและระดับบุคคล ดังนั้นการส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงทำการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อจัดระดับความสำคัญของการส่งเสริมอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ดังนี้ การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2549 : 6 – 10)

1. การศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพท้องถิ่น โดยคำนึงถึงปัจจัยและองค์ประกอบที่ส่งเสริมและอื้อต่อการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบสาธารณูปโภค แหล่งทุนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประษฐ์ชาวบ้าน เป็นต้น

2. การจัดแบ่งกลุ่มอาชีพ อาจแบ่งตามประเภทของการส่งเสริมสนับสนุน คือ

2.1 กลุ่มอาชีพที่ต้องให้ความช่วยเหลือพิเศษ คือ กลุ่มอาชีพที่ขาดปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดินทำการ มีหนี้สินหรือขาดทุนจากการประกอบอาชีพ ขาดอุปกรณ์ ส่งเสริมการผลิต ขาดอุปกรณ์ส่งเสริมการผลิต ขาดทักษะความรู้ การให้การส่งเสริมประชาชน กลุ่มนี้ต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษเน้นการขยายโอกาสและจัดทำแผนการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง โดยการส่งเสริมและให้คำแนะนำในการหาแหล่งทุนดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่ทำกิน ส่งเสริมความรู้ ทักษะอาชีพ ประสานงาน และดำเนินการร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเชิงบูรณาการบประมาณและบูรณาการแผนการช่วยเหลือ ติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นอย่างใกล้ชิดเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและก้าวสู่คุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น

2.2 กลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็ง การส่งเสริมอาชีพในกลุ่มนี้ควรเป็นการส่งเสริมคุณภาพที่มีมาตรฐานสูงขึ้นตามลำดับ เช่น การส่งเสริมคุณภาพผลิตภัณฑ์สู่ระดับที่สูงขึ้น มีมาตรฐานการรับรองจากหน่วยงานของรัฐทั้งในและต่างประเทศ ส่งเสริมการบริหารจัดการขบวนการผลิตระบบการตลาด ระบบการขนส่ง การคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค และการส่งเสริมในเชิงนโยบาย การบริหารจัดการตลาด การบริหารระบบขนส่ง

2.3 กลุ่มอาชีพพื้นดินเองได้ แด่ยังไม่แข็งแรง ควรให้การสนับสนุนเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพ ในกลุ่มนี้อยู่ในขั้นของการทดลอง ต้องให้ความสนับสนุนที่อื้อต่อการดำเนินงาน เช่น การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและการพัฒนาการผลิต ปริมาณการผลิต คุณภาพการผลิต การให้ความรู้ทักษะอาชีพ การนัญช์ การตลาด

3. การรวมรวมและจัดทำทะเบียนกลุ่มอาชีพ โดยแยกประเภทของอาชีพตามระดับของการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน และประเภทของกลุ่มอาชีพ โครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการส่งเสริมอาชีพ จัดทำแผนการส่งเสริมอาชีพ และข้อมูลที่จำเป็น และสอดคล้องกับพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกัน ความมีการจัดทำทะเบียนวัดถูกต้อง สถิติการผลิต การจำนวนรายแหล่งความรู้ส่งเสริมการผลิต ประษฐ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นทุนและเป็นปัจจัยของการผลิต นำไปสู่การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนการทำหน้าที่ของพัฒนาและส่งเสริมอาชีพบนพื้นฐานของท้องถิ่น

4. การจัดระบบพื้นฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลท้องถิ่น เป็นสังคมของการเรียนรู้และการศึกษา และเป็นการส่งเสริมข้อมูลให้กับประชาชนในการกำหนดทิศทาง การตัดสินใจ การวางแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสร้างระบบฐานข้อมูลด้านการส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่นในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน และสร้างเครือข่ายทางธุรกิจชุมชนที่เกื้อหนุนกันในพื้นที่ ระหว่างพื้นที่ อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและความยั่งยืน

5. จัดทำแผนการพัฒนาการส่งเสริมอาชีพ เพื่อกำหนดรอบทิศทางการส่งเสริมอาชีพอายุ่งเป็นระบบ ทั้งในระดับครัวเรือน ระดับชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ อาจใช้ขั้นวนการประชาคมในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

6. ส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการประกอบอาชีพและสร้างพลังของการบริหารจัดการพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ การแก้ปัญหา ด้านอาชีพในท้องถิ่น โดยส่งเสริมให้มีหรือให้เกิดผู้นำชุมชน เชื่อมโยงเครือข่ายอาชีพและกระดุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชน

7. การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพ สร้างและพัฒนาผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่ต้องการและตรงตามความต้องการของผู้บริโภคในท้องถิ่นและจังหวัด จนถึงระดับประเทศ และต่างประเทศ

8. การส่งเสริมและการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม ทัศนคติ ต่อการประกอบอาชีพ และต่อการดำเนินชีวิตให้กับประชาชนทุกระดับ อันเป็นภูมิคุ้มกันให้ประชาชนโดยเฉพาะการสร้างลักษณะนิสัยการจดบันทึก การสังเกต การพัฒนาเรียนรู้ ความขยัน การประยัดและออม ให้มีในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน เช่น รายได้ ค่าใช้จ่าย การจดบันทึกบัญชีครัวเรือน บัญชีต้นทุนการผลิตแยกจากบัญชีครัวเรือน เป็นต้น

9. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ และการให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และหรือที่มีผลลัพธ์ที่ต่อการประกอบอาชีพของประชาชนแบบเข้าถึงครัวเรือน ระหว่างประชาชนกับประชาชน ประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสนับสนุนอาชีพ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ อันเป็นการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจต่อกันในระดับชุมชนและระดับท้องถิ่น

10. การคิดความประเมินผลการส่งเสริมอาชีพท้องถิ่น เพื่อวัดความสำเร็จของการดำเนินงานและพัฒนาอาชีพตามแผนงาน โครงการ กิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น

กรอบมาตรฐานการส่งเสริมอาชีพ

มาตรฐานการส่งเสริมอาชีพเป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมอาชีพและสนับสนุน กลุ่มอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามอำนาจหน้าที่และการกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนตามแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2549 : 11)

1. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ประกอบด้วย

1.1 หลักเกณฑ์การจัดดังกลุ่มอาชีพ

1.2 หลักเกณฑ์การจัดทำแผน/การของบประมาณต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.3 หลักเกณฑ์การขอรับการสนับสนุนทางวิชาการ

1.4 การบริหารจัดกลุ่มอาชีพ

1.5 แนวทางการจำหน่ายผลผลิต/ผลิตภัณฑ์

1.6 แนวทางการพัฒนากลุ่มอาชีพและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การสำรวจกลุ่มอาชีพ วัดถูกต้อง ปราศจากข้อบกพร่อง เพื่อส่งเสริมสนับสนุน ให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือด้วยตัว ฯ แก่กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การวิเคราะห์ความจำเป็นและความเหมาะสมของโครงการ

2.2 การสำรวจข้อมูล/การจัดทำทะเบียนวัดถูกต้องในชุมชน

2.3 การจัดทำทะเบียนปราศจากข้อบกพร่อง

2.1.3.5 แนวทางการส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2549 : 12 – 13) ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1. การสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและส่งเสริมอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น จัดทำทะเบียนอาชีพ ทะเบียนวัดถูกต้อง ทะเบียนปราศจากข้อบกพร่อง การสร้างระบบฐานข้อมูลเพื่อส่งเสริมอาชีพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การฝึกอาชีพ ฝึกอบรมความต้องการของประชาชน กลุ่มอาชีพ ในท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการผลิต การปลูก การสร้างผลผลิต ผลิตภัณฑ์ ตลอดจนส่งเสริมอาชีพและสร้างโอกาสให้เกิดการทำงาน สร้างรายได้แก่ประชาชนอยู่ในวัยทำงาน สร้างและผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่รับผิดชอบของท้องถิ่น

3. ส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในอาชีพ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน อัน

เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมกลุ่มอาชีพในท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วในพื้นที่รับผิดชอบ ของท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งและมีการบริหารจัดการที่ดี

4. การส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ตลอดจน เทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพของประชาชน

5. การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่น เพื่อ สร้างองค์ความรู้ ทักษะ การบริหารจัดการ การปรับปรุง และสร้างโอกาส การแข่งขันทั้งในระดับ ชุมชนระดับประเทศและค่างประเทศ

6. การส่งเสริมสนับสนุน ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจ ในการจัดทำแผนการ ส่งเสริมอาชีพที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วม ของประชาชน องค์กรประชาชน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

7. มีการติดตามประเมินผลแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม การส่งเสริมอาชีพใน ท้องถิ่นและปรับปรุงแก้ไขพัฒนาไปสู่ความต้องการของประชาชนทุกระดับ

นอกจากแนวทางการส่งเสริมอาชีพดังกล่าวข้างต้นแล้ว กรมส่งเสริมการ ปกครองส่วนท้องถิ่น ยังได้กำหนดแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทด้านการ พัฒนาและแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับบุคคลและครัวเรือน ระดับชุมชน โดยนำปรัชญาพระราชทานเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางหลักในการดำเนินงาน (กรม ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2549 : 14)

สรุปได้ว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ภาครัฐ และชาวบ้าน ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านรู้จักและเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมและสังคมในการ ดำรงชีวิตในบริบทชุมชนท้องถิ่นของตนเอง โดยภาครัฐต้องบูรณาการความรู้ใหม่ ๆ เข้ากับ ความรู้เดิม อันเป็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้ากับกาลสมัยที่เปลี่ยนไป จึงนับว่าทั้งภาครัฐและ มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการส่งเสริมหรือสนับสนุนการพัฒนา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทภาครัฐ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าบทบาท ภาครัฐนั้นเข้าไปมีบทบาทในทุกภาคส่วนของประชาชน เป็นทั้งผู้กำหนดนโยบายและเป็นผู้นำ นโยบายไปปฏิบัติ สำหรับบทบาทภาครัฐในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษา งานวิจัยเกี่ยวกับ บทบาทภาครัฐและสังคมใน “การพื้นพูดท้องถิ่น” ของญี่ปุ่น กรณี OVOP (One Village One Product) ของโออิตะ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทภาครัฐบาลท้องถิ่นของ ญี่ปุ่นดังนี้

บทบาทภาครัฐบาลท้องถิ่น

จากการสำรวจพบว่ามีงานวิจัยที่กล่าวถึงบทบาทของภาครัฐ ซึ่งเป็นในส่วนของ รัฐบาลท้องถิ่นเพียงบทบาทเดียวโดยตรง ได้แก่ เทธโรโกะ โยชิมูระ, 2004 นักวิจัยของสถาบัน United Nations Centre for Regional Development (UNCRD) ในงานวิจัยเชือ Sustainable Local Development and Revitalization: Case of One Village One Product Movement:

Principles and Implications ได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐบาลท้องถิ่นของโ�อิตะในการพื้นฟูท้องถิ่นว่ารัฐบาลจะเน้นการพึ่งตนเองของประชาชนในส่วนของท้องถิ่น จะเข้าไปช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การช่วยเหลือในด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล
2. คำแนะนำทางด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่วยสนับสนุนในด้านการพัฒนาเทคนิค
3. การช่วยเหลือทางด้านการเงิน และให้คำแนะนำในการบริหารจัดการ
4. ความช่วยเหลือทางด้านการตลาด การกระจายสินค้า และช่องทางการจัดจำหน่าย

โดยในข้อ 3 การช่วยเหลือเรื่องการเงิน งานวิจัยนี้กล่าวแนะนำว่าภาครัฐควรจะใช้งบประมาณ หรือเงินของทางภาครัฐไปใช้ในการจัดตั้งสถาบันวิจัย พัฒนา เพื่อวิจัยและพัฒนาให้สินค้าท้องถิ่นมีความเป็นเอกลักษณ์

แนวคิด 4 องค์ประกอบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ตลาด

บทบาทรัฐบาลท้องถิ่นของเท鲁ฮิโกะ โยชิมุระ (TERUHIKO Yoshimura, 2004) นักวิจัยของสถาบัน united Nations centre for regional development (UNCRD) ในงานวิจัยเรื่อง sustainable local development and revitalization: case of one village one product movement: Its principles and Implications พบว่า รัฐบาลท้องถิ่นโ�อิตะมีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการพื้นฟูท้องถิ่นของโ�อิตะจากการวางแผนแนวทาง OVOP และมีบทบาทในการวางแผนนโยบาย และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการสนับสนุนการดำเนินการในทุก ๆ ขั้นตอนในกระบวนการ OVOP ผู้วิจัยจึงจะนำบทบาทของรัฐบาลท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทในทุก ๆ ขั้นตอนตั้งแต่ต้น จนถึงปัจจุบันมาเป็นแกนในการวิจัย และจากการวิจัยของเท鲁ฮิโกะ โยชิมุระ สามารถสรุปองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญในแนวทาง OVOP ได้ 4 ด้าน ที่จะนำสินค้าที่ผลิตโดยคนท้องถิ่นออกสู่ตลาดในแนวทาง OVOP ดังต่อไปนี้

1. ด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคล (Human Resource Development)
2. ด้านการผลิต (Production)
3. ด้านการเงิน และงบประมาณ (Financial)
4. ด้านการตลาด (Marketing)

แนวทาง OVOP ของโ�อิตะนี้ จะให้ความสำคัญกับคน หรือทรัพยากรบุคคลมาก จนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในหลักการสำคัญประการหนึ่ง OVOP เพื่อให้นักเกิดทรัพยากรบุคคลโดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นที่มีคุณภาพ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และสามารถต่อแนวนโยบาย OVOP ไปสู่ท้องถิ่นที่คนเองอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล (Human Resource Development) จึงถือว่าเป็นอีกประการสำคัญหนึ่งในการพื้นฟูท้องถิ่นตามแนวทาง OVOP

ในส่วนด้านการผลิต (Production) ตามหลักการของ OVOP นั้นจะไม่ได้นำเนินเพียงผลิตภัณฑ์ ในส่วนของสินค้าที่จับต้องได้ เป็นตัวสินค้าจริง ๆ แต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงสินค้าที่จับต้องไม่ได้ เช่น สถานที่ท่องเที่ยว งานเทศกาล วัฒนธรรม บริการต่าง ๆ

ในด้านของการเงิน และงบประมาณ (Finance) เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินนโยบายทางการพัฒนาเพื่อเป็นเรื่องของทุน และการช่วยเหลือปัจจัยด้านการเงิน เช่น รัฐบาลโอดีตจะไม่ได้ให้เป็นตัวเงิน หรืออุดหนุนแต่จะนำเงิน หรืองบประมาณเข้าไปช่วยในด้านการสร้างโรงเรียนเพื่อพัฒนาบุคคล หรือจัดตั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในด้านของการตลาด (marketing) มีบทบาทในการทำให้คนภายนอกรู้จัก และมีสินค้าและบริการของจังหวัดโอดีต ตามหลักการ และจุดมุ่งหมาย OVOP มากเป็นการนำวัตถุดิน หรือสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ และพัฒนาเพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่าทางด้านราคานั้น OVOP ไม่ได้นำไปที่สินค้าราคาถูก แต่จะพยายามทำให้สินค้าของท้องถิ่นเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่ม จากการผลิตที่มีคุณภาพ และมีเอกลักษณ์ทางรัฐบาลท้องถิ่นโอดีตไม่ได้กำหนดในเรื่องการดึงราคา การลดราคาสินค้า หรือมีหน่วยงานใดเข้ามาควบคุมในด้านราคา แต่ปล่อยให้เป็นไปตามกลไกของตลาด ดังนั้นสิ่งที่สำคัญในการที่จะพัฒนาสินค้าไปสู่ตลาดก็คือ ช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า และการส่งเสริมสำหรับผู้มีบทบาทอยู่ในการพื้นที่ “การพื้นที่ท้องถิ่น” แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ภาครัฐ (government) และภาคสังคม (social sectors) ซึ่งแต่ละกลุ่มสามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

ภาครัฐ

ภาครัฐในส่วนของประเทศญี่ปุ่นนั้นมีความหมายแตกต่างจากของไทย เพราะทั้งสองประเทศนี้มีระบบการเมืองที่แตกต่างกัน แม้ว่าไทยกับญี่ปุ่นจะมีการเมืองแบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นเหมือนกัน แต่ในภาคปฏิบัติแตกต่างกันมาก กล่าวคือญี่ปุ่นออกจากจะมีรัฐบาลกลาง แล้วยังจะมีรัฐบาลท้องถิ่นอีกด้วย สำหรับประเทศไทย แม้จะมีองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น แต่มีอำนาจหน้าที่จำกัด ญี่ปุ่นมีรัฐบาลท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่เป็นอิสระจากรัฐบาลกลางมากกว่าของไทย ดังจะอธิบายได้ดังต่อไปนี้

การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดต่าง ๆ ได้รับอำนาจในการปกครองตัวเองจากส่วนกลาง ตามหลักการ และบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น โดยการบริหารงานจะอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด และจะมีองค์กรบริหารส่วนจังหวัดทำหน้าที่เป็นหน่วยงานเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับรัฐบาลในแต่ละท้องถิ่น จะมีการแบ่งหน่วยงานการปกครองย่อยออกไปเป็นเทศบาลระดับต่าง ๆ คือ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลหมู่บ้าน โดยจะใช้เกณฑ์การแบ่งตามจำนวนประชากรในพื้นที่ และแหล่งที่ดินของบ้านเรือน รวมทั้งอาชีพของประชากรในพื้นที่ตามกฎหมาย “นคร” จะต้องมีประชากร 40,000 คน ขึ้นไป ร้อยละ 60 ขึ้นไปของบ้านเรือนจะต้องอยู่ในเขตเมือง และร้อยละ 60 ขึ้นไปของกำลังแรงงานในพื้นที่ จะต้องประกอบอาชีพนอง稼กรรม โดยนครที่มีประชากรสูงตั้งแต่ 500,000 คนขึ้นไปจะ

ได้รับการกำหนดโดยคำสั่งคณะกรรมการตระกูลนี้ให้เป็น "นครพิเศษ" ซึ่งมีจุดเด่นในภูมิภาคอยู่ 12 แห่ง ส่วน "เมือง" และ "หมู่บ้าน" นั้นแต่ละจังหวัดจะเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขขึ้นเองตามความเหมาะสม ของสภาพท้องถิ่น ซึ่งแต่ละจังหวัดจะกำหนดแตกต่างกันออกไป โดยจะมีสภาพบาลอกอยู่แล้ว ในเรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีอำนาจในการปกครอง และ ออกกฎหมายด้านต่างๆ รวมทั้งนโยบายต่างๆ ที่จะนำไปใช้ในท้องถิ่นของตนเองโดยมีการ จัดตั้งสภากังหัน หรือสภากเทศบาลขึ้นเพื่อรับผิดชอบหน้าที่นี้ ซึ่งประเทศไทยมีการปกครองส่วน ท้องถิ่น และ สามารถมีสิทธิปกครองด้วยตนเองได้นั้นด้วยเป็นประเทศที่มีระบบการปกครอง และ การเมืองท้องถิ่นที่เป็นประชาธิปไตย ภูมิปัญญาอยู่ในจำนวนนี้เช่นกัน

การท้องถิ่นมีการปกครองด้วยแบบค่อนข้างอิสระ ทำให้การพัฒนาท้องถิ่นของภูมิปัญญา ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้นำท้องถิ่น และการให้ความร่วมมือและผลักดันของประชาชนใน ท้องถิ่นด้วย ทำให้ท้องถิ่นในภูมิปัญญาแห่ง เกิดการพัฒนาที่แตกต่างกันระหว่างท้องถิ่น บาง ท้องถิ่นสามารถพึ่งพาด้วยตนเองได้ เพราะมีฐานะทางการคลังดีไม่ต้องพึ่งพาเงินอุดหนุน หรือการ ถูกยึดจากรัฐบาลกลาง บางท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองในด้านการคลังท้องถิ่นถึงร้อยละ 80 โดย ฐานะทางการคลังของแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับภาษีที่เก็บได้จากท้องถิ่นของตน แต่ละท้องถิ่นมี อำนาจในการคลังของตนเอง คือสามารถจัดเก็บ และจัดสรรเงินจากการภาษีของคนในท้องที่ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ แต่ถ้าท้องถิ่นใดไม่สามารถเก็บภาษีได้มากพอ ก็ จะเป็นต้องพึ่งรับналกลางในรูปของภาษีที่รัฐบาลโอนมาให้ (local allocation tax grants) ซึ่ง เป็นภาษีรายได้ ภาษีการค้า และภาษีสุรา ที่ส่วนกลางเป็นผู้จัดเก็บเอง ในการนี้ที่จะต้องพึ่งเงิน จากรัฐบาลกลางท้องถิ่นนั้นจะสูญเสียความเป็นอิสระของท้องถิ่นไปมาก เพราะต้องถูกควบคุม จากรัฐบาลกลางอย่างเคร่งครัด ยิ่งไปกว่านั้นถ้าผู้สมัครเลือกตั้งท้องถิ่นที่สังกัดพรรครัฐบาล กลางเข้ามาร่างและขึ้นเส้นเส้นทางเลือกตั้งก็มักจะได้เปรียบคู่ต่อสู้ จนถ้าได้รับการเลือกตั้งขึ้นมาเป็นผู้นำ ท้องถิ่น ก็จะยิ่งส่งผลให้ทำงานโดยนายต่างๆ และความเป็นอิสระในการมีอำนาจในการปกครอง ท้องถิ่นจะต้องถูกครอบงำโดยรัฐบาลกลาง ด้วยเหตุนี้ทำให้ท้องถิ่นต่างๆ พยายามที่จะคิด นโยบายต่างๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้ท้องถิ่นของตนเองพัฒนาขึ้นมาในด้านการคลัง เพื่อจะได้ไม่ ต้องพึ่งพาใคร และรักษาระดับความเป็นอิสระในการดำเนินงานของด้วย

ภาคสังคม

ภาคสังคมในที่นี้ประกอบไปด้วย "ประชาชน" กลุ่ม หรือสมาคมต่างๆ สาขาวิชา และ "กลุ่มองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร" (NPOs) ในอิสระ

ประชาชน

ประชาชนในอิสระมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินนโยบายพื้นที่ท้องถิ่น ตาม แนวทาง OVOP ของรัฐบาลท้องถิ่นอิสระ เพราะถือว่าเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติโดยตรง

OVOP คงจะประสบความสำเร็จ หรือดำเนินการไม่ได้ขาดประชาชนชาวอิสระ เอกลักษณ์ของประชาชนชาวภูมิปัญญาไม่ว่าท้องถิ่นใดก็ตามจะมีเอกลักษณ์ และแนวคิดเรื่องของ

“กลุ่ม” ที่ได้ผัง ragazzi ลงไว้ในสังคมญี่ปุ่นอย่างเห็นยิ่งแน่น ดังนั้นมีองมือทำสิ่งใดเพื่อกลุ่มแล้ว จึงทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจเพื่อกลุ่มของตน ซึ่งสิ่งนี้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การพื้นฟูท้องถิ่น รวมทั้ง OVOP ประสบความสำเร็จได้

กลุ่ม หรือสมาคมต่าง ๆ

นอกจากประชาชนแล้ว กลุ่มของประชาชน เช่น ประชาชนภายในท้องถิ่นที่จับกลุ่ม ขึ้นมาเป็นกลุ่ม หรือสมาคม อารที กลุ่มแม่บ้าน หรือสมาคมศรี กมีส่วนสำคัญ เนื่องจากเป็น กลุ่มที่ร่วมมือร่วมใจกันคิด ช่วยเหลือ และพัฒนาสินค้า โดยเฉพาะนำวัสดุดินที่มี หรือเป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่นนำมาแปรรูปจนมีเอกลักษณ์ และของการงาน稼หนายได้จันท้องถิ่น พัฒนาขึ้นมา สำหรับโอดิตะ มีกลุ่มที่เกิดขึ้นมากมาย แต่ที่สำคัญ ๆ และประสบความสำเร็จจน เป็นตัวอย่างให้แก่คน หรือกลุ่มอื่น ๆ ในโอดิตะก็มีอารที

กลุ่มศรีผลิตขอสมະເຊື່ອເທດໃນເມືອງໂອກີ້ອ “ສາມາຄມເມຸນວິ” ແລະ กลุ่มศรีทີ່ຮັມກຸ່ມ ກັນເພື່ອຜົດຮັນຂນມຸກກີ່ກີ່ທີ່ກຳດ້ວຍມີອີເມືອນນາກາເສະ ທີ່ມີຫຼືອກຸ່ມວ່າ “ກຸ່ມອະເສະມິຈີ” ທີ່ມີຜົດ ປະກອບການທີ່ດີ

จากความสำเร็จของกลุ่มที่ร่วมด້ວຍກັນຜົດສິນຄ້ານັ້ນ ຈຶ່ງສ່ວນຜູ້ໃຫ້ໃນໂອດิตະ ຝາຍໄດ້ ນີ້ຍີ້ OVOP ນັ້ນ ມີກຸ່ມ หรือสมาคมศรีທີ່ຮັມດ້ວຍກັນຜົດສິນຄ້າແລ້ວຄື່ງ 339 ກຸ່ມ ທີ່ຈຶ່ງປະກອບດ້ວຍກຸ່ມ หรือสมาคมศรีທີ່ຮັມດ້ວຍກັນເພື່ອກຳດ້ວຍເກະຕົກ ທຳໄວ້ ແລະ ກຸ່ມศรີທີ່ກຳ ຜົດວັດທີ່ແປຣູປາຈາກວັດຖຸດິນທີ່ມີໃນທັງຄົວ ທີ່ຈຶ່ງສ່ວນໃຫຍ່ຈະເປັນສິນຄ້າແປຣູປາຈາກວັດຖຸດິນທັງ ການເກະຕົກ

สหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์การเกษตร หรือ โนเคียว (Nokyo) เป็นองค์การທີ່ໄມ່ແສງຫາຜູ້ໃຫ້ ເປັນອົງກົດ (NPO:Nonprofit Organization) ມີຫຼືອເຕັມ ຈຶ່ງ ສ່ວນໃຫຍ່ຈະເປັນສິນຄ້າແປຣູປາຈາກວັດຖຸດິນທັງ ທີ່ຈຶ່ງເປັນທີ່ຮູ້ຈັກກັນທີ່ໄປໃນນາມ JA (Japan Agricultural Cooperatives) ມີບທານສຳຄັງໄມ່ຢືນຢັນໄປກວ່າສ່ວນອື່ນ ໂດຍໃນໂອດิตະມີສหกรณ์ການເກະຕົກໃນ ແຕ່ລະພື້ນທີ່ ຖຸກທັງຄົວໃນญຸ່ປຸ່ນ ມີສາມາຊີກທີ່ປະເທດກວ່າ 7 ລ້ານຄົນ ສหกรณ์ການເກະຕົກຈະມີແນວ ປົງປົກຕິໃນການປັບປຸງອາຊີພ ສິນຄ້າ ແລະ ຄວາມເປັນອູ້ງຂອງສາມາຊີກຂອງສหกรณ์ທີ່ມີອາຊີພ ເກະຕົກກຽມ ແລະ ການປະມານ

ສหกรณ์ການເກະຕົກຂອງญຸ່ປຸ່ນເກີດຂຶ້ນເມື່ອເດືອນຮັນວາຄນ ປີ 1974 ຝາຍໄດ້ກົງໝາຍ ສහกรณ์ການເກະຕົກญຸ່ປຸ່ນ ໂດຍແພວ່ນຍາຍສານໄປອ່າງຮວດເຮົວ ໂດຍມີຮູ້ນາລກລາງຄອຍໄທເຈັນ ຂ້າຍເຫຼືອໃນການຮັກສອນ ພັນຈາກເຮັມດັນການມີສหกรณ์ເພີ່ມ 6 ເດືອນມີສหกรณ์ເພີ່ມນາກ ຂຶ້ນຄື່ງ 13,000 ແກ່ງ ສໍາຫັບສหกรณ์ການເກະຕົກໃນญຸ່ປຸ່ນ ແມ່ນອອກໄດ້ເປັນ 2 ປະເທດ ຄື່ງ

1. สหกรณ์การเกษตรแบบวัตถุประสงค์หลักหลาย (sougoounoukyou) โดยเป็นสหกรณ์การเกษตรประเภททั่ว ๆ ไป คือ สหกรณ์ที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร ประมาณหลักหน่วยเข้ามาเป็นสมาชิก และได้รับประโยชน์จากการบริการ และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

2. สหกรณ์การเกษตรแบบมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เป็นสหกรณ์ที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ทำอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม หรือประมง แต่จะเป็นแขนงเดียวกัน เช่น ปลูกพืชชนิดเดียวกัน เข้ามาเป็นสมาชิก โดยการช่วยเหลือก็จะทำไปเฉพาะการเกษตร หรือประมงชนิดนั้น ๆ เท่านั้น

สำหรับพัฒนาการต่อมาของสหกรณ์การเกษตรญี่ปุ่น เช่น ในปี 1954 มีการจัดระเบียบสหกรณ์การเกษตร โดยแบ่งให้มีกังหังองค์กรและในระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับภายในจังหวัด (อำเภอ เมือง หมู่บ้าน) ใน JA Group (Central of Agricultural Cooperatives) เป็นองค์กรของสหกรณ์ในระดับประเทศที่คอยให้ความช่วยเหลือ ออกนโยบาย และให้คำแนะนำเรื่องต่าง ๆ (Guidance Activities) แก่สมาชิกที่เป็นสหกรณ์ย่อย ๆ ในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น (อำเภอ เมือง หรือหมู่บ้าน)

สหกรณ์การเกษตรโดยรวมแล้วมีการกิจกรรม 4 ที่สำคัญคือ

1. การให้คำปรึกษาเรื่องเกษตรกรรม
2. การให้ความช่วยเหลือด้านเกษตรกรรม เช่น จัดหาอุปกรณ์ ดัง ๆ ในการทำการเกษตร
3. การช่วยเหลือด้านการเงิน เช่น เงินกู้ หรือการออม รวมทั้ง การประกันด่าง ๆ
4. การตลาดของสินค้าการเกษตร

สหกรณ์การเกษตรในแต่ละระดับจะมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ยึดติดกับสหกรณ์การเกษตรในระดับที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งมีหน้าที่เพียงให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่สหกรณ์การเกษตรระดับย่อย สหกรณ์ท้องถิ่นจะเป็น สหกรณ์การเกษตรแบบวัตถุประสงค์หลักหลาย หรือ Multi – Purpose Agricultural Cooperatives หรือ Jas ซึ่งเป็นสมาชิกขององค์กรที่เป็นสมาชิกระดับใหญ่ขึ้นไป

ในความจริงแล้ว สหกรณ์ระดับประเทศ และระดับจังหวัดนี้จะแบ่งเป็นหน่วยงานย่อย ๆ อีกมากmany เพื่อท้าหน้าที่ที่ต่างกันไป โดยระดับประเทศจะมีแบ่งหน่วยงานออกเป็นหลาน ๆ หน่วยงานเพื่อรับผิดชอบงานที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ZEN – NOH (National Federation of Agricultural Association: ทำหน้าที่ในด้านเกษตรกรรม ได้แก่บริการจำหน่ายและ ให้ยืมอุปกรณ์ทำการเกษตร เช่น ปุ๋ย สารเคมีต่าง ๆ และสารเคมีป้องกันต่าง ๆ เช่น น้ำมัน แก๊ส

ZENKYOREAN (National Mutual Insurance Federation of Agriculture Operative): ทำหน้าที่ทางด้านการประกันทางเกษตร เช่น การประกันอัคคีภัย การประกันยานพาหนะ ประกันหน้าสินของเกษตรกร

Nokyo Tourist Corporation (N TOUR): ทำหน้าที่ช่วยเหลือธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

National Welfare Federation of Agricultural Co-operatives: ทำหน้าที่ในด้านสวัสดิการ โดยเฉพาะในเรื่องสาธารณสุข เรื่องการตรวจสุขภาพ การจัดตั้งหรือบริการทางการรักษาพยาบาล

The Japan Agricultural News Corporation: เมยแพร์ข่าวสารทางการเกษตรผ่านหนังสือพิมพ์ หรือสิ่งพิมพ์

IE-NO-HIKARI Association: ทำหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ในการให้ความรู้ และกิจกรรมทางเกษตรกรรม

ส่วนสหกรณ์การเกษตรภายในจังหวัด จะมีหน่วยงาน Prefecture Union of Agricultural Co-operatives) ซึ่งเป็นองค์ประกอบระดับประเทศ และสมาชิกของสหกรณ์ และยังมีองค์กรย่อยเพื่อทำหน้าที่ในด้าน สวัสดิการ, สินเชื่อ และด้านเกษตรกรรม ซึ่งก็คือหน่วยงาน ZEN-NOH และ ZENKYOREN ในระดับประเทศ และสหกรณ์การเกษตรระดับท้องถิ่นภายในจังหวัด เมื่อมีปัญหาอะไรดิตต่อไปยังระดับจังหวัดเพื่อดำเนินการของความช่วยเหลือกันขององค์กรสหกรณ์ในระดับประเทศต่อไป

ส่วนสมาชิกสหกรณ์รายย่อย เมื่อเกิดปัญหาหรือต้องการขอคำปรึกษา สามารถขอความช่วยเหลือจากสหกรณ์การเกษตรในท้องถิ่นที่เดนเป็นสมาชิกอยู่ได้

นอกจากนี้แล้วสหกรณ์การเกษตรของญี่ปุ่น หรือ JA Group ยังดำเนินธุรกิจที่เป็นผลพวงมาจากการแบ่งองค์กรตามหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วอีกด้วย เช่น The NourinChukin Bank นอกจากจะทำหน้าที่ช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกแล้ว ยังทำธุรกิจทางด้านการเงิน การธนาคารครัวเรือนบุคคลทั่วไป โดยการนำเงินฝากจากประชาชนทั่วไปแล้วมาปล่อยกู้ให้แก่สหกรณ์ท้องถิ่น และนำไปลงทุนในสถาบันการเงินต่าง ๆ นอกจากนี้สหกรณ์การเกษตรยังมีธุรกิจในด้านประกัน ที่รับการทำประกันจากบุคคลทั่วไปอีกด้วย รวมถึงการทำร้านค้าปลีกในการจำหน่ายสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งทั้งหมดของธุรกิจนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของ JA-ZENCHU

แม้สหกรณ์การเกษตรท้องถิ่น จะมีความใกล้ชิดกับสมาชิกมากที่สุด ในแต่ละแห่งจะมีความอิสระในการปกครองตนเอง บริหารตนเอง และเลือกผู้นำสหกรณ์ได้เองก็ตาม โดยขึ้นอยู่กับผลประกอบการของแต่ละสหกรณ์ เพราะถ้าสหกรณ์มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้มาก ไม่ต้องพึ่งพาสหกรณ์การเกษตรในระดับสูงขึ้นไป ในระดับประเทศ ก็จะมีความอิสระจากนโยบายของ JA-ZENCHU มาก แต่ถ้าในท้องถิ่นได้ยังคงต้องพึ่งพา หรือยังต้องขอความช่วยเหลือจากสหกรณ์การเกษตรท้องถิ่นในแต่ละแห่งนั้น มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

ແດກច່າງກັນ ຍຶ່ງດ້າສາມາດກໍາສະທກົນການເກຫະດຽວຂອງດຸນທີ່ມີຜລປະກອບການທີ່ຕີ ພຶ້ງພາສະທກົນ ການເກຫະດຽວຮະດັບສູງຂຶ້ນໄປໄດ້ນ້ອຍເທົ່າດີ ຄວາມອີສະໄນການທີ່ໄມ້ດ້ວຍໄປຢືນດີດັນໂຍນາຍຂອງ ສະທກົນການເກຫະດຽວຮະດັບສູງ ກົຈະມີມາກຂຶ້ນເທົ່ານັ້ນໄດ້ອໍຍ່າງໄຮ ເນື້ອຄິດກໍາໄຈຈາກກາງວາງຂາຍ ເພີ່ງພອຍ້ໄດ້ ແລ້ວກາງວັນໃນໂອຝຶດຈະກຳລ່າວວ່າ ພວກເຂາກໍາເພື່ອທົ່ວກົດ ນາງຄຣັງກົມໍໄມ້ຄຸ້ມກັນການທີ່ ຈະເອາມວາງຂາຍແຕ່ພວກເຂົາກີ່ເດີມໃຈຮັນສິນຄ້າເກຫະດີເລຸ່ມຈາກເກຫະດຽວ

NPOs (Non – Profit Organizations)

ອົງການໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣ NPOs ໃນຢູ່ປຸນ ເກີດຂຶ້ນມາອໍຍ່າງເປັນທາງການໃນຊ່ວງປາຍ ທຄວຣະທີ່ 1990 ກາຍໄດ້ກູ່ໝາຍ NPO Law ທີ່ອອກມາໃນປີ 1998 ເພື່ອສ່ງເສັ່ນການເກີດຂຶ້ນຂອງ ສັງຄນ (Civil Society) ຈັດຕັ້ງຂຶ້ນເພື່ອການສັນສົ່ນໃນດ້ານສຶກທີ ອຸນາພາບຊື່ວິດຂອງປະຊາຊົນໃນດ້ານ ຕ່າງ ໂດຍໃນກູ່ໝາຍມີການໃຫ້ສຶກທີພິເສດຖານ ຖ້າ ກັນອົງການທີ່ເກີດຂຶ້ນ ການຍົກເວັນກາຍີ ຈຶ່ງສ່ວນໃຫ້ໃນ ຢູ່ປຸນເກີດອົງການໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣເກີດຂຶ້ນມາກາມຍໍ່ລັງຈາກກູ່ໝາຍໄດ້ປະກາດໃຫ້ ໂດຍໃນໂອຝຶດ ດະຈາກຂ້ອມຸລໃນປີ 2004 ມີ NPOs ທີ່ອູ່ກາຍໃນຈັງຫວັດລົງ 59 ອົງການ ໂດຍເຫັນໄດ້ຈາກສົດໃນປີ 1998 ມີ NOPs ໃນໂອຝຶດມີເພີ່ງ 2 ອົງການເທົ່ານັ້ນ ຈຶ່ງແສດງໃຫ້ເຫັນໄດ້ວ່າກ່ອນຫັນປີ 1998 ອົງການ ໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣ ຍັງມີບັນຫາໃນໂອຝຶດໄມ້ມາກັນກັບ ແລະສໍາຫັນອົງການໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣໃນ ໂອຝຶດໃນປັຈຸບັນທີ່ມີອໍຍ່າງນາກມາຍນັ້ນ ໄດ້ມີບັນຫາທີ່ລັກໄປໃນການໃຫ້ການສັນສົ່ນໃນດ້ານສຶກທີ ຂ້າຍແກ້ນຢູ່ຫາດ່າງ ຖ້າ ໃນຈັງຫວັດ ແລະດໍາເນີນການໂດຍອາສາມັກກາຍໃນຈັງຫວັດ ເຊັ່ນ ອົງການເຮືອງ ສຸຂພາພ, ອົງການທາງການແພທຍ, ອົງການດ້ານສົດສັກ, ອົງການດ້ານການເລື່ອງດູເດັກ ອົງການດ້ານ ການສຶກໝາ, ຜົ່ງຄືໄດ້ວ່າໄມ້ໄດ້ກ່ອດັ່ງຂຶ້ນເພື່ອມາສ່ວນ OVOP ໂດຍຕຽງ ແລະອົງການທີ່ເປັນ ອົງການທີ່ກ່ອດັ່ງນັ້ນ ໃນຊ່ວງທີ່ໂອຝຶດໄດ້ພື້ນຝູທົ່ວກົດຂຶ້ນມາແລ້ວ ຜົ່ງໃນປັຈຸບັນອົງການທີ່ເປັນ ໄດ້ກໍາທັນທີ່ຮ້າຮັງສຶກທີ ແລະເສົ່າກາພ ແລະການພັດນາອຸນາພາບຊື່ວິດຂອງປະຊາຊົນໃນໂອຝຶດ

ອື່ນໆ ໃນອົງການໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣຂອງໂອຝຶດນັ້ນ ມີຢູ່ນ້ຳທີ່ກໍາທັນທີ່ດ້ານທີ່ເກີຍວ່າຂອງ ກັນການພັດນາທົ່ວກົດ ທີ່ສໍາຄັນໄດ້ແກ່ Olita OVOP international Exchange Promotion Committee (NPO) ແດ່ທັນນີ້ໄມ້ໄດ້ມີຈຸດມຸ່ງໝາຍໃນການພັດນາ ພື້ນຝູທີ່ຂອງໂອຝຶດໂດຍຕຽງອີກຕ່ອໄປ ແຕ່ຈະເນັ້ນໄປທີ່ການໃຫ້ຄໍາແນະນໍາ ແລະໃຫ້ການຂ້າຍເໝື້ອແກ່ປະເທດທີ່ນໍາແນວຄົດ OVOP ຂອງໂອຝຶດ ໄປໃຊ້ເປັນຫລັກໄປທີ່ການໃຫ້ຄໍາແນະນໍາ ແລະໃຫ້ການຂ້າຍເໝື້ອແກ່ປະເທດທີ່ນໍາຄວາມຄົດ OVOP ຂອງ ໂອຝຶດໄປໃຫ້ເປັນຫລັກ ຜົ່ງເປັນອົງການໄມ້ແສວງຫາຜລກໍາໄຣທີ່ກ່ອດັ່ງໄດ້ຍ້າຍອົຮມັດສີ ໂມຣອີໂກະ ອົດຕ ຜູ້ວ່າຮາກຈັງຫວັດໂອຝຶດແລະເປັນຜູ້ຮົ່ມໍແນວກາງ OVOP ໃນໂອຝຶດ ໃນປີ 2005 ໃນຊ່ວງທີ່ເຮັກໄດ້ ວ່າທົ່ວກົດຂຶ້ນໃນໂອຝຶດໄດ້ຜ່ານການພື້ນຝູມາແລ້ວ ຈົນຫາວັນໃນທົ່ວກົດທີ່ມີຊື່ວິດຄວາມເປັນຍູ້ ແລະພຶ້ງພາ ຕົນເອງໄດ້

ຈາກເອກສາຮາແລະງານວິຈັດຕັກລ່າງ ຜູ້ວິຈັດສາມາດສຽບໄດ້ວ່າວັນຊີຕ້ອນນາພັດນາໃນດ້ານຂອງ ກຸມືປັງຢູ່ທົ່ວກົດ ທັງໃນແກ່ການພັດນາເສຮ່ຽງກົງ ແລະແກ້ນຢູ່ຫາຄວາມຍາກຈົນໃນທົ່ວກົດ ໂດຍເນັ້ນ ການໃຫ້ສັກຍກາພຂອງຄົນໃນທົ່ວກົດ ແລະສິ່ງທີ່ມີຢູ່ໃນທົ່ວກົດ ໄນວ່າຈະເປັນການທີ່ມີກະກະທົ່ງ ວັດນຮຽນທົ່ວກົດ ເພື່ອໄຫ້ເກີດເອກລັກໝົດປະຈຳທົ່ວກົດ ຜົ່ງເປັນກຸ່າງກົມໍທີ່ຄິດສ້າງສරົມຂຶ້ນໂດຍຄົນ

ในท้องถิ่น ทำด้วยคนท้องถิ่น และเพื่อคนท้องถิ่นโดยแท้จริง เมื่อคนในท้องถิ่นสามารถสร้างอาชีพให้ดันเองได้ก็จะสามารถแก้ปัญหาความยากจน รวมไปถึงการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปทำงานในเมืองใหญ่ได้อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาททั้งจากภาครัฐว่ามีบทบาทอย่างไรในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยที่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีและความยั่งยืนได้

2.1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกระแสการพัฒนาของโลกหรือกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) มาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทางทางเทคโนโลยีและกลไกการตลาดที่ก่อให้เกิดการเดินทางไกลในที่ๆ การผลิตในเชิงอุดสาหกรรมและการบริโภคที่เกิดความจำเป็นจะกระตุ้นเศรษฐกิจส่งออก สิ่งแวดล้อม ชีวิต มนุษย์ สัตว์ และพืชพรรณ โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัดด้านภาษา พากยภพในการผลิตความสามารถที่จะรองรับการบริโภค และการใช้ประโยชน์จากทุนดังเดิมที่มี

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับนานาวิกฤติที่ถาโถมเข้าใส่อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งวิกฤติที่สำคัญและไม่รวมองข้าม คือ การก้าวข้ามไปสู่ความทันสมัยจนหลังล่มราคะแห้งของท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานของการพัฒนานั้นหมายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกทอดทิ้ง ถูกมองข้ามและถูกลดคุณค่าลงทั้งด้วยแรงบีบคั้นจากภายนอกและจากจิตสำนึกของคนไทยเอง โดยคนไทยส่วนใหญ่ มักเชื่อว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีความสำคัญในการแก้ไขวิกฤติที่กำลังรุนแรงได้ เหตุผลที่เป็นเช่นนั้น เพราะอาจเป็นเพราะคนบางกลุ่มยังไม่เข้าใจความหมาย ไม่เห็นความสำคัญกับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อย่างแท้จริง จึงไม่สามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ การทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

ความหมายของการพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “พัฒนา” ว่า “พัฒนา” คืออย่างไร ก่อนอื่นต้องทราบว่า มุ่งให้เกิดความเจริญมั่นคง ก้าวหน้า มุ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2553 อธิบายความหมายของการพัฒนาว่า “การพัฒนา” หมายถึง การเดินต่อ ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง

สมเด็จพระสังฆราช สมกมหาราชสังฆปรินายิก ได้ประทานพระราชดำรัสเรื่อง “ศาสนาธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม” ในพิธีเปิดงานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจิตรกรรม ณ ตึกสันดิไม่ตรี ทำเนียบรัฐบาลวันที่ 1 ธันวาคม 2553 มีสาระสำคัญบางประการ ที่อธิบายว่า “การพัฒนา” คือ การสร้างสรรค์ที่เรียกว่าเป็นการพัฒนานั้น ควรเป็นการสร้างสรรค์ที่ทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น เป็นต้นว่า มีความสงบสุขมากขึ้น มีความปลดปล่อยมากขึ้น มีปัญหาและความทุกข์ยากต่างๆ ลดน้อยลงจนถึงหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้นการกระทำใด ๆ ก็ตาม หากไม่ก่อให้เกิดผลดีตั้งกล่าวหากชีวิตและสังคม ก็กว่าไม่ได้ว่าเป็นการพัฒนา ตามความหมายที่

แท้จริงของคำว่า “พัฒนา” แม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุได้อย่างวิจิตร พิสดารมากขึ้น มีเครื่องใช้ไม้สอยหลากหลายและรวดเร็วขึ้น แต่ถ้าวิถีชีวิตและสังคม กลับมามีความสงบสุขและความปลดภัยลดน้อยลงก็กล่าวไม่ได้ว่าชีวิตและสังคมนั้นพัฒนาดีขึ้นหรือเจริญขึ้น

การพัฒนา (Development) หมายถึง การที่เศรษฐกิจเจริญขึ้น สังคมเปลี่ยนแปลง ในทางที่ดีขึ้น รายได้ประชาชาติเพิ่มมากขึ้น รายได้ต่อหัวของประชาชนเพิ่มขึ้น และมาตรฐาน การครองชีพดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น สุขภาพ การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งประชาชนมีจิริยธรรมดีขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองดีขึ้น (วรกศน์, 2548)

การพัฒนาในประเทศไทย

อิทธิพลของการพัฒนา แพร่เข้ามายังประเทศไทยนับตั้งแต่ก่อนยุคเปลี่ยนแปลง ปักครองจากกล่าวได้ว่า ผู้ปกครองของสยามในอดีตมีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยให้ทัดเทียมอารยประเทศโดยเฉพาะชาติตะวันตก ปัจจัยที่ทำให้สยามเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนา คือ การค้าระหว่างประเทศ หรือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ นับแต่นั้น “การพัฒนาประเทศไทย” นั้นเป็นคำที่ได้รับการเอยถึงอย่างกว้างขวาง เนื่องจาก การที่ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้ แผนพัฒนาประเทศไทยฉบับแรก โดยมี จอมพล สฤษดิ์ Chanachot นายกรัฐมนตรี คนที่ 11 ของประเทศไทย ผู้ริเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้ก่อตั้งสำนักงานประมาณ

การพัฒนาประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา เป็นการเร่งรัดการเดินทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยนำฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ในการผลิตจนเกิดภาวะเสื่อมถอยทรุดโทรม ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของระบบนิเวศ เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุน ธรรมชาติ และระบบนิเวศ ซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องพึ่งพา

นอกจากนี้ยังสั่งสมพุทธิกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมทำให้วิถีการ ดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับสภาพแวดล้อมส่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทย ทั้งในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคตทำให้ประเทศไทยต้องปรับกระบวนการพัฒนาเพื่อบริหารประเทศไปสู่ความยั่งยืน

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา มีการวางแผนแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยโดยมีแนวคิดพื้นฐานจากเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการปรับทัศนคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตใหม่ ที่คำนึงถึงดุลยภาพระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีคุณเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อความเป็นอยู่ดีมีสุขของประชาชน โดยประมวลจากบทเรียนการพัฒนาในอดีต และพัฒนาระบบท่องประเทศไทยที่ด้องดำเนินการภายใต้รัฐบาลโลก

ในปัจจุบันการพัฒนาในบริบทไทยมีพื้นฐานแนวคิดมากจาก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ประกอบด้วย

1. ด้านสังคม
2. ด้านเศรษฐกิจ
3. ด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาทั้ง 2 มิติต้องเกือกุณและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัว อย่างมีคุณภาพและแข็งขันได้ จะต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สามารถสนับสนุนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยานานการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ต้องส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เพื่อความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป และต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยการบริหารทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้นมีเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ ดังนี้

1. คุณภาพ สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตนเองมีการผลิตสินค้าและการบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพ การผลิตในประเทศ โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข็งขันควบคู่กับผลิตภาพ (Productivity) เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดผลกระทบเชิงบวกกับ

2. เสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งในระดับภายในและภายนอกประเทศไทยมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัจจัยสนับสนุนภายใน โดยคำนึงถึงจำกัดและความสามารถในการรองรับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาและการบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจรโดยสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่หลากหลาย มีการร่วมไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและลักษณะอันเป็นมรดกดีงามของชาติ

3. การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ประชากรมีการสร้างความเท่าเทียมทั้งด้าน เพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและส่วนรักษาทรัพยากรให้คนรุ่นอนาคต

4. การมีระบบบริหารจัดการที่ดีประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาส และสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการจัดสินใจ และนโยบายสาธารณะแก่ประชาชน โดยผ่านการบริหารจัดการ

การส่งเสริมและกระจายอำนาจอำเภอสู่ท้องถิ่นและการสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการของสถานบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

การพัฒนาอาชีพ

ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา คือ คน คนเป็นสื่อที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพทรัพยากรคนของประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ด้อยเชิงงานและเป็นทรัพยากรที่ด้อยคุณภาพ เนื่องจากขาดการเรียนรู้ ขาดโอกาสของการฝึกฝนอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าจะแก้ปัญหาของแรงงานก็สามารถทำได้โดยการฝึกฝนอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าจะแก้ปัญหาของแรงงานก็สามารถทำได้โดยการฝึกอบรมให้คนมีความรู้ รู้จักคนเองรู้จักปัญหาและสุดท้ายรู้จักการแก้ไขปัญหา ก็จะเป็นผลทำให้ทรัพยากรคนสามารถพัฒนาอาชีพของตนเองได้ ดังที่ ตราฯ ที่ປະกาล (2542 : 78) "ได้สรุปว่า การพัฒนาองค์กรจะต้องให้ความสำคัญกับคนเป็นอันดับแรก และการวางแผนหลักการทำงานให้กับประชาชนจะเป็นด้วยแบบช่วยให้เกิดความคิดในทุกกิจกรรม นั่นหมายรวมถึงจะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสคิดดัดสินใจวางแผนและดำเนินการด้วยตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า

1. ผู้ปฏิบัติงานกับประชาชนหรือหน่วยงานของเข้า จะต้องไม่กำหนดกิจกรรมเฉพาะเจาะจงล่วงหน้า

2. การดัดสินใจครั้งสุดท้ายต้องเป็นของประชาชน

หลักการนี้จึงเป็นเครื่องช่วยให้เกิดการพัฒนาคนโดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นหนึ่งในสื่อหรือเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนาคนให้ด้องใช้ความคิด ดัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ จะเป็นแนวทางสนับสนุนความต้องการของคนให้เกิดการพัฒนาได้

นอกจากนี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติให้มากขึ้น ยังได้ยึดหลักการต่อไปนี้ ควบคู่กันไปด้วย ตราฯ ที่ປະกาล (2542 : 79 – 80)

1. หลักการให้ประชาชนช่วยเหลือตนเอง คือ สนับสนุนให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ ไม่ควรช่วยทุกสิ่งทุกอย่างจนเข้าไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสมอง พัฒนาศักยภาพของเข้า และเพื่อที่จะช่วยดูแลเองจึงควร

1.1 เริ่มจากที่เป็นอยู่ของประชาชน

1.2 เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ และจากสิ่งง่าย ๆ ไปหาสิ่งที่ยาก

1.3 ไม่รีบทำงานเร็วเกินไป แต่ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้โอกาสเข้าได้ช่วยคิดช่วยทำไปด้วย

1.4 พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด

2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เข้าเป็นผู้ดัดสินใจทำงาน รู้จักประมาณสิ่งต่าง ๆ ข้อดีและข้อเสียและดัดสินใจ ลงมือปฏิบัติงานตามที่เข้าได้ดัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการทำให้

ເງົາໄດ້ປົງລັດຕາມຄວາມສຳໃຈແລະຄວາມຕ້ອງກາຮັງຂອງເຂົາ ການຟີ່ເຂົາໄດ້ມາມີສ່ວນຮ່ວມໃນໂຄງການນີ້ ຈະກຳໄທເຂົາມີໂຄກສັບພາດນອງ ຜຶ່ງເຫັນດີ່ຕ້ອງອາສັຍກາຮັກຝັນໃຫ້ເກີດເປັນນິສັຍ

3. ພັດທະນາປະຊຸມໄດ້ຍາກການທີ່ກຳໄດ້ ມາຍເລີ່ມໃນການດໍາເນີນງານໄດ້ ຖຸ້ນຄົນຈະຕ້ອງມີສິຖົມີເສີຍເຫັນເຖິງມີກຳໄດ້ ໄນມີຄົນທີ່ໄຫຼຸງກ່າວໃກ່ດ້ວຍຍຄດານຮຽດຕັບ ຍາກດີມີຈົນທີ່ອະດັບກາຮັກາເປັນຄົນທີ່ມີສິຖົມີເສີຍໃນກາຮັກະແນນເສີຍທຳກ່າວໂຟ່ມີກຳໄດ້ໃນກິຈການຂອງຊຸມຊູນ

ຫລັກການພັດທະນາອາຊີພ

ພົນຈຳ ວິໄຈທະນາ (2543 : 19) ໄດ້ເສັນອໍານວຍຫລັກການພັດທະນາອາຊີພ 12 ພັດທະນາ ດັ່ງນີ້

1. ພັດທະນາການດ້ານອາຊີພເປັນກະບວນການຕ່ອນເນື່ອ ມີການເປັນແປງແປງແລ້ວແຕ່ຄວາມສຳໃຈໃນອາຊີພ ຄວາມສາມາດຂອງບຸກຄລ ຄວາມຮູ້ສຶກນິກົດທີ່ມີຕ່ອດນອງ ຜຶ່ງຈະເປັນແປງແປງໄປຕາມເວລາ ແລະປະສົບກາຮັກ

2. ອຸນສົນນັດຂອງຄົນແຕ່ລະຄນມີຄວາມເໜາະສົມກັນອາຊີພໄດ້ຫລາຍອ່າງ

3. ບຸກຄລທີ່ມີຄວາມແດກຕ່າງກັນໃນດ້ານຄວາມຄົນດັບ ຄວາມສຳໃຈ ຄວາມສາມາດ ແລະບຸກຄລິກກາພຍ່ອມຈະເລືອການທີ່ແດກຕ່າງກັນ

4. ການທີ່ຈະສົ່ງເສົ່ມໃຫ້ມີການພັດທະນາອາຊີພທີ່ ທຳໄດ້ໂດຍສົ່ງເສົ່ມບຸກຄລໃຫ້ພັດທະນາຄວາມສາມາດໃຫ້ເຕັມທີ່ ໃຫ້ຮູ້ຈັກສັບພ້ອເຖິງຈົງຕ່າງ ຖ້າ ເກີຍວັນກັບລັກຊະນະຂອງຕົນເອງແລະສິ່ງແວດລ້ອມ

5. ລັກຊະນະອາຊີພ ຄວາມມັນຄົງໃນການປະກອບອາຊີພຂຶ້ນອູ້ກັບສັບພາບເສຣ່ວງກິຈ ສັງຄົມ ແລະຄອບຄວ້າ ຄວາມສາມາດທາງສົດປັບປຸງຢາ ບຸກຄລິກກາພ ແລະໂຄກສທີ່ແດ່ລະບຸກຄລໄດ້ຮັນ ຕລອດຈົນປວັນຕົວໃນອາຊີພຈະມີໄໝເຫັນກັນ

6. ກະບວນການພັດທະນາທາງດ້ານອາຊີພ ເກີຍວັນກັບການພິຈາລາດນອງຂອງບຸກຄລ

7. ບຸກຄລຈະປະສົບຄວາມສໍາເລົງໃນການກຳໄດ້ກຳໄດ້ ແລະໃຫ້ວັດຂຶ້ນອູ້ກັບການທີ່ບຸກຄລໄດ້ກຳໄດ້ດຽວດ່ານຄວາມສາມາດ ຄວາມຄົນດັບ ຄວາມສຳໃຈ ດ້ານຍິນ ແລະບຸກຄລິກກາພ

8. ການພິຈາລາດນອງໄດ້ກຳໄດ້ວັດຂຶ້ນໃນການກຳໄດ້ກຳໄດ້ ແລະຂັດເຈນຂຶ້ນໃນຮະວັງຮຸນ ແລະມີສ່ວນເກີຍວ້ອງກັບການພິຈາລາດເລືອກອາຊີພຂອງແດ່ລະບຸກຄລ

9. ອົງກປະກອບເກີຍວັນກັບຄວາມເປັນຈົງທັງໝາຍ ທັງລັກຊະນະຂອງຕົນເອງ ແລະລັກຊະນະຂອງສັງຄົມ ມີອິທີພລຕ່ອກການເລືອກອາຊີພມາກົ່ນເມື່ອມີອາຍຸມາກົ່ນ

10. ການເລືອກອາຊີພແລະຮະດັບຂອງອາຊີພ ມີຄວາມສັນພັນຮັບສົດປັບປຸງຢາ ສັບພາບເສຣ່ວງກິຈແລະສັງຄົມຄອບຄວ້າ ຄວາມຕ້ອງການ ດ້ານຍິນ ຄວາມສຳໃຈ ທັກຊະເກີຍວັນກັບຄວາມສັນພັນຮັບຮ່ວມບຸກຄລຮະດັບກາຮັກາ ແລະຄວາມຕ້ອງກາຮັກະແນນ

11. ການປະສົບຄວາມສໍາເລົງໃນການປະກອບອາຊີພ ເປັນການເພີ່ມພຸດ ຄວາມຮູ້ສຶກນິກົດທີ່ມີຕ່ອດນອງໃນທາງທີ່

12. การประกันอาชีพของบุคคลเป็นการกำหนดวิธีชีวิต

ลักษณะสำคัญของงานพัฒนาอาชีพ

งานพัฒนาอาชีพมีลักษณะสำคัญดังนี้ พนิจฯ วีระชาติ (2543 : 21 – 22)

1. เป็นงานที่ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเอง ซึ่งอาจจะเป็นจากแนวความคิดของประชาชนหรือเกิดจากการกระดุนย้ายบ้านมา แล้วรัฐบาลอาจจะเป็นผู้จัดกระทำให้ก็ได้

2. เป็นงานที่มีเด็กหลักการช่วยดูแลเอง โดยประชาชนในชุมชนนั้นรับรู้จากการแก่ไขปัญหาสนองความต้องการของตนเอง ตลอดจนความพยายามในการใช้ความรู้ ความสามารถ และทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ในท้องถิ่นของตนเองให้สูงขึ้น

3. เป็นงานที่มุ่งพัฒนาคุณภาพของคนไปสู่การพัฒนาทั้งมวล

4. เป็นงานที่ใช้วิธีการให้การฝึกอบรมและจัดระเบียนชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ การพัฒนาคน โดยการศึกษาถึงสิ่งแวดล้อม ปัญหาอุปสรรค ความต้องการ วิธีการดำเนินเริ่มแล้วให้การอบรมแก่ประชาชนเพื่อที่จะนำมาใช้แก่ปัญหาซึ่งตอบสนองความต้องการและจัดระเบียนชุมชนเพื่อที่จะอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขโดยถาวร หน้ากัน

5. เป็นงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแผน โดยอาศัยสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก แล้วดำเนินงานเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามแผนที่ได้วางไว้

6. เป็นงานที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของประชาชนว่า จะสามารถจะช่วยดูแลพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถได้ เมื่อใช้วิธีที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

7. เป็นงานที่มีเด็กหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

8. เป็นงานที่เชื่อถือความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิทยา เพาะาะส่วนใหญ่จะใช้วิทยาศาสตร์ในการดัดสินใจดำเนินกิจกรรม มีการพยายามที่จะนำความคิดและความเจริญทางวิทยาศาสตร์มาใช้เผยแพร่และสนับสนุนให้บุคคลในชุมชนนำไปปฏิบัติ

9. เป็นงานที่มุ่งก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม โดยให้ทุกคนในสังคมได้มีสิทธิ์ความเป็นอยู่ การศึกษา โอกาสความก้าวหน้า ให้มีความเท่าเทียมกันมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

มิติของการพัฒนา

จากการพัฒนากรอบแนวคิดในการจัดทำชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้ข้อสรุปว่า ตัวชี้วัดด้องมุ่งวัดการพัฒนาทั้ง 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างมีคุณภาพ

ผสมผสานเข้ากับกลไกของความยั่งยืนค่านึงถึงผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยได้ยึด "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญานำทางให้ເອົ້ວດ່ອກເປັນແປງຮະບນບ ບຣທາຮຈັກການປະເທດເພື່ອນາໄປສູ່ຄວາມຍັ້ງຍືນທີ່ກ່ຽວຂ້ອງແນວຄິດການຈັກກຳດ້ວຍໜັດ ແລະມີດີຂອງການພັດທະນາ ມີປະເດີນດັ່ງຕໍ່ອີປຸນ

1. ມີດີເສດຖະກິຈ ມໍາຍັງ ການພັດທະນາເສດຖະກິຈຂອງປະເທດໃຫ້ເຈົ້າຢູ່ເຕີບໂດຍຢ່າງຕ່ອນເນື່ອ ມີຄຸນກາພ ມີເສດຖິກາພ ເປັນການເຕີບໂດທີ່ໄຟກໍາລາຍສິ່ງແວດລ້ອມແລະຍັ້ງຍືນໄດ້ໃນຮະບະຍາ ແລະມີການກະຈາຍຄວາມມັນຄົ່ງຢ່າງກ່ວດື່ງ ອໍານາຍປະໂຍ່ນຕ່ອຄນສ່ວນໃຫຍ່

1.1 ການພັດທະນາຍ່າງມີຄຸນກາພ ມໍາຍັງ ການຜລິດສິນຄ້າຍ່າງມີປະສິທິກາພສອດຄລ້ອງ ກັບສັກຍົກາພທາງການຜລິດຂອງປະເທດແລະຄວາມຕ້ອງການຂອງຕລາດ ມີການໃຊ້ປັບປຸງຈັກການຜລິດທີ່ມີ ປະສິທິກາພ ຮວມດຶງການມີແນບແຜນການຜລິດແລະການບຣິໂກກທີ່ເໝາະສົມໄຟກໍາລາຍສິ່ງແວດລ້ອມ ໂດຍອູ່ບັນພື້ນຮູານຂອງການອນຸຮັກໜີ ພື້ນຸ່ງແລະຮັກໝາກຮັກພາກ ແລະສິ່ງແວດລ້ອມ

1.2 ການພັດທະນາຍ່າງມີເສດຖິກາພ ມໍາຍັງ ຮະບນເສດຖະກິຈທີ່ມີເສດຖິກາພໃນປະເທດ ແລະດ່າວປະເທດ ສາມາດພື້ນຕາມໄດ້ ມີກູມືຄຸ້ມກັນທາງເສດຖະກິຈ ທີ່ພວມຮັບການເປັນແປງ ທີ່ເກີດຂຶ້ນໄດ້ຍ່າງຍັ້ງຍືນ

2. ມີດີສັງຄມ ມໍາຍັງ ການພັດທະນາທີ່ມຸ່ງໃຫ້ຄົນແລະສັງຄມໄທຍມີຄຸນກາພ ສາມາດປັບດ້ວຍຮູ້ເທົ່າກັນການເປັນແປງ ມີຈິດສຳນິກ ພຸດທະນາ ແລະວິທີ່ສົວໃຈທີ່ໄຟກໍາລາຍກ່ຽວມີການຮັບຮັດກັບສັງຄມ ແລະສິ່ງແວດລ້ອມ ມີຄວາມມັນຄົ່ງໃນການດຳກັນຊີ່ວິດມີການນໍາຫຼຸດທາງສັງຄມແລະທຸນກ່ຽວມີການຮັບຮັດກັບສັງຄມ ແລະທຸນທາງກ່ຽວມີການຮັບຮັດກັບສັງຄມ ມາປະຍຸກຕີໃຊ້ໄຟເກີດປະໂຍ່ນໄດ້ຍ່າງເໝາະສົມ ມີສ່ວນຮ່ວມໃນການດຳສິນໃຈ ໂດຍອູ່ກ່າຍໄດ້ຮັບການບຣທາຮຈັກການທີ່ດີ ທີ່ມຸ່ງໃຫ້ຄົນແລະສັງຄມໄທຍເຂັ້ມແຂງອູ່ດີມືສຸຂ ແລະພັດທະນາໄດ້ຍ່າງຍັ້ງຍືນ

2.1 ການພັດທະນາສັກຍົກາພແລະການປັບດ້ວນສັງຄມຮູານຄວາມຮູ້ ມໍາຍັງ ການພັດທະນາຄານ ໃນສັງຄມທັ້ງໃນຮະດັບນຸ້ມຸຄລແລະຮະດັບອົງຄົກໃຫ້ມີສັກຍົກາພ ມີໂຄກສາໃນການພັດທະນາຄວາມຮູ້ ຄວາມຄົດ ຖັນຍະ ອາຮີພ ການບຣທາຮຈັກການໄດ້ດ້ວຍຕາມເອງອູ່ໃນສັງຄມຮູານຄວາມຮູ້ ແລະເກື່ອທຸນໆຕ່ອກພັດທະນາທີ່ຍັ້ງຍືນ

2.2 ການພັດທະນາຄຸນກາພຊື່ວິດແລະຄວາມມັນຄົ່ງໃນການດຳກັນຊີ່ວິດ ມໍາຍັງ ການພັດທະນາໃຫ້ຄົນໃນສັງຄມໄທຍມີຄຸນກາພຊື່ວິດທີ່ດີຂຶ້ນ ມີສັກຍົກາພແວດລ້ອມໃນການດຳກັນຊີ່ວິດທີ່ດີ ມີຄວາມມັນຄົ່ງປົດກັບໃຫ້ວິດແລະກ່ຽວມີກົມືສຸຂອນນັ້ນເຂັ້ມແຂງສາມາດເຂົ້າຄົ່ງຮະບນການຄຸ້ມຄອງການສັງຄມໄດ້ຍ່າງເທົ່າເຖິ່ງກັນ

2.3 ການພັດທະນາໃຫ້ຮູ້ໜ້າມີຄວາມເຂັ້ມແຂງແລະມີກູມືຄຸ້ມກັນດ້ານວັດນຮຽນ ມໍາຍັງ ສັງຄມໄທຍຕ້ອງມີຄ່ານິຍມແລະແນບແຜນການດຳເນີນຊີ່ວິດທີ່ປະຫຍັດ ມີການໃຊ້ກ່ຽວມີກົມືສຸຂອນນັ້ນເຂັ້ມແຂງສາມາດເຂົ້າຄົ່ງຮະບນການຄຸ້ມຄອງການສັງຄມໄດ້ຍ່າງເທົ່າເຖິ່ງກັນ

ชีวิต บนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

2.4 การสร้างความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม หมายถึง ประชากรไทย ต้องได้รับความเท่าเทียมกันทั้งทางเพศ อารชีพ การศึกษา การงาน สวัสดิการ สภาพแวดล้อม และสิทธิเสรีภาพ ภายใต้ขอบเขตแห่งกฎหมาย หลักมนุษยธรรม และมีโอกาส ร่วมในกิจกรรมของสังคมโดยรวม เช่น การเมือง การปกครอง โดยมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร การร่วมในกระบวนการจัดสินใจ ต้อนนโยบายสาธารณะใด ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อ สังคม โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ดี

3. มิติสิ่งแวดล้อม หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และความอุดมสมบูรณ์ ตามธรรมชาติ ตลอดจนการคงไว้ซึ่งคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและส่วนรักษาไว้ให้คนรุ่น อนาคต รวมทั้งการกระจายโอกาสและการมีส่วนร่วมในเรื่องการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

3.1 การส่วนรักษา หมายถึง การใช้การป้องกัน และการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพด้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการนำ กระบวนการอนุรักษ์ และพัฒนามาผสานเข้าด้วยกันเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มากที่สุด โดยคำนึงถึงความต้องการของคนใน ปัจจุบันและมุ่งส่วนรักษาทุนทางสังคมและธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่นอนาคต และ ขีดความสามารถสูงสุดของการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้โดยไม่เกิดผลกระทบต่อระบบ นิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ระบบนิเวศสามารถรองรับและฟื้นฟูกลับสู่สภาพเดิม

3.2 การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี หมายถึง การพัฒนาประเทศด้อง ชั้รงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนไทย มีการดำเนินการแก้ไข ปัญหามลพิษต่าง ๆ ทั้งทางน้ำ ดิน และอากาศ ตลอดจนดำเนินการเพื่อป้องกันการเกิดมลพิษ ผ่านทางการผลิตและการบริโภคของประชาชน

3.3 การมีส่วนร่วมและการกระจายการใช้ทรัพยากร หมายถึงประชาชน ทุกคน จากทุกภาคส่วนของประเทศไทยได้รับจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์จากการ พัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีส่วนร่วมในการจัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน และ การดำเนินโครงการ ด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงและคุณภาพชีวิตที่ดีต่อ มวลมนุษย์ในสังคมโลก

องค์ประกอบของการพัฒนา

องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยังยืน องค์ประกอบพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยังยืนมีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้มีมากขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นฐานให้มั่นคง

2. ด้านสังคม มีการจัดสรรความท่า夷มกันในการใช้ทรัพยากรที่เป็นด้าชีวัตพื้นฐานที่เพียงพอและจำกัดจำนวนประชากร

3. ด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องเดินโดยอย่างเหมาะสมไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและความสมดุบในระบบ生นิเวศ

จากองค์ประกอบการพัฒนาดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างความสมดุลระหว่างพัฒนาการพัฒนา พัฒนาการอนุรักษ์พื้นที่ระบบบันนิเวศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาและการอนุรักษ์ทางสังคมและวัฒนธรรม และการพัฒนาทางการเมือง การพัฒนาทุกด้านมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันไม่สามารถแยกประเดิมการพัฒนาด้านใดออกไปได้ จึงเป็นลักษณะของกระบวนการบูรณาการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาที่ยังยืนนั้น ต้องอาศัยกลไกสำคัญคือ ภาครัฐ และ ประชาชน เนื่องจากประชาชนย่อลงรู้ปัญหาและความต้องการในพื้นที่ของตนได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่จากภายนอก ภาครัฐต้องเข้าสนับสนุนและพัฒนาร่วมกันกับประชาชน

การพัฒนามุ่งเน้นไปที่ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต ความสามารถของบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง และความสามารถในการควบคุมด้วยเราเอง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนา คือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ดีขึ้นโดยมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาความเจริญของงานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรให้มีคุณภาพชีวิดดีขึ้น

รูปแบบการพัฒนา

1. การพัฒนาแบบเสรี (Free Development) เปิดโอกาสให้ออกชนสร้างความเจริญและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางประชาธิปไตยและระบบการแข่งขันโดยเสรี (Democracy and Enterprise)

2. การพัฒนาแบบบังคับ (Forced Development) รัฐบาลเป็นผู้กำหนดควบคุมดูแล การพัฒนาทั้งหมด ด้วยย่างเข่น ประเทศที่มีระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์

3. การพัฒนาแบบผสมผสาน; แบบมีแผน (Planned Development) จะมีการพัฒนาอย่างมีระบบแผนที่แน่นอนในหน่วยงานราชการและพนักงานของรัฐ และเปิดโอกาสให้ออกชนดำเนินกิจการต่างๆ อย่างเสรี

ระดับการพัฒนา

1. ประเทศด้อยพัฒนา (Under Development Countries) มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง คือ นำเอาทรัพยากรในประเทศส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

2. ประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติในประเทศมาแปรรูปและส่งออกยังต่างประเทศ

3. ประเทศที่พัฒนาแล้ว (Developed Countries) เป็นประเทศอุดสาหกรรมไม่ใช้ทรัพยากรภายในประเทศ ส่วนใหญ่จะนำเข้าทรัพยากรธรรมชาติจากต่างประเทศมาแปรรูปแล้วส่งจำหน่ายในรูปสินค้าอุตสาหกรรม

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ

ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory)

Rostow กล่าวว่าทฤษฎีนี้จะเน้นการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจ โดยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น โดยพัฒนามาจากระบบสังคมแบบดั้งเดิม ซึ่งมี 5 ขั้น คือ

1. ขั้นสังคมดั้งเดิม (Tradition Society Stage)
2. ขั้นเตรียมพัฒนา (Precondition for Take – off Stage)
3. ขั้นเข้าสู่กระบวนการพัฒนา (Take – off Stage)
4. ขั้นทะยานเข้าสู่ภาวะของความอุดมสมบูรณ์ (Drive to Maturity Stage)
5. ขั้นอุดมสมบูรณ์ (High Mass Consumption Stage)

ทฤษฎีfunnel effect (Trickle Down Effect Theory)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่า คนในสังคมมีหลายระดับชั้น แต่ละระดับชั้นมีความสามารถในการพัฒนาไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงควรพัฒนาชนชั้นที่มีความพร้อมในสังคมก่อนแล้วค่อยกระจายไปสู่ชนชั้นล่างต่อๆ ไป เนื่องจากบประมาณทรัพยากรในประเทศมีอยู่อย่างจำกัด

ทฤษฎีการกระจายรายได้และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Redistribution with Economic Growth Theory)

ทฤษฎีนี้เน้นการกระจายรายได้ความคู่กันการระดมทุน และข้ออยู่กับมาตรการการต่างๆ ทางด้านประชากร ความเท่าเทียมกันทางสังคม ทฤษฎีนี้นำมาใช้กับงานพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีนี้เน้นความทันสมัยในเชิงการผลิต การลงทุนในภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความเคลื่อนไหว 3 ด้าน คือ ด้านภาษาภาพ ด้านค่านิยมทางจิตใจ และด้านสังคม โดยทฤษฎีนี้จะเชื่อมโยงกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม คือ มีการยอมรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน

ทฤษฎีการด้อยพัฒนาและการพึ่งพา (Underdevelopment and Dependency Theory)

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นเนื่องจากช่องว่างในการแบ่งประเทศออกเป็น 3 ระดับ คือ ประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา ความสัมพันธ์ทั้ง 3 ระดับที่สำคัญคือ ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา อยู่ภายใต้ขอบข่ายของอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและเป็นแหล่งวัสดุดิบ ตลาดสินค้าอุตสาหกรรม ผลประโยชน์ รายได้ และจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์ให้กับประเทศที่พัฒนาแล้ว เรียกว่าการพึ่งพา (Dependence) ทั้งทางด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ไม่ได้มีแนวทางพัฒนาเป็นของตนเอง ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและทุนจากประเทศที่พัฒนาแล้ว

แนวความคิดของการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่ง (The Concept of Another Development)

แนวความคิดนี้ได้เปลี่ยนจากการพัฒนาที่ยึดถือการขยายด้วยทางเศรษฐกิจมาเป็นการยึดถือคนเป็นหลัก โดยถือว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด สามารถนำเอาศักยภาพและความคิดสร้างสรรค์ของคนมาใช้ในการพัฒนา โดยมีหลักพื้นฐานคือ ประชาชนดังเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประเทศยากจนและประเทศที่ร่ำรวยต้องมีความสำคัญเท่ากัน ต้องมีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรอย่างมีระบบ กระบวนการพัฒนาต้องเป็นการพัฒนาจากภายใน ระบบและวิธีการพัฒนาที่เกิดขึ้นต้องเอื้อประโยชน์ให้แก่ประเทศที่ด้อยพัฒนา

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory)

ทฤษฎีนี้พัฒนามาจากการพัฒนาเพื่อการจ้าง การกระจายรายได้ควบคู่กับการเจริญเดิบโคลและการพัฒนาอีกวิธีหนึ่ง โดยเชื่อว่าการพัฒนานั้นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 4 ด้าน คือ ความมั่นคงปลอดภัย (Security Needs) สวัสดิภาพของชีวิต (Welfare Needs) เอกลักษณ์ (Identity) และเสรีภาพ (Freedom) ดังนั้น การพัฒนาจึงควรมุ่งเน้นไปที่การลดอัตราการว่างงาน การเพิ่มผลผลิตให้ถึงระดับความต้องการพื้นฐาน การกระจายบริการสาธารณูปโภคด้านสาธารณสุข การศึกษา แหล่งน้ำ บ้านเรือน สุขาภิบาลให้เพียงพอ ประเทศไทยได้นำแนวความคิดนี้มาปรับใช้โดยกำหนดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Minimum Needs Indicators) หรือ “จปฐ” นำมาใช้ครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529)

ทฤษฎีความสมดุลและนิเวศวิทยา (Equilibrium and Ecological Theory)

แนวคิดทฤษฎีนี้เน้นการพัฒนาสังคมโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและชนบทอย่างชาญฉลาด ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและธรรมชาติ และให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)

ตาราง 1 แนวคิดทฤษฎีและทฤษฎีในการพัฒนาที่ก้าวมา สามารถสรุปได้ 3 แนวคิด ดังนี้

แนวคิดที่ 1	แนวคิดที่ 2	แนวคิดที่ 3
<ul style="list-style-type: none"> - ความเจริญเดิมโดยทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) - ความเป็นตะวันตก (Westernization) - ความก้าวสมัย (Modernization) - ผลหล่นจากฟ้า (Trickle Down Effect) - ความพึ่งพิง (Dependency) 	<ul style="list-style-type: none"> - การกระจายรายได้ (Distribution Income) - ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ)* (Basic Needs) - การพัฒนาสังคม (Social Development) - การพัฒนามนุษย์ (Human Development) 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยเหลือตนเอง (Self Help) - เชื่อมั่นในตนเอง (Self Reliance) - มั่นสมองของชนบท ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) - ไม่พึ่งพิงใคร (Independency)
คุณภาพของชีวิต (Quality of Life)		
การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)		

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเน้นการเจริญเดิมโดยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หรือการพัฒนากระแทกในแบบทุนนิยมจะถูกเลือกว่า เป็นแนวทางการพัฒนาที่ดีที่สุด จนสามารถครองความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ได้อย่างเหนียวแน่น จนมีผลทำให้เกิดปัญหา ค้าง ๆ ตามนานาภัยในสังคมไทย จนเกิดการต่อต้านแนวทางการพัฒนากระแทก เนื่องจากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว สร้างผลกระทบมากมายต่อชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากวิกฤติเศรษฐกิจ ล้วนเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาที่ผ่านมา ซึ่งอาจมีสาเหตุ มาจากชาวบ้านขาดเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนั้นการจัดสรรทรัพยากรโดยการแบ่ง อำนาจแก่ชาวบ้านอาจเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.1.3 แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดและเป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน และชุมชนให้ดีขึ้นโดยไม่เออนเอียงไปทางวัตถุนิยมจนลืมการพิจารณาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ผสมผสานกลมกลืนไปกับการพัฒนาท้องถิ่นและสังคม

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่เกิดจากผลกระทบทางลบต่อความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางในระบบทุนนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ความเป็นโลกาภิวัตน์ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การดำเนินการของกลไกตลาด ก่อให้เกิดการเจริญเดิมโดยทางเศรษฐกิจ เกิดการผลิต และการบริโภคเพิ่มขึ้นในโลกหลายเท่าทวีคูณ อันส่งผลเสียคือสิ่งแวดล้อมชีวิตมนุษย์ สัตว์ และ

พิชิต่างๆ หากมนุษย์ยังคงใช้แนวทางการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมเสรีต่อไปอย่างไรขوبেด และไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการผลิต และบริโภคเพื่อสนองความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัดแล้ว อีกไม่นานมนุษย์อาจไม่สามารถอยู่บนโลกนี้ได้อีกต่อไป เมื่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ถูกทำลายลงจนอยู่ในสภาพที่ไม่เอื้อสำหรับมนุษย์ที่จะดำรงชีพได้ การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่จะหยุดยั้งหรือป้องกันมิให้โลกดองเดินทางไปสู่จุดนั้น

ในปี ค.ศ. 1987 เมื่อคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของสหประชาชาติ (United Nation's World Commission on Environment and Development) โดยคณะกรรมการบรันท์แลนด์ (The Brundtland Commission) ได้ตีพิมพ์รายงานที่ชื่อ "Our Common Future" ที่ได้ให้แนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ไว้เป็นครั้งแรก โดยได้ให้定义ของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า "Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" หรือ "การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นต่อไปลดลง" นิยามค่าว่า "การพัฒนาที่ยั่งยืน" มีการนำมาใช้อย่างกว้างขวาง ภายหลังจากเกิดรายงานที่ชื่อว่า "Our Common Future" หรือ Brundtland Report ได้ให้คำนิยามไว้ แม้ว่าจะได้มีการยอมรับในแนวคิดส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นก็จะวางอยู่บนพื้นฐานของนิยามนี้

ส่วนประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในทุกๆ นิยามของ "การพัฒนาที่ยั่งยืน" มีจุดเน้นร่วมกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบเศรษฐกิจทางโลก การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้งสามนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Edward Bærbier

คือ การบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ให้ได้ถูกต้อง และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ว่าจะให่องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่า องค์ประกอบอื่นๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางด้านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอันดับแรก ก็อาจต้องอาศัยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง

ส่วนประกอบของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนั้น สังคมต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระแสรายได้ที่เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติเป้าหมายพื้นฐาน 3 ประการของระบบเศรษฐกิจ คือ

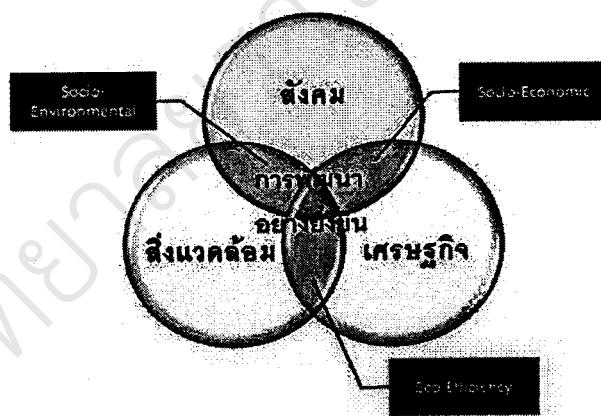
1. การเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้าและบริการ

2. การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการลดปัญหา ความยากจน

3. ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้น

เนื้อหาหมายพื้นฐาน 3 ประการนี้จะด้องดำเนินการในแนวทางที่ยังยืนตามที่กล่าวมาแล้วในส่วนประกอบทางด้านสังคมของการพัฒนาที่ยังยืนนั้นจะต้องวางแผนอยู่บนรากรากฐานของ 2 หลัก คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสของคนในสังคมจะต้องมีความเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชน และผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้มีนัยยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้าน การศึกษาและการมีส่วนในการเสริมสร้างผลิตภาพให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้ เนื้อหาหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความ เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ

ในส่วนประกอบด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้กรัพยากรอย่างยั่งยืน การ รักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมด้าน ธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ด้านนี้ไปได้อย่างมี ประสิทธิภาพ โดยที่ความมีเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจโลกจะไม่ถูกกระทบกระเทือน

ภาพ 1 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ที่มา : Edward Barbier, 2557

จากภาพแสดงส่วนประกอบของการพัฒนาที่ยังยืนที่จะต้องประกอบด้วย 3 ส่วน หลัก อันได้แก่ ส่วนของระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมี ความสัมพันธ์และพึ่งพาซึ่งกันและกัน การพัฒนาที่ยังยืนจะเกิดขึ้นในส่วนที่ทับซ้อนกันของ 3 องค์ประกอบหรือพื้นที่ແเริงในภาพ กล่าวคือ มีการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และมีการ ปักป้องสิ่งแวดล้อมด้วยในขณะเดียวกัน

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน อนุรักษ์ ปัญญาอนุวัฒน์(2541) มีดังนี้

1. เน้นการเสริมอ่านใจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นโดยรับผิดชอบความสิทธิการคุ้มครองชุมชนเอง การเข้าถึงและความคุ้มครองใช้ทรัพยากรห้องถิ่นและการสร้างวินัยห้องถิ่น และสิทธิมนุษยชนจะด้องได้รับการยอมรับซึ่งฐานะของการพัฒนาที่ยั่งยืน
  2. กิจกรรมต่าง ๆ ควรเป็นไปบนพื้นฐานของภูมิปัญญาห้องถิ่น และข้อปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีห้องถิ่น สนองตอบต่อความต้องการของชุมชนห้องถิ่น
  3. การมีส่วนร่วมจากระดับล่าง ในการคิดริเริ่ม วางแผน ตัดสินใจ ได้รับผลประโยชน์ประชาชัชนในห้องถิ่นได้รับการแจ้งข่าวสารข้อมูลปรึกษาหารือเกี่ยวข้องในตอนการวางแผน นำเสนอและจัดโครงการ
  4. ความเสมอภาคทางเพศ
  5. สิทธิของคนพิพากษาและชานกลุ่มน้อย
  6. ความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะในการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติ
  7. ลดการพึ่งพาเจ้ามายังนอกรอบห้องเทคโนโลยี การช่วยเหลือและการตลาด อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญ
- แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน สามารถดำเนินการได้ดังนี้
1. ดำเนินการในรูปแบบที่ยึดถือการยอมรับซึ่งกันและกันและการเรียนรู้ที่ปฏิสัมพันธ์กันและความเสมอภาคระหว่างผู้ปฎิบัติงานร่วมกันฉันท์เพื่อร่วมงาน
  2. เน้นการเรียนรู้อย่างเป็นอิสระ สัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องโดยไม่มีใครเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” อญ্যแล้ว โดยมีเป้าหมายการทำงานร่วมกันกระบวนการย้อมสำคัญกว่าเทคโนโลยีและวิธีการ
  3. รูปแบบการประนีประนอมระหว่างชาติที่พัฒนาแล้วกับชาติด้อยพัฒนา
  4. รูปแบบการสร้างเครือข่ายสัมพันธ์มิตร เพื่อเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนและสนับสนุนให้ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายทางสังคม และสิ่งแวดล้อมในระบบเงินหรืองบประมาณของชาติ
  5. รูปแบบการดำเนินงานหลายระดับ เป็นเรื่องราวที่อาศัยมวลชนเป็นศูนย์กลางสำคัญในการพัฒนาและในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่บุคคล และชุมชนห้องถิ่นหลายระดับ เช่น ชุมชนสถาบันระดับชาติ และภูมิภาคของโลก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องระหนักให้ทราบว่าบุคคลต่างกัน และต่างกลุ่มย่อมมีทักษะและบทบาทแตกต่างกันด้วย
  6. รูปแบบเลือกด้านเศรษฐกิจ เป็นการสร้างดั่งบ่งชี้ในการพัฒนา เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และการสร้างกลไกทางเลือกใหม่ที่ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายทางสังคม และสิ่งแวดล้อมในระบบเงินหรืองบประมาณของชาติ

การเพิ่มปริมาณในการใช้ทรัพยากรอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และที่จะยังเพิ่มปริมาณการใช้ยังขึ้นในอนาคต จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสมดุลของธรรมชาติ และจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มากยิ่งขึ้น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการสร้างจริยธรรมในการใช้ทรัพยากร และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยป้องกันแก้ไขและพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีทางหนึ่ง

ในขณะที่เรากำลังชี้นมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่นี้ ในขณะเดียวกัน คุณภาพชีวิตกลับมีแนวโน้มที่เสื่อมลง และเอกสารกษณ์แห่งความเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมสืบต่องกันมายานานก็กำลังจะเลือนหายไปอย่างไม่รู้ตัว ซึ่งการพัฒนาในแนวทางอย่างนี้เป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดความเสื่อมทรามของคุณภาพชีวิต และความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในวัฒนธรรมไทย

การเปลี่ยนแปลงของสังคม และวัฒนธรรมล้วนเกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตก เช่น ยุโรป และอเมริกา อันเป็นผลให้เกิดค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้น ระบบเศรษฐกิจ และมาตรฐานของสังคมที่อ้างอิงอยู่กับสังคมที่ชาวตะวันตกเป็นผู้กำหนดตลอดจนระบบการศึกษา ที่เรียกว่า การศึกษาสมัยใหม่ก็ล้วนเร่งและบ่อนทำลายเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยทั้งสิ้น รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย

ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดและการปฏิบัติที่เรียกว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ในปัจจุบันเราสามารถมองเห็นได้ว่าแนวคิดดำรงอยู่ 2 อย่างคือ

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบมีคิดเดียว เน้นแต่เพียงขยายด้วยทางเศรษฐกิจแบบยั่งยืน

2. การพัฒนาแบบยั่งยืนหล่ายมิคิ เน้นเรื่องสังคมยั่งยืนทั้งระบบ

ทั้ง 2 แนวคิดนี้มีความเชื่อร่วมกันว่า โลกเราจะต้องมีการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ซึ่งความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นหล่ายรูปแบบ ทั้งที่ดำเนินการโดยบุคคล องค์กรด่าง ๆ โดยเฉพาะพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถที่ได้ดำเนินงานมาอย่างเหมาะสมสมสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและเป็นการพัฒนาแบบเพียงพอซึ่งสรุปหลักการดำเนินงานของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ดังนี้

1. การดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นจะเป็นตัวชี้วัดถึงรูปแบบการประกอบอาชีพที่เหมาะสม การส่วนรักษากลางและ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติจะช่วยให้ดำรงอยู่ตามอัตรากาพ ซึ่งก่อให้เกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ลดภัยทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการเมือง ลดภาระการใช้จ่ายของประเทศไทย การพัฒนาที่สูญเสียและลดการเสียดุลการค้าแก่ต่างประเทศ

2. การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นได้จากการใช้ความรู้และเทคโนโลยีที่มีอยู่แบบดั้งเดิมของท้องถิ่น และพัฒนา

เทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในท้องถิ่น ทำให้เกิดผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นการพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ได้อย่างเหมาะสม

3. การศึกษาด้วยการปฏิบัติ การศึกษาและการสังเกตประภากារธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น เกิดทักษะและสติปัญญาในการคิดสร้างสรรค์ รู้จักรึ่น นวัตกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงจะเป็นความรู้ที่ให้คุณค่า ต่อชีวิตอย่างแท้จริง เพราะทำให้เข้าใจธรรมชาติ ชีวิต สังคม อย่างครบถ้วน

ปรีชา เปี้ยมพงศ์สานต์ (2540) กล่าวถึงสังคมยั่งยืน เศรษฐกิจยั่งยืนว่า สามารถ นำคำว่า Sustainable ไปใช้ควบคู่กับประภากារณ์ให้ญี่งค์ทางเศรษฐกิจและสังคม นักวิเคราะห์บางคนกล่าวถึง Sustainable Society ซึ่งหมายถึงสังคมที่เพื่อคนอง และไม่หวั่นต่อ สิ่งที่กระบวนการทางเศรษฐกิจจากภายนอกในสังคมแบบนี้มีกฎเกณฑ์ของการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่าง เคร่งคัด ประชาชนมีวิถีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและมีจิตสำนึกเพื่อสิ่งแวดล้อม สังคมแบบยั่งยืน ปฏิเสธค่านิยมสมัยใหม่ที่เน้นวัตถุค่านิยม การแข่งขัน ความก้าวหน้า สังคมแบบพุทธอาจเรียกว่า มีความยั่งยืนสูง ปัจจัยที่สำคัญหลาย ๆ ประการที่รวมกันแล้วทำให้เรามองเห็นภาพของ “ความยั่งยืน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

1. ความสามารถในการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ใน โลก

2. การรักษาทรัพยากรชีวภาพให้ดำรงอยู่ได้ในระยะยาว
3. การรักษาประสิทธิภาพการผลิตของระบบเกษตร
4. การมีจำนวนประชากรที่คงที่
5. การให้เศรษฐกิจเจริญแบบมีขีดจำกัด
6. การสร้างระบบการพึ่งตนเองและองค์กรขนาดเล็ก
7. การรักษาคุณภาพอย่างต่อเนื่องในระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืนจะมีความหมายไปทางไหนนั้นย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและ โลกทัศน์ของแต่ละสังคมบางสังคมนั้นเน้นค่านิยมที่ให้น้ำหนักสูงแก่มนุษย์ การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาเป็นไปเพื่อประโยชน์และความอยู่รอดของมนุษย์ บางสังคมอาจเน้นเรื่องรักษา ธรรมชาติ เพื่อความยั่งยืนธรรมชาติโดยเฉพาะ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของมนุษย์และบาง สังคมอาจไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาที่สามารถทำให้ดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนของความร่วรรวย ทางวัตถุสำคัญกว่า

กล่าวโดยสรุปแล้วการพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องมีแบบแผนอย่างรอบคอบและการ จัดการทรัพยากรและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม โดยไม่ผุ่งเน้นที่จะพัฒนาโดยใช้ เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพียงอย่างเดียว แต่นำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกันเพื่อการ

ยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น อีกทั้งไม่ทำลายชนธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีไทย เพื่อความมั่นคงในอนาคตของประเทศ

ดังนั้น ภาครัฐและภาคประชาชนควรมีการสร้างหลักการมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน เพื่อทำให้ต่างฝ่ายได้รับรู้ถึงปัญหาและความต้องการไปพร้อมกัน ประชาชนก็จะได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นในการทำกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมเป็นหลักประกันที่สำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกคนดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องดังแต่สมัยอดีตแต่เมื่อ 50 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการพัฒนาจึงมีความหมายที่หลากหลายตามการใช้ประโยชน์โดยอาศัยหลักการและทฤษฎีที่สอดคล้องกับความต้องการผู้นำไปใช้ จากบทเรียนการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นปัญหาทั้งในเชิงโครงสร้างและนโยบาย จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ ดังนั้น กิจทางการพัฒนาประเทศไทยในระดับต่าง ๆ ในระยะหลังจึงให้ความสำคัญกับห้องถินเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะการกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน

2.1.4 ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิน

ภูมิปัญญาท้องถินเป็นที่ทรงคุณค่าของไทย จึงถือกำเนิดและถูกใช้ในอดีตอย่างกว้างขวาง แต่ถูกมองข้ามไปในยุคของการพัฒนาตามกระแสตอบรับด้วยเหตุผลของการก้าวสู่ความก้าวหน้า หากแต่เมื่อประเทศไทยต้องเผชิญในภาวะวิกฤต ภูมิปัญญาท้องถินกลับถูกนำมาใช้อย่างเป็นผล ดังนั้น การเข้าใจรากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถินกลับถูกนำมาใช้อย่างเป็นผล ดังนั้น การเข้าใจรากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถินทั้งความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ ประเภทและความแตกต่างระหว่างภูมิปัญญาท้องถินกับภูมิปัญญาท้องถิน กระบวนการอนุรักษ์และบทบาทของภูมิปัญญาท้องถินต่อการพัฒนาซึ่งไม่เพียงสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในการนำภูมิปัญญาท้องถินไปใช้ประโยชน์ หากแต่ยังสร้างความภาคภูมิใจในการนำภูมิปัญญาท้องถินมาใช้ประโยชน์หากแต่ยังสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาซึ่งเป็นรถถังของชาติอีกด้วย

ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิน

พระมหาเจติริย์ได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศไทยโดยตลอด ดังแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกคลองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปักษ่องลูก ผู้ใด ประ深交ความเดือดร้อนก็สามารถตีระพังแสดงความเดือดร้อนเพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศไทยร่วมกันสร้างบ้านเรือนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศไทย และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคนไม่น้อย ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมือง ภายใต้การเมือง ภายใต้การเมือง จุดประกายพิบัติหลายครั้ง

พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้านทั้งด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานเกษตรทฤษฎีใหม่ให้แก่สภานิกรทั้งด้านการเกษตรแบบสมดุลและยั่งยืน ที่นี่ฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา

กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยได้ออกมาพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพร่วมกับประเทศไทยทั้งเป็นภูมิปัญญาเพื่อการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การรักษาสุขภาพการรักษาเอกสารและความเป็นปีกแผ่นดินของประเทศไทย การดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ จึงเปรียบเสมือนการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเกิดจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปใช้และถ่ายทอดจาก รุ่นสู่รุ่น สอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ระบุว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีกระบวนการเกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ และพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะความชำนาญ ที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับบุคคลมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ปัจจัยพื้นฐานการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นับตั้งแต่โลกตะวันตกค้นพบชุดความรู้วิทยาศาสตร์ และขยายพรมแดนความรู้ ดังกล่าวจนเป็นลักษณะความรู้ชุดเดียวในการอธิบายว่าอะไรไร้ถูก อะไรที่เป็นจริง และไม่เป็นจริง อะไรควร และไม่ควร โลกยุคใหม่ (Modernity) ซึ่งเป็นยุคของการอาศัยฐานความรู้วิทยาศาสตร์ ในการผลักดันโลก ก้าวไปข้างหน้ามาโดยตลอด วิทยาศาสตร์มีข้อดีในด้านความแม่นยำสูง แต่วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ โดยธรรมชาติของวิทยาศาสตร์เอง ที่จำกัดอยู่ กับการศึกษาสิ่งที่วัดได้แม่นยำ หากแต่ในโลกของความเป็นจริงประกอบด้วยส่วนที่วัดได้แม่นยำ คือวัตถุธรรมกับส่วนที่วัดไม่ได้หรือไม่ได้แม่นยำ คือนามธรรมคือจิตใจ ฉะนั้นถ้าเอาวิทยาศาสตร์ เป็นฐาน ก็จะจำกัดการรับรู้เฉพาะวัตถุ ขาดส่วนที่ลึกซึ้งคือจิตใจ ขาดการเชื่อมโยงทาง นามธรรมไปสู่สิ่งที่ลึกซึ้งสูงส่ง (ประเวศ วะสี, 2536)

จากเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้โลกยุคปัจจุบันมีปรากฏการณ์มากมายที่สะท้อนให้ เห็นถึงความล้มเหลวของการพัฒนาที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าจะสามารถพัฒนาโลกทางวัตถุให้ เจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้มนุษย์มีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่บนความเจริญดังกล่าว มนุษย์ได้ทำลายสิ่งต่าง ๆ ไปอย่างมากมาย เช่นเดียวกันอันเป็นผลให้โลกต้องเผชิญกับปัญหา สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายอย่างมหาศาล (เลิศชาย ศิริชัย, 2546)

ภูมิปัญญาของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่ รอดและการดำรงผ่านพ้น ไขขนะเดียวกันมนุษย์ก็ ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันตลอดเวลา เพื่อร่วมมนุษย์เป็นเพียง ส่วนเล็กๆ ในธรรมชาติ มนุษย์ถึงจะ เก่งอย่างไรใช่ว่าจะรู้หรือสามารถควบคุมทุกอย่างไว

ได้อ่านใจได้ มุขย์จึงสร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับ “สิ่งเหลือธรรมชาติ” ขึ้นตามความรู้ความเข้าใจและจินดานาการ ของผู้พันธุ์เพื่อย่างน้อยก็ทำให้เกิดคุณภาพ เกิดความมั่นคงทางใจ ความรอบรื่นในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ เพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ ปัญหา สั่งสม สืบสาน และปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้ง และสิ่งนี้เองคือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นแก่นของวัฒนธรรม (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2542) ซึ่งปัจจัยการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีปัจจัยพื้นฐานคือ

1. ลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ กลุ่มชนที่ดังกัน ฐานอยู่ ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกัน ย่อมสร้างสม “ภูมิปัญญา” และพัฒนาระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมในลักษณะแตกต่าง หลากหลาย เช่นเดียวกับลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น อาณาบริเวณที่ประเทศไทยในปัจจุบัน ถ้าจะพิจารณาในด้านความแตกต่างหลากหลายของสภาพดินฟ้าอากาศและพื้นฐานทางภูมิศาสตร์แล้ว ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ดังจะเห็นได้เป็นภาพรวมในเชิงเปรียบเทียบกว้าง ๆ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2542) ดังนี้คือ

1.1 ภาคเหนือ มีพื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นเทือกเขาที่ร่วนใหญ่น้อย ระหว่างเขามีแม่น้ำไหลผ่านทำให้มุขย์สามารถถัดถืนฐานบ้านเมืองได้ จึงทำให้ผู้คนอยู่กับภูเขาและสายน้ำมานาน จึงเรียนรู้และมีภูมิปัญญาสร้างระบบชลประทานเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศที่เรียกว่า เหมืองฝาย มีการร่วมแรงร่วมใจกันทำพิทักษ์รักษาและบำรุงซ่อมแซมเหมืองฝายที่เป็นสมบัติส่วนรวม มีคุณค่าคลังถังกันขึ้นดูและการจ่ายแจกน้ำกันให้ทั่วถึง มีการสร้าง Jarvis ประเพณีในการใช้น้ำมันน้ำ และบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดกฎ ภูมิปัญญาในการใช้น้ำร่วมกันนี้มีมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อจัดการทรัพยากรน้ำได้แล้ว ก็จะร่วมกันจัดการเรื่องที่ดินทำกิน รวมไปถึงป่าที่เป็นสมบัติร่วมกันของชุมชน ป่าในภาคเหนือเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตคนในภาคเหนือ เพราะ นอกจาก “ของป่า” นานาชนิดอันมีคุณค่า ทางอาหาร ยารักษาโรค อาคารบ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ป่าเมืองเหนืออยังเป็นที่อยู่ ของช้าง และเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ทางเศรษฐกิจหลายชนิด ภูมิปัญญาของภาคเหนืออันหมายถึงความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับช้างเกี่ยวกับป่า และศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับไม้โดยเฉพาะไม้สักมีความสำคัญต่อการรังสรรค์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ ยิ่งเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสัมสรรษ์ทางวัฒนธรรมกับคนในวัฒนธรรมอื่น ได้แก่ พม่า มอง กะเหรี่ยง ละว้า ไทยใหญ่และลาวล้านช้าง ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานรายล้อมภาคเหนือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ภูมิปัญญาที่แสดงออกในทางศิลปะ สถาปัตยกรรม และหัตถศิลป์ ต่าง ๆ ตลอดจนศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมจึงเข้ามาอยู่ในสาระสำคัญของอารยธรรมล้านนา อันสืบสานมาตราบจนปัจจุบัน

1.2 ภาคกลาง อาณาบริเวณภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำอันกว้างใหญ่ ลักษณะทั่วไป ตอนกลางส่วนน้ำต่อติดลงไปจุดทางเดียวคืออ่าวไทย มีแม่น้ำ 4 สายที่หล่อเลี้ยงภาคกลาง ได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกง ภาคกลางมีลักษณะแตกต่าง หลากหลายมาก ระหว่างพื้นที่ ระดับความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามเหมาะสมในการดั้งเดิม แหล่งถิ่นฐานแตกต่างกันไป บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งทำมาหากินอันสวยงามและอุดหนาฝาคั่ง มีความเหมาะสมในการสร้างสรรค์อารยธรรม ที่มีแหล่งน้ำเป็นปัจจัยหลัก อยู่อย่างบริบูรณ์ พิชและสัตว์ที่เป็นอาหารโดยธรรมชาติมีอยู่อย่างสมบูรณ์และการไปมาหาสู่กับคนในสังคมหรือ ภูมิประเทศที่แตกต่างกันออกไปทำให้สัตว์ ประสบการณ์สั่งสอนของคนที่อาศัยอยู่ ในบริเวณที่ ต่อเนื่องนานาจังเป็นประสบการณ์ที่รุ่มเรยหลากหลาย ด้วยสิ่งแวดล้อมและปัจจัยภูมิศาสตร์ ดังกล่าวลักษณะเด่นของการดั้งเดิมของคนในภาคกลาง ได้แก่ การที่ยึดเอาซัยภูมิใกล้น้ำเป็น หลักในการดั้งเดิมเรือน ดังนั้นหัวน้ำเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเดินทางโดยเรือและขนย้าย สิ่งของ น้ำขึ้น น้ำลง น้ำท่วม น้ำลด เป็นภาวะปกติของธรรมชาติที่คนอยู่ กับน้ำต้องรู้เท่าทัน และปรับตัวหาประโยชน์ ลดโทษจากการอยู่กับน้ำให้ได้ การปลูกสร้างบ้านเรือนด้วยวัสดุตาม ต่อเรือประดิษฐ์ของใช้ในชีวิตประจำวันดังคิดออกแบบให้เหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอยตาม สภาพดินฟ้าอากาศในด้านการ เกษตร วัฒนธรรมการทำนา ต้องปรับให้เข้ากับสภาพพื้นที่และ ภาวะของน้ำ การคัดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับนาลุ่ม นาดอน นาหัวน้ำ นาปรัง การจัดทำคันคู บังคับน้ำเข้าเลี้ยงไร่นาหรือไข่น้ำออกจากรากเป็นประสบการณ์สั่งสอนอันเกิดจากการอยู่ กับน้ำที่อย่างรู้เท่าทันธรรมชาติรวมไปถึงการสร้าง เมืองโดยใช้แม่น้ำลำคลองเป็นทั้งคูเมือง ป้องกันศัตรูและเป็นทั้งทางสัญจรทั้งวัด ทั้งวัง จะเห็นหนาลงแม่น้ำลำคลองเพื่อความสวยงามของ การสัญจร การวางแผนอาคารใบสถาปัตยกรรม ตำแหน่ง ให้เหมาะสมกับทิศทางลมที่เปลี่ยนแปลงตาม ฤดูกาลของมรสุม และความผสมกลมกลืนกับระหว่างดิน น้ำ พื้น เรือกสวนไร่นา กับพฤติกรรม มนุษย์ได้วันการออกแบบแก่ บัญชาติ ฯ นานา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์ความรอบรู้สั่ง สมที่เป็นภูมิปัญญาอันมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมแก่ชีวิตความเป็นอยู่ อย่างสัมพันธ์กับ ธรรมชาติแวดล้อม นอกจากนี้ภาคกลางยังมีซัยภูมิอันได้เปรียบและเอื้อประโยชน์หลายประการ ได้สัญจรคนหา กับคนจากวัฒนธรรมอื่นต่อเนื่องเป็นเวลาหลายศตวรรษ ประสบการณ์ที่ผ่าน การรู้เห็นมากก็ทั้งความรุ่งโรจน์และความวิบัติยอมสั่งสมภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ไว้มากเป็น ภูมิปัญญาตามเหตุปัจจัยและพื้นภูมิอันมี ลักษณะเฉพาะเช่นนี้

1.3 ภาคอีสาน อาณาบริเวณภาคอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดพื้นที่ กว้างใหญ่กว่าทุกภูมิภาค ลักษณะเฉพาะที่เป็นพื้นฐานทั่วไปของภาคอีสานคือ เป็นที่ราบสูงใน ใจกลางค่อนตะวันออกของประเทศไทย อีสานห่างไกลจากทะเล แต่ทว่ามีส่วนได้รับอิทธิพลลม มรสุมตะวันตกเฉียงใต้ท่อนເเอกสารนมาตกทั่วบริเวณในปริมาณที่ไม่น้อยไปกว่าภาคกลาง แต่เป็นเพราะผืนแผ่นดินเป็นดินปนกรายไม่อุ่นน้ำ น้ำจืดไหลลงสู่แม่น้ำโขง ซึ่ง มูล และสาขา

ทำให้พื้นที่ไม่ชุมชนเมืองดูกู忿และแห้งแล้งยาวนานกว่าภาคอื่น แม้สภาพในหลาย ๆ พื้นที่ของอีสานจะเป็นดังกล่าวมาแล้ว แต่อีกหลายส่วนของดินแดนอีสานยังเป็นพื้นภูมิที่ดี มีความอุดมสมบูรณ์ในบางส่วน มีภูมิประเทศที่เป็นทิวเขาเป็นตันน้ำลำธารไหลลงสู่ที่ราบสูงเบื้องล่าง แล้วยังเป็นป่าดงพงพีที่มีระบบนิเวศดึงดูดให้ผู้คนและธรรมชาติได้สั่งสมความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศไว้ได้ระดับหนึ่ง ป่าเข้าและสายน้ำจากพื้นภูมิเช่นนี้เกือบทุนให้มีแหล่งอาหารอันประกอบด้วยพืช สัตว์ อันเป็นอาหารตามธรรมชาติที่มนุษย์ได้พึงพาตลอดมา นอกจากนั้นในพื้นที่รbanนอกทิวเขาก็ยังมีลักษณะเป็นบึงใหญ่หลายแห่งรอบ ๆ มีแหล่งน้ำที่ทำเกษตรกรรมได้สะดวก พื้นที่เช่นนี้มีแหล่งใหญ่รอบอันเอื้ออำนวยให้มีมนุษย์ดังถี่สูง 2 บริเวณ คือ แอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร สำหรับพื้นที่อื่นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง มีความชุ่มชื้นในหน้าฝนสับกับแห้งจัดในหน้าแล้ง ในเชิงนิเวศวิทยาปรากฏว่า มีพิชพรรณหลายชนิดที่สามารถปรับตัวเข้าได้ในพื้นที่ เช่นนั้น สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์สะเทินนักจะเก็บน้ำหอยชนิดสามารถปรับตัวอยู่ได้กับธรรมชาติที่แตกต่างกันมากระหว่างดูกู忿 ดูกูร้อน ข้าวบางสายพันธุ์ ปลา และสัตว์น้ำสัตว์บกหลายชนิดขยายพันธุ์และแพร่กระจายอยู่ ในพื้นที่เช่นนี้ได้ทำให้มีมนุษย์สามารถอยู่ได้ และปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและล้อมได้อย่างน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าในภาคอื่น ๆ ในการดำรงชีพของคนอีสาน สภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันระหว่างความชุ่มชื้นกับความแห้งแล้ง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดั้งเดิมและทำมาหากินของคนในพื้นที่นี้ด้วยการต่อสู้และปรับตัวให้อยู่ ได้กับสภาพที่แตกต่างกันล่าวน นั่นคือ คนอีสานมีภูมิปัญญาและมีความสามารถในการเลือกทำเลที่เหมาะสมไม่ขาดแคลนน้ำเป็นที่ดั้งเดิมและทำไร่ทำนา ซึ่งภูมิที่ได้เลือกเพ้นดีแล้วนี้เรียกว่าเป็นที่ “ดินดาน้ำชุ่ม” ซึ่งมักจะได้แก่บริเวณที่เป็นลุ่มหรือ “กุด” มีบึง หรือหนองน้ำขนาดใหญ่ธรรมชาติและแวดล้อมของอีสานได้สร้างนิสัยทางดูดกันและกล้าเผชิญความยากลำบากให้แก่คนอีสานและได้สร้างองค์ความรู้ สร้างคุณธรรมหลายอย่างไว้เป็นภูมิปัญญา

1.4 ภาคใต้ ทำเลที่ดั้งของภาคใต้อยู่ ใกล้เส้นศูนย์สูตรจริงมีภูมิอากาศร้อนชื้นและมีดูกู忿ยาวนาน กว่าภาคอื่น ๆ ภูมิประเทศของภาคใต้เป็นป่าเขาร้อนชื้นเป็นส่วนใหญ่ทำเลที่ดั้งของภาคใต้อยู่ระหว่างทะเลใหญ่ทั้งสองซีก แต่มีที่ราบชายฝั่งที่ค่อนข้างกว้าง ยาว ทางฝั่งทะเลอ่าวไทย การคิดต่อภาคพื้นดินกระทำได้อย่างต่อเนื่อง ลักษณะพิเศษสำคัญอีกประการหนึ่งของภาคใต้ได้แก่การที่ดินแดนภาคใต้กล้ายเป็นแหล่งดิตต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันข้ามน้ำข้ามทะเลระหว่างคนต่างพันธุ์ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมเป็นอันมาก ทำให้คนใต้เป็นคนคล่องแคล่วในการคิดต่อ กับคนแปลกหน้าขณะเดียวกันก็ไม่ค่อยไว้ใจคร่าวๆ ไว้ด้วยเลือกรับ เลือกรักษาสิ่งที่ตนพอใจว่าดีสำหรับตน เพราะมีประสบการณ์สั่งสมที่คุ้นเคยกับความหลากหลายและมีภูมิคุ้มกันอยู่ ระดับหนึ่งลักษณะเฉพาะของภาคใต้อีกประการหนึ่ง คือ ป่าเขาสำเนาในร่องของภาคใต้เป็นป่าดงดินหรือป่าร้อนชื้น ป่าดงดินทางภาคใต้มีปริมาณฝนมากและไม่แห้งนานทำให้มีพรรณไม้และอินทรีย์วัตถุในดินอุดมหลากหลายมาก กล่าวได้ว่าป่าร้อน

ชื่นเช่นนี้มีความหลักหลากรากทั้งชีวภาพสูง และมีคุณค่าต่อชีวิตมาก โดยเฉพาะในเรื่องสมุนไพร พิชพันธุ์ซึ่งมียาหารตามธรรมชาติ ภูมิปัญญาสั่งสมของชาวบ้านในเรื่องเหล่านี้มีคุณค่าต่อระบบยาและอาหารสมัยใหม่ ที่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ใช้เป็นด้านเค้าผลิตออกมากามากมายสำหรับลักษณะการดั้งเดิมและถิ่นฐานบ้านเมืองด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีทั้งทะเลหน้าบอญ ส่องฟากผึ้ง มีเทือกเขา และที่ร่วนชายฝั่งทะเล และมีป่าเขางามาไว้ให้ร้อนชื้น มีแม่น้ำลำคลองขนาดเล็กสันจานวนมากไหลลงสู่อ่าวไทยและทะเลอันดามันและมีสันทรายอันเป็นที่ดั้งเดิมแก่ภาคใต้ ภาคใต้จึงมีการดั้งเดิมหลักหลากรากกว่าภาคอื่น ๆ บริเวณที่มีประชากรอยู่มากกว่าบริเวณอื่น ๆ คือ ที่ร่วนชายฝั่งจุดเชิงเขาที่สามารถทำการเกษตรทั้งปลูกข้าว ปลูกผลไม้ ยางพารา และพิชสวนอื่น ๆ การดั้งเดิมอีกลักษณะคือ ชุมชนประมงที่มักจะรวมตัวกันอยู่บริเวณปากน้ำ ชุมชนลักษณะสุดท้าย คือ ชุมชนเมืองตามแนวสันทรายที่มีความปลอดภัยและสะดวกต่อการค้าขาย และไม่ไกลจากแหล่งอาหาร คือ ไวน์และปลาฯ จึงเป็นแหล่งสืบสานอารยธรรมมาช้านานและเป็นที่พบปะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจากหลายแหล่ง

2. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของภูมิภาคด่าง ๆ ภูมิปัญญาอยู่ตอนก่อเกิด หล่อหลอม ปรุงแต่งและปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยของสังคมและวัฒนธรรม เช่น เดียวกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มคนในภูมิภาคด่าง ๆ ของไทยได้มีการแลกเปลี่ยน สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกันอย่าง ต่อเนื่อง อิทธิพลความเชื่อ จรรยาบรรณ ภาษา ศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ เดิม จึงเกิดการพัฒนาทั้งหลักหลายและคล้ายคลึง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

2.1 ลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิภาคด่าง ๆ ของไทยมีลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมด่าง ๆ คือ

วัฒนธรรมข้าว คนไทยไม่ว่าจะอยู่ ในภูมิภาคใด ก็ดำรงชีพด้วยการทำไร่ ไก่ เก็บได้จากความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างคนกับข้าว อันมีพัฒนาการมาเป็นความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วิถีการผลิตและการบริโภค ทุกปี เมื่อย่างเข้าสู่ฤดูฝน พระมหาภัตตริย์ก็จะทรงโปรดให้ทำพิธีแรกนาข้าว แล้วทรงเสด็จเป็นองค์ประธาน เมื่อมีการทำนามานาหล่ายชั่วอายุคน ความรู้ ความชำนาญก็สั่งสมไว้มาก เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับดินพื้นาที่ การเลือกสารตกแต่งทำเลเพาะปลูก การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้อาหาร บ้านเรือนยังคง เครื่องปูรุ่งอาหาร ตลอดจนศิลปวัตถุ วรรณกรรมท้องถิ่น พิธีกรรม การละเล่นต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวพัน หรือสัมพันธ์กับข้าว จึงจัดได้ว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม (เอกสารที่ ๑ สถาบันวิทยาศาสตร์ 2546)

2.1.2 ความเชื่อ พิธีกรรม ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้เกิดคุณภาพแห่งการค้าขาย ร่วมกัน ของชีวิตและสรรพสิ่ง ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว ไม่ควรละเมิดให้เสียคุณภาพ เพื่อให้การค้าขายผ่านพันธุ์ และการรักษาระบบนิเวศที่ชีวิตได้พึ่งพาอาศัย

ประสบการณ์ทั้งดีและร้าย จึงทำให้คนบัญญัติ "ข้อห้าม" ไว้ในวัฒนธรรมเพื่อป้องกันการล่วงละเมิด ซึ่งการล่วงละเมิดเป็นการผิดศีล มีการลงโทษทางสังคม หรือมีการแก้ เคล็ดลับแต่กรณี "ผี" ตามความคิด ความเชื่อของคนไทยแต่เดิม ในความหมายของจิตวิญญาณได้แก่ผีบรรพบุรุษ ผีนา(แม่ขวัญข้าว แม่โพสพ) ผีดิน (แม่ธารนี) ผีน้ำ (แม่คงคา) เป็นต้น เป็นผีที่พึงกราบไหว้บูชา เช่นสรวง ประเพณี ซึ่ง ความเชื่อและพิธีกรรมทางสังคมประเพณีเดิม มิได้สูญหายไปไหน แต่ยังคงฝังลึกอยู่ ในจิตสำนึกของคนส่วนใหญ่ตั้งจะเห็นได้จากคนในสังคมไทยยังนิยมบูบนบาน ศาลาล่าวยและทำพิธีต่าง ๆ อยู่ มาก(เอกสารที่ ณ ถลาง, 2546)

2.1.3 อิทธิพลพุทธศาสนา ธรรมแห่งพุทธศาสนา และข้ออวดปรภูมิคติ ของชาวพุทธ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยน ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และพิธีกรรม ต่าง ๆ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลทั้งภายนอกและภายใน และนำคนเข้าสู่ระดับจิตใจที่ประณีต สามารถรับความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เรียนรู้วิธีการหรือรรคที่จะตารางชีวิตให้มีความทุกข์น้อยลง ๆ ปรภูมิคติตามข้อบัญญัติที่ลัดการเบียดเบี้ยนกัน ลดความเห็นแก่ตัว ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง จนสามารถเข้าใจชีวิตที่เป็นอุดมคติ ผลที่ได้รับคือผู้ปฏิบัติธรรมมีความโลภ โกรธ หลง และเห็นแก่ตัวน้อยลง ทำให้การเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และการเอาเปรียบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติน้อยลง (เอกสารที่ ณ ถลาง.2546)

2.1.4 อิทธิพลวัฒนธรรมใหม่เป็นอิทธิพลที่โลกตะวันตกนำมาเผยแพร่ ขยายครอบจำสังคมทั่วโลก ประเทศไทยได้รับอิทธิพลนี้เช่นเดียวกับสังคมไทยโดยทั่วไป ได้รับการทดสอบและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยใหม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การสูญเสีย การสืบทอด และการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม และการนำภูมิปัญญาดังเดิมมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ประสบทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวนานาประการ (เอกสารที่ ณ ถลาง, 2546)

จากบัจจัยพื้นฐานของการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว สรุปได้ว่ามนุษย์ในแต่ละสภานิเวศน์ มีการสังเกต เรียนรู้ และปรับตัวตามลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ เกิดผลเป็นสภานิเวศน์ที่เรียกว่า "นิเวศน์สังคมและวัฒนธรรม โดยมนุษย์เกิดภูมิปัญญาจากการเรียนรู้ ในแต่ละสภานิเวศน์ แล้วถ่ายทอดความรู้แก่กัน ปรภูมิคติตามกัน แล้วอยู่ รอดรวมกันสืบมา ด้วยสภานิเวศน์ที่หลากหลาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ตามบริบทของนิเวศน์สังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพาะภูมิปัญญาอย่างก่อเกิด ปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมีการแลกเปลี่ยน สร้างสรรค์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้คลบປะและวิทยาการต่าง ๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม จึงทำให้ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยมีภูมิปัญญาที่มีลักษณะแตกต่างและคล้ายคลึงกัน

กระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ มีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าด้วยเนื้อหา ภูมิปัญญา เป็นแหล่งการอย่างหนึ่งที่ต้องคิดกันในแง่ของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

ใช้ประโยชน์ หรือนำเอามาปรับใช้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคม หรือการเสริมสร้างทางวิชาการ ส่วนดัวเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความล้ำสมัย หรือมันเจบสิ้นในดัวของมันเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หลายอย่างอาจจะนำมาใช้ไม่ได้ในปัจจุบัน แต่กระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ไม่ได้แล้วนั้น บางที่ยังสามารถนำมาใช้ได้ เพราะฉะนั้นจึงควรเน้นในประเด็นที่เรียกว่า กระบวนการ "กำเนิด" เพราะคำว่ากำเนิด เป็นกิริยาที่คนอื่นหรือส่วนอื่นมาทำให้เกิดภูมิปัญญา คนเป็นผู้ทำให้เกิด อยู่ ต. ๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเกิดขึ้นเองไม่ได้ ซึ่งกระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ดังนี้คือ

1. ต้องมีปัจจัยพื้นฐาน ต้องมีข้อมูลเก่า หรือภูมิปัญญาเก่า มีองค์ความรู้เก่า มีสถานภาพเก่าเป็นดัวเริ่มต้น และมีคนนำเอาปัจจัยพื้นฐานนั้นมาเชื่อมต่อ โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และอาจผนวกด้วยสิ่งที่เป็นญาณทัศนะหรือความฉลาดหลักแหลมของผู้ที่ก่อให้เกิด ถ้าประกอบด้วย 3 ส่วนนี้แล้ว จะเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา ในปัจจัยพื้นฐาน จะเห็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก สภาพแวดล้อมเป็นดัวประกอบ ในสิ่งเหล่านี้จะมีวิถีมีพลังในดัวของมันเอง ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ ในแต่ละพื้นที่แต่ละท้องถิ่น บางดัวไม่มีวิถีไม่มีพลัง แต่บางดัวมีวิถีมีพลังในดัวของมัน นักประชาร্যหรือประชาร্যชาวบ้านจะด้องนำสิ่งเหล่านี้มาพิจารณาว่าวิธีใดนำมาเสริมยอดได้ พลังใดจะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นความเป็นห้องถิ่นหรือสภาพความเป็นห้องถิ่น ก็คือ "ภูมิ" มาจากภาษาตัวพหกคือ ภูภาวะ ภพ ซึ่งคือ ที่อยู่ ที่เป็น ที่มี เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องไม่ลืมว่า พื้นที่ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาในแหล่งนั้น เป็นดัวสำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นคนญี่ปุ่นที่มีสภาพทรัพยากรต่างกับคนไทยแน่นอนคือ ภูมิปัญญาจะเกิดเหมือนกันไม่ได้ เพราะภูมิปัญญาต้องอาศัยพื้นที่ ภูมิปัญญาชาวเหนือจะไม่เหมือน ภูมิปัญญาชาวใต้ หรือภูมิปัญญาชาวอีสาน เพราะทรัพยากรต่างกัน ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาในการทำเครื่องดักจับปลาของชาวใต้จะต่างกับภาคเหนือหรือภาคอีสาน เพราะฉะนั้นดัวหลักของการเกิดภูมิปัญญาคือ สภาพพื้นที่ในแต่ละแหล่ง

2. ส่วนที่สำคัญที่สุด คือ คน ทั้งนี้ เพราะคนคือผู้ที่จะนำเอาปัจจัยพื้นฐานมาเชื่อมตอกับประสบการณ์ของตนเอง คนที่ทำให้เกิดภูมิปัญญา ถ้าไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นการยากที่จะทำให้เกิดภูมิปัญญาได้ ดังนั้นคนคือดัวสำคัญที่จะเข้าไปทำให้สิ่งนั้นเกิดการจัดการที่ดีขึ้นมา จัดการด้วยสติปัญญา และด้วยทักษะที่ได้จากประสบการณ์ บางที่อาจจะลองผิดลองถูก ในที่สุดเมื่อปัจจัยพื้นฐานมาผสมผสานกับวิธีการจัดการ จึงเรียกว่า ภูมิปัญญา ซึ่งภูมิ คือ พื้นที่ปัจจัย ส่วนบัญญา คือ วิธีการจัดการที่ต้องใช้สติปัญญาในสิ่งกระบวนการกำเนิดภูมิปัญญา

การพลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ก่อตัวเนื่องจากสังคม สังคม และปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยอยู่ ในจิตใจระบบพฤติกรรม ความเชื่อ และความลับทั้งหมด เจตนารมณ์ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมชาวบ้าน” โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ เป็นนิจ จึงเป็นธรรมชาติที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างย้อมด้วยสีสัน ทว่าพร้อมกันนั้นก็มีภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้ตามสถานการณ์และออกงานเดินໂ托ต่อไป ดังจะเห็นเป็นด้วยอย่างในเรื่องของการประยุกต์ใช้ ศาสนา อาหาร เรื่องยาสมุนไพรหรือหม้อพื้นบ้าน เป็นต้น บางครั้งก็มีการผลิตช้าหรือไม่ก็มีการสร้างภูมิปัญญาขึ้นใหม่กระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาปัจจัยจากสภาพพื้นฐาน การสังคมประสนการณ์ ความเชี่ยวชาญเฉพาะคนวิถีและพลังในอาณาเขตกระบวนการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภูมิปัญญาเพื่อแก้ ปัญหาในบริบทใหม่ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาชุมชนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมความว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เหมือนชีวิตมนุษย์ . คือ มีเกิด ดับ ปรับเปลี่ยน เรียนรู้ใหม่และออกงานอยู่เสมอ (เอกวิทย์ ณ กลาง และคนอื่น ๆ, 2546)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการพลวัตหรือมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะนั้นเมื่อศึกษาเรื่องภูมิปัญญา อย่างมองในภาพนิ่ง เพราะภูมิปัญญาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการทางวัฒนธรรม การที่จะเข้าใจหรือได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของชุมชนหรือท้องถิ่นใด เราต้องเข้าใจกระบวนการของภูมิปัญญาด้วย ซึ่งการพลวัต หรือการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547) ดังนี้คือ

1. ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม อย่างน้อยทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ภูมิปัญญาเกิดความแตกต่าง และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาจะหยุดนิ่งไม่ได้ เพราะสภาพแวดล้อมทรัพยากรมันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. คตินิยมวัฒนธรรม ต้องคำนึงถึงคตินิยมที่เปลี่ยนไป หรือสภาพของวัฒนธรรมที่โยงใย เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดพลวัตตลอดเวลา ด้วยอย่าง เช่น วัฒนธรรมของพานิชย์นิยม ที่ภูมิปัญญาต้องเอามาขายเป็นมูลค่าหรือตัวเงิน แต่ในวัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่น บางที่ค่าที่มีมากกว่านั้น คือ สิ่งที่เป็น “คุณค่า” ที่ไม่ใช่มูลค่าหรือตัวเงิน คุณค่า คือ ค่าที่เป็นคุณ ไม่ได้สัมผัสด้วยรูปธรรมในเชิงวัตถุนิยม

3. ประโยชน์ใช้สอย ประโยชน์ใช้สอยก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพลวัต ด้วยอย่างเช่น สถาบัตยกรรมพื้นบ้านของปักษ์ใต้ที่เป็นภูมิปัญญาพิเศษ คือบ้านของชาวใต้จะมีดีนเส้า ก็ เพราะสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และประโยชน์ใช้สอยด่างจากภาคอื่น ๆ ทั้งนี้

เพาะดีนเสาหมายที่จะทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่สู่สามารถอยู่ได้ไปไหน เมื่อได้ก็ได้และยังทำให้พวลดปลูก และ ชื่นไปสู่ด้านบ้านยากหัน

4. อิทธิพลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัจจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปลี่ยนไป องค์ความรู้เพิ่มขึ้น เทคโนโลยีทันสมัยขึ้น ก็จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปด้วยเหมือนกันซึ่งมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงพอสรุปได้ดังนี้คือ (เอกวิทย์ ณ กลาง, 2546)

4.1 ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการคมนาคมทำให้การเดินทาง การส่งและรับข่าวสาร การเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว ประกอบกับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสให้คนมีทางเลือกในการทำงาน และการครองชีพหลากหลายกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งมีการเดินทางอย่างพะเพื่อนย้ายมากขึ้น ทำให้ความเป็นปีกแพร่ ของชุมชนท้องถิ่นอันเกิดจากความใกล้ชิดและการพึ่งพาภันในชนบท เสื่อมคลายลง ในกระแสของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สังคมเมืองเดินโดยขยายตัวดึงดูดคน และทรัพยากรจากชนบท เช่น ดิน น้ำ ไฟ และแรงงานคน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นในชนบทเล็กลง 遁อย อ่อนแอและยากจนลง

4.2 แบบแผนการผลิตและการบริโภคของคนในสังคมไทยเปลี่ยนไปจากการทำไร่ิกนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบมุ่ง “เข็คกินเข็คออก” กลายเป็นการปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อขายอาเจนตรา และในปัจจุบันวิธีการผลิตทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคในปริมาณมาก ๆ มุ่งผลกำไร ระบบการพึ่งพาภันในชุมชนท้องถิ่นแบบ “พริกบ้านเนื้อเกลือบ้านได้” ไม่อาจดำเนินอยู่ได้ เพราะระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เอาร้านเจน แรงงาน เทคโนโลยีการผลิต การจัดการเป็นปัจจัยสำคัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะค่อย ๆ เกิด ค่อย ๆ สิ้นสุดจากประสบการณ์ จากสิ่งแวดล้อม และจากประโยชน์ใช้สอย และมีการผลิตหรือเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นวัฒนธรรม เป็นความรู้ที่สะสมมาจากการปฏิบัติจริงในห้องทดลอง ของสังคมเป็นความรู้ดั้งเดิมที่ถูกค้นพบ มีการทดลองใช้ แก้ไขดัดแปลง จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิต และถ่ายทอดสืบต่องกันมา ภูมิปัญญาไทยเป็นชุมกรรพ์ ทางบัญญาที่คนไทยทุกคน ควรรู้ ควรศึกษา ปรับปรุงและพัฒนาใช้เพื่อนำเสนอต่อสาธารณะแห่งการดำเนินอยู่ ร่วมกันอย่างสันติและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การศึกษา ซึ่งมีผู้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

ประเวศ วงศ์ (2542 : 62) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสะท้อนมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้องกันเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอกซึ่งลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือมี

วัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ เพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อ้วว่า ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

นิกม ชมพุหลง (2540 : 41) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองเป็นระยะเวลานาน

คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 86) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ที่มาขององค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านประชญา ศาสนา ประเพณี และด้านโภชนาการ

สุนันทา แซมเพชร (2547 : 86) ได้แสดงความคิดเห็นถึงความหมายของภูมิปัญญา โดยมีบริบทว่าเป็นผลที่เกิดจากการคิดหรือสิ่งที่สังคมมีความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสั่งเกตได้จากสังคมท้องถิ่นสามารถสรุปได้ว่าใครเป็นผู้ฉลาด หรือผู้มีปัญญา ภูมิปัญญา เป็นความฉลาดของสังคมหนึ่งอาจไม่ใช้ความสมบูรณ์แบบอีก ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว ผู้วัยสาม嵗สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึงความรู้ ความสามารถ หรือระบบของความรู้ที่เกิดจากการสั่งสอนจากประสบการณ์ของชีวิตที่มีคุณค่าของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวให้เหมาะสมแก่การเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคม เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม อาจมีการปฏิสัมพันธ์ของคนในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างธรรมชาติ มีความจำเพาะของท้องถิ่น และมีลักษณะเป็นพลวัตให้สอดคล้องกับกาลสมัยอยู่ตลอดเวลา

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอด สะสมกันมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตซึ่งสภาพของภูมิปัญญา ชาวบ้าน กรมศิลปากร (2544 : 72) ได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 คด ความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์ความรู้

กลุ่มที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น

กลุ่มที่ 4 แนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ละประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับคิด ความคิด ความเชื่อ

คิด ความคิด ความเชื่อ และหลักฐานพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมด่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยการพึ่งพาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เช่นชุมชนภูเขา มีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้อยู่ด้านพื้นที่ร่วมเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสูญเสีย แม่ย่า นางเรือ เป็นความคิดความเชื่อเหล่านี้จะนำมาสู่การพัฒนาชีวิตและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การจัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำ การจัดทำพิธีกรรมบวงชั้นไหว้ การจัดตั้งป่าสมุนไพร สหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารโภกรະนือ ธนาคารข้าว กลุ่มทอผ้า กลุ่มฝาปันกิจเป็นต้น

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรมและชนบทรัมเนียมประเพณี

ศิลปวัฒนธรรมและชนบทรัมเนียมประเพณี เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนินชีวิต เช่น ประเพณีการนวนากเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสำคัญทางศาสนา การทำบุญวันเกิด โภนผนไฟ โภนจุก ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงานนอกงานนั้นยังมีศิลปกรรมพื้นบ้าน ที่แสดงประกายให้เห็นถึงความสำเร็จของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น งานถักลายและทอกระเบาเยานลิเกภาคใต้ กระเบาถือใบatal เสื้อจันทบูร เปลเด็ก เครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานปั้นหล่อ ด้วยโลหะการก่อสร้าง อาคารที่อยู่อาศัย ภาพเขียนบนผนัง การฟ้อนรำและเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพ ในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัยให้การปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำจากสภาพสังคม พ่อค้าคนกลางระบบธุรกิจ ระบบโรงงานกลับเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ สามารถยืนหยัดต่อสู้ความล้มเหลว กับการล้มละลายทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ได้อย่างภูมิใจด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา และการสั่งสมประสบการณ์ เช่น การทำเกษตร ทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพึ่งตนเอง การทำสวนสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องราวแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่

แนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาให้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เช่น การเลี้ยงปลาดุกน้ำกุยในแม่น้ำซีเมนต์ โดยจัดระบบการถ่ายเทน้ำและคิดสูตรอาหารปลาขึ้นเอง การคิดค้นวิธีที่จะกรองน้ำให้ใสเพื่อเพาะฟักลูกปลาให้รอดตาย การประดิษฐ์เครื่องนวดข้าว แบบประหยัด และการคิดสร้างอ่างเก็บน้ำ จากน้ำเก็บน้ำบนภูเขา ลงมาใช้ปลูกพืชสวน

กระบวนการถ่ายทอดกฎหมายท้องถิ่น

ท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อ คำรำชพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการ ด่าง ๆ ที่ด่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยความเชื่อของบรรพ บุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบท่องกันมาจากบรรพบุรุษในอดีต ถึงลูกหลานใน ปัจจุบัน มีผู้ศึกษาดังนี้

สามารถ จันทร์สุรย์ (2546 – 151) ได้จำแนกวิธีการถ่ายทอดกฎหมายไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดกฎหมายแก่เด็ก โดยทั่วไป เด็กมีความสนใจในช่วงเวลาสั้น ในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมถ่ายทอดด้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่นการละเล่น การเล่านิทาน การลองทำตามด้วยตัวอย่าง การเล่นปริศนาทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปาระถนา ซึ่งส่วนใหญ่ มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดกฎหมายแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ด่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีทางศาสนา พิธีกรรมตามชนบบธรรมเนียมประเพณี ของ ท้องถิ่น รวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ก็จะมีการถ่ายทอดเชื่อมโยง ประสบการณ์ มาโดยตลอด

สามารถ จันทร์สุรย์ (2546 – 152) ได้สรุป กระบวนการถ่ายทอดกฎหมาย ดังนี้

1. การถ่ายทอดผ่านกิจกรรมง่าย ๆ โดยวิธีสนุกสนาน ดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำด้วยตัวอย่าง เป็นต้น มากเป็นวิธีเหมาะสมกับเด็กที่มีช่วงความสนใจระยะสั้น มุ่งเน้นเรื่องจริยธรรม

2. วิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรมด่าง ๆ เช่น พิธีสูช่าวัย พิธีกรรม ตามชนบบธรรมเนียมของท้องถิ่นด่าง ๆ เช่น พิธีการบวช พิธีแต่งงาน เป็นต้น

3. การถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง ที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาคำ ร้องของลิเก ล่าดัด โนรา กลอนลักษณะภาษาอีสาน เป็นต้น คำร้องจะกล่าถึงชนบบธรรมเนียม ท้องถิ่น ประวัติท้องถิ่น คดีคำสอนด่าง ๆ

4. การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอ็ตการถ่ายทอดมักเขียนใส่ในлан สมุดข้อย ในปัจจุบันมีการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ด่าง ๆ เป็นต้น

กรมศิลปากร (2544 : 74) ได้สรุปกระบวนการการถ่ายทอดของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาชีวะ หรือ ผู้เชี่ยวชาญแก่โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ภูมิปัญญาพื้นเมือง ชุมชนเดียวแก้

2. การคิดร่วมกัน เป็นการกระดุนให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นด้วยประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมีเหตุผล เปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งกันและกัน

3. การสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลในระดับกลุ่มให้มากเพริ่งได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลายฝ่ายและนำมารัพนา กิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย หรือ เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 'ผู้วิจัยสรุป' ได้ว่า กระบวนการถ่ายทอดสามารถทำได้โดยการถ่ายทอดผ่านกิจกรรม เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำฟ้าและหัดดกรรมการจักสาน สามารถถ่ายทอดผ่านกิจกรรมการใช้ไม้ไผ่มาทำสิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น หรือการถ่ายทอดจากคำสอนของผู้ใหญ่แก่เด็กเป็นคำบอกเล่า หรือ การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรลงในหนังสือให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยผู้ที่มีบทบาทในกระบวนการถ่ายทอดคือผู้ใหญ่ ผู้อาชีวะ ครูอาจารย์ ที่สั่งสมความรู้ ประสบการณ์ในการดำเนินชีพมาโดยตลอด เป็นต้นแบบของชุมชน และเยาวชน ผู้รับการถ่ายทอดจะเกิดการเรียนรู้ เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ปฏิบัติตามทำให้ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงดำเนินอยู่ได้ต่อไป

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชาได้มีพระราชดำรัสในงานตอนดังที่ได้อัญเชิญมา ณ ที่นี่ว่า "...ประชาชนนั้นแท้จริงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เขากำหนดงานกันอย่างดี เขายังมีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรเก็บรักษาไว้..." พระองค์ทรงนักเป็นอย่างยิ่งว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่แล้วใช้ประโยชน์เพื่อความอยู่รอดกันมาอย่างนาน (ชวน เพชรแก้ว, 2547) ความสำคัญทางภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นวัฒนธรรม เป็นความรู้ที่สั่งสมจากการปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม เป็นความรู้ดังเดิมที่ถูกค้นพบ มีการทดลองใช้ แก้ไข ดัดแปลง จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและถ่ายทอดสืบต่อภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่คนไทยทุกคนควรรู้ ควรศึกษา ปรับปรุงและพัฒนาให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่น

เหล่านั้นมาแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมกลุ่มชุมชนนั้น ๆ อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545)

คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจากบรรพบุรุษที่ได้สร้างความเป็นปีกแผ่นมั่นคงให้ชาติน้ำหนึ่งเมือง มีการดำรงชีวิตที่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ทำให้คนในชาติเกิดความรักและความภาคภูมิใจเพื่อสืบสานไปสู่อนาคต (กรมศิลปากร 2544 : 72) สรุปความสำคัญไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งสมกันมาแต่อดีต
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดโดยกระบวนการทางการท่องเที่ยวและแพลนนิ่ง วิถีชีวิต และพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้าน
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้คนในชุมชนเพ่งตนเองได้ ลดการเพ่งตนของชาวสังคมภายนอกมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตน ทราบถึงความต้องการของตน เข้าใจตนเอง และเป็นการปลูกสำนึกระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาและนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้เป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างภาคทุกภูมิภาคปฏิบัติ

แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน ได้แก่ การอนุรักษ์บำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่นประเพณีต่าง ๆ หัดถ会同และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การพื้นฟู สิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิกให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นการทำผ้าแบบโบราณ โดยการประยุกต์หรือปรับแบบผสมผ้านโดยนำความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ หรือการคิดค้นใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้เดิม เช่นการประดิษฐ์ป้องกัน การคิดโครงการพัฒนาเพื่อกำจัดปัญหาของชุมชน โดยอาศัยความเชื่ออาที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมา หาวุปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารช้า ธนาคารโโคกรະบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

กรมศิลปากร (2544 : 78) "ได้สรุปแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้"

1. การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในต้นต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาคและของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้ความรู้เป็นมาในอดีต สภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ กระทำการโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักรึ่คุณค่า แก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย ๆ ส่งเสริมให้สนับสนุนการจัดกิจกรรมตาม ประเพณีและวัฒนธรรมด้วย ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ ชุมชนขึ้นเพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้ความภูมิใจใน ชุมชนและท้องถิ่นด้วย

3. การพื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมา ทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม

4. การพัฒนา ควรเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับบุคคลสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยผู้ใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่ม การพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดเพื่อใช้ในการ ผลิตการตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผล อย่างรอบด้านแล้ว ไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักรู้ในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมด้วย ๆ

6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและ การพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนด้วย ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างต่อเนื่อง

7. การเสริมสร้างเอตทัคคะ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของ ชาวบ้านผู้ดำเนินงานและประชาธิรัฐท้องถิ่น ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนา ความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ จัดให้มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะด้วย ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับสูงขึ้นไป

8. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิดการ เผยแพร่และเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้วย ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่และแลกเปลี่ยน ระหว่างกลุ่มชน และท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

ในฐานะที่เป็นคนไทย เรายاเป็นที่จะดองรู้จักและอนุรักษ์สมบัติอันล้ำค่าของชาติ และต้องช่วยกันสนับสนุน เชิญชวนภูมิปัญญาของชาติเพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างมี ประสิทธิภาพพร้อมทั้งสืบสาน เผยแพร่ให้เป็นที่เลี้ยงลือสืบไป

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละภาค เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของคนเราที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความสอดคล้องสมาย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีรูปแบบอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ

เอกสารนี้ (2552 : 144 – 145) ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนเรออย่างยิ่ง เพราะคนเราจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การปรับตัวในการดำรงชีวิตนี้เอง ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ด้วยอย่างเช่น

1.1 การสร้างที่อยู่อาศัย พื้นที่ในภาคกลางเป็นพื้นที่ร่วนลุ่มน้ำท่วมถึง คนในสมัยก่อนจึงได้สร้างเรือนให้ยกพื้นสูง เพื่อป้องกันน้ำท่วมด้วยเรือนมีหลังคาทรงสูง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก เมื่อมีฝนตก น้ำฝนไหลลงได้เร็ว ไม่ค้างอยู่บนหลังคา ส่วนทางภาคใต้มีสภาพภูมิประเทศเป็นความสมุทร และมีทะเลขนาดใหญ่ทางด้านตะวันตกและมีทะเลขนาดใหญ่ทางด้านตะวันออก ทำให้มีฝนตกชุกและประสบภัยจากลมพายุอยู่บ่อยครั้ง คนในภาคใต้จึงปลูกเรือนที่มีหลังคาทรงเตี้ยและลาดชันไม่ให้ด้านลม เสาเรือนไม่นิยมผังลงดิน แต่จะวางบนรากรฐานที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง (ปัจจุบันนิยมใช้แหงซีเมนต์หล่อ) เพื่อไม่ให้เสียพังเร็ว

1.2 การสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง มีน้ำทลายแห้ง จึงเกิดภูมิปัญญาในการคิดเครื่องมือจับสัตว์น้ำรูปแบบต่าง ๆ เช่น แท่น لوح ยอด ไวน้ำหรับดักจับสัตว์น้ำ ส่วนภาคใต้มีฝนตกชุก ในพื้นที่นาจึงมีระดับน้ำสูง จึงมีการประดิษฐ์เครื่องมือที่เรียกว่า แทะ ซึ่งใช้สำหรับตัดร่องข้าว

2. ทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะคนเราจะนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ

2.1 น้ำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาจัดสารเป็นภาชนะหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

2.2 ในแหล่งที่มีดินเหนียว จะนำดินเหนียวมาทำเครื่องปั้นดินเผา

2.3 นำพืชผักสมุนไพรในท้องถิ่นมาประกอบอาหารและทำยารักษาโรค

2.4 การนำทรัพยากรธรรมชาติมาสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น คนในแต่ละท้องถิ่นรู้จักน้ำวัสดุท้องถิ่นมาจัดสถานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต คนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมกินข้าวเหนียว จึงมีการสถานกระดิบข้าวเหนียว เพื่อใช้เก็บข้าวเหนียว โดยนำไปเผาที่มีมากในท้องถิ่นมาเป็นวัสดุ

2.5 คนไทยในสมัยก่อนประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องทำงานกลางแจ้งจึงมีการสานงอบไว้ใส่บังแಡด วัสดุที่นำมาทำ ได้แก่ ในajan ใบลาน ซึ่งหาได้ง่ายในท้องถิ่น งอนนี้คนไทยนิยมใช้กันทั่วทุกภาค เพียงแต่รูปร่างแตกต่างกันไป

3. ศาสนา ศาสนาที่คนในสังคมนับถือ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น ภาคเหนือมีความเชื่อเรื่องการนับถือผี จึงมีประเพณีหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ภาคกลางทำเกษตรกรรมมีความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ จึงมีประเพณีเกี่ยวกับพระแม่โพสพ ทางภาคอีก้านมักเกิดภาวะฝนแล้วจึงมีประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อขอฝน

กรมศิลปากร (2544 : 82) ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทำให้ผู้คนต้องพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต จึงคิดปรับปรุงพัฒนาหรือประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่นการนำพืชพรรณธรรมชาติมาสร้างที่อยู่อาศัย ปรุงอาหารเป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม เช่นในท้องถิ่นที่มีเทือกเขาสูงมีแม่น้ำไหลผ่าน ก็จะสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี บริเวณที่มีฝันตกรุก น้ำท่วมก็สร้างบ้านเรือนได้ถูกสูง

3. ความเชื่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ คนไทยมีพระพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ มีหลักคำสอนทางศาสนาเป็นวิธีในการดำเนินชีวิต และเป็นที่พึ่งทางใจ จึงมีการจัดที่บูชาไว้สำหรับการกราบไหว้ ทำให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านปัฒนามรรภ มีการสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น

4. ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีจากตะวันตก เช่นการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน

5. การศึกษาหาความรู้จากประสบการณ์เพิ่มเติม

กระบวนการเรียนรู้กับการสร้างสรรค์ สังสมภูมิปัญญา

การสร้างสรรค์สังสมภูมิปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่มีพัฒนาการมาอย่างนาน ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์จึงมีความสำคัญและถือว่าเป็นศักยภาพอันยิ่งใหญ่ และการเรียนรู้จากการสัมผัสนมนุษย์ด้วยกัน และเรียนรู้จากโลกภายนอกอันเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เกื้อ大局ชีวิตมนุษย์ตลอดมา กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วสังสม เป็นมรดกทางปัญญาจึงมีความสำคัญเช่นเดียวกับการเรียนรู้วิทยาการก้าวหน้า จากการศึกษา วิเคราะห์และประเมินลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนธรรมชาติจะก่อให้เกิดการ

พัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายพอสรุปกระบวนการเรียนเรียนรู้ด้านธรรมชาติของมนุษย์ได้ดังนี้คือ (ເອກົງທີ່ ន ດລາງ, 2540)

1. การลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาผ่าพันธ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูก ในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ต่อสู้ยังชิงสิ่งของ ที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความล้มเหลว ก็ถึงขั้นเสียชีวิตหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จได้อาหาร ได้สิ่งของ พ้นจากอันตราย ฯลฯ จากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูก มนุษย์ต้องสั่งสมความรู้ ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดให้กับลูกหลานผ่านรุ่นของคนนาน ๆ เข้าสิ่งที่ประพุติปฏิบัติหรือห้ามประพุติปฏิบัติกลายเป็นจริต ธรรมเนียมหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้น ๆ ไปกalemเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลงเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ รู้เด่าว่าในสังคมของตนเองต้องประพุติปฏิบัติ เช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไขหรือบังกับปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง ป้อยครั้งที่ภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะบังเอิญเหตุเปลี่ยนไป มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาขับคิดแก้ปัญหาใหม่ ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่อีก เมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไร ทำอย่างไร จึงจะแก้ปัญหาขับคิดแก้ปัญหาใหม่ ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่อีก เมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไร ทำอย่างไร จึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิด และวิธีปฏิบัตินั้นไว หากล้มเหลว ก็จะจดจำเป็นข้อห้าม ด้วยกันสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์ก็สั่งสมภูมิปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้น และมีความเสี่ยงน้อยลง

2. การลงมือทำจริง มนุษย์เรียนรู้ด้วยการ ลงมือทำจริง ในสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่มืออยู่จริง เช่นการเดินทาง ปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย ฯลฯ ในกรณีของชาวบ้านในประเทศไทย ก็จะเห็นได้ว่า ชาวเหนือเรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างเขา แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน ชาวอีสานเรียนรู้ที่จะเตาะแสวงหาแหล่งดินที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลากรูปแบบ น้ำท่วม น้ำลด ด้วยการปลูกบ้านเรือนได้ถูกสูง เดินทางด้วยเรือและท่าน้ำท่าไรให้สอดคล้องกับฤดูกาล ส่วนชาวใต้ก็เรียนรู้ที่จะฟังพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่น ด้วยการทำเลกันในเขตเชิงเขา ลุ่มน้ำ และชายทะเลด้วยการผูกไม้ครีแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่ การเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป ได้ถูกจัดเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (transmission) แต่คนรุ่นหลัง ด้วยการ สาขิดวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แรกคือ สาขิดวิธีการ การสอนเป็นวิชา ในกรณีที่เป็นศิลปะหรือวิทยาการ

ระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้ง จึงจะใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของตัวรำ เช่น ต่ำร่าย ต่ำราปัฐกบ้าน ต่ำราโทรศัสดร ฯลฯ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน ค่าดักเดือน ภาษิต คู่มือ แผนที่ ถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์อักษร หรือการสาขิดกิไม่มีอะไร cavity แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ในบางกรณีความรู้ที่ส่งสมไว้ก็อาจถูกด้อยหรือสูญหายได้

4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอำนาจ โน้มนำให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัวเป็น การตอกย้ำความเชื่อ รอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติ และความคาดหวังโดยไม่ ต้องใช้การจำแนกแจงเหตุผล แต่ใช้สร้างความชั้น ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นเบื้องหลัง พิธีกรรม ก็ไม่มีการเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็น สำคัญ ด้วยเหตุผลดังกล่าว พิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง น้ำชาตินาม น้ำชาป่า พิธีอุปสมบท พิธีบังสักกุล พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่าง ๆ ฯลฯ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธี และมีผลในการ วางบรรทัดฐานความประพฤติดลอดจนความคุณพุทธิกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้ง ตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลัง ด้วยพิธีกรรมจึงมิใช่เรื่องเหลวไหลหรือง่าย แต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝัง บ่มเพาะความเชื่อ คุณค่า และ แนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณี แม้แต่ใน สังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่ง และให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิง ประจักษ์ พิธีกรรม ก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณอยู่นั้นเอง เพราะมนุษย์ยังคงเป็น มนุษย์ก็มิได้อยู่ได้ก្មេងហិរញ្ញាសាស្ត្រฝ่ายเดียว

5. การเรียนรู้โดยศาสนา เป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะความประพฤติ สติปัญญาและอุดมการณ์ชีวิต ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศีล และ วัตรปฏิบัติ ตลอดจน พิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่มีวัตถุเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนดอก ย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้มีกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความ มั่นคง อบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คน ในการเผยแพร่ชีวิตความไม่แนนอนอันเป็นสัจธรรมอ ย่างหนึ่ง สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า สำหรับพุทธ ศาสนาในขั้นปรมัตย์ก็มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวง สำหรับบุคคลผู้บุญประพฤติปฏิบัติ ศาสนาดึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กัน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์ รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนานั้น ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งเป็นแก่น และกรอบในกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายด้วย ความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้าง ขัดแย้งบ้าง แต่ให้เกิดการเรียนรู้ที่

หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระ รูปแบบ วิธีการ และกระบวนการเรียนรู้ของคนไทยในสังคม จึงมีพลวัตромากกว่าเดิม ส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกภาษาพหุหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้ก็ว่างหลากหลายอย่างมากไม่เคยปรากฏมาแต่ก่อน สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีทางเลือก (option) ให้แสวงหาความหมายไม่รู้จบและมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ ให้อยู่ระหว่างเราอยู่อย่างเงenkอนันต์

7. การผลิตช้าทางวัฒนธรรม (cultural reproduction) ใน การแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเพื่อความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตช้าทางวัฒนธรรม ให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ระดับหนึ่ง การผลิตช้าทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนที่มีอาชีพที่ต้องเสี่ยงโดยการบูชา “เจ้าแม่กวนอิม” “พระพะหนاه” และการทางเจ้าเข้าผ่อนมืออยู่ด้วยเดือนเพื่อขอลาภผล หรือแก้วิกฤติเหตุการณ์ในชีวิต หรือการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์ทันสมัยใหม่กับสมุนไพร และการรักษาทางใจจากหมอพื้นบ้านและพระสงฆ์ และการไปใช้หมอดูทำนายทายทัก ขาดความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น ด้วยอย่างดังกล่าวหากแต่เป็นปรากฏการที่เห็นได้ทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตช้าทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤติการณ์ท่ามกลางความсложнัชันช้อนทางสังคมอย่างยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมาและการผลิตช้าทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ยอมรับทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผลสร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์

8. ครูพักลักจำ ก็เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไปในที่นี้ วิธีครูพักลักจำเป็นการเรียนรู้ในทำนองสอนเรียน สอนเอาอย่าง แบบลงท่าดู ตามแบบอย่างที่ผ้าสั้งเกตอยู่ เงิน ๆ แล้วรับนำมาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเหมิน ๆ เป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของคนอื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความหมายในทางชั่วร้ายไม่หากเป็นวิธีธรรมชาติธรรมชาติของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ ไม่มากก็น้อย และถ้ายอมรับนั้นถือกันว่า วิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาติในสิ่ยมนุษย์ และเป็นทางหัวใจรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลตือกทางหนึ่ง ได้จากการกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ หลากหลายดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น ในทุกภูมิภาคของสังคมไทยที่เป็นแหล่งบ่มเพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช้านานนั้น แตกต่างสิ้นเชิงกับการเรียนรู้ในรูป

ส่วนกระบวนการเรียนรู้ด้านธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องกระบวนการเกิดของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวกับกระบวนการเกิดของวัฒนธรรมนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้คือ

1. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านในการแสง ทางการต่อสภาพปัญหาที่รุ่มเร้าอยู่ โดยมีชาวบ้านผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดค้น ทดลองและสรุปบทเรียน ผสมผสานความรู้กับเทคโนโลยีจากภายนอก อาจกล่าวได้ว่าชุมชนมี ความรู้ ความเข้าใจ สังเกตถึงสภาพของชุมชนและได้ใช้ความรู้ สดipัญญาจนเกิดเป็น องค์ความรู้ที่กระบวนการสืบต่อ กันมา

2. การสั่งสมความรู้ การสั่งสมความรู้หรือภูมิปัญญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ได้มา 2 ทาง คือ การสั่งสมด้วยตนเองโดยเรียนรู้มาจาก ประสบการณ์ในชีวิต การอยู่ ร่วมกันในสังคม อีกทางหนึ่งคือ มีผู้ถ่ายทอดให้ในรูปของ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำรงชีวิต ซึ่งความรู้จะถูกสั่งสมไว้ในด้วคน ๆ หนึ่ง เรียกว่า ประชญ์ชาวบ้าน ได้ถูกสั่งสมมาจากการประสบการณ์และได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน อีกรุ่นหนึ่ง คือ ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษผ่านการลงพื้นที่และสอดคล้องกับระบบนิเวศ ภูมิปัญญาที่สั่งสมนี้สามารถนำไปใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการดำรงเผ่าพันธุ์

3. การถ่ายทอดและกระจายความรู้ การถ่ายทอดและกระจายความรู้หรือภูมิปัญญา จากรุ่น หนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีและการผลิต วิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันไม่ได้มีการเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีผู้ที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญาเรียกว่า ประชญ์ชาวบ้าน ได้สืบสานภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

4. การปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ความรู้ การปรับเปลี่ยนและการประยุกต์ใช้ ความรู้หรือภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ โดยมากจะเป็นการประยุกต์จากวัฒนธรรม ส่วนที่มองไม่เห็น คือ การประยุกต์ตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ ภายใน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนเกิด จากภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง เป็นหลักผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นแม้ ยุคหนึ่งหนึ่งของการกลับมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นมิติทาง รูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องของเทคนิค วิธีการ (Know – how) เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สำหรับ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างครบองค์รวม เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การพึ่งตนเองตาม ประชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไม่หลงทางนั้น มีผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นอย่างครบองค์รวม ซึ่งมีบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2545 ; ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2549)ดังนี้คือ

1. องค์กรพัฒนาเอกชน (Non – Government Organization – NGO) ปัจจุบันอีน จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนแบบ โดยมี เจ้าหน้าที่ขององค์กรจำนวนมากที่ มีความรู้ มีประสบการณ์ในระดับนานาชาติ มีการศึกษาดี และมีความเข้าใจสังคมทำงานกับ

ชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถดำเนินธุรกิจกลับสู่ฐานรากของตนเอง เพื่อการพึ่งตนเอง ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ บนฐานการผลิตตามวิถีของชุมชน โดยมีโลกทัศน์ทางศาสนา ขับเคลื่อนโดยที่เลือกสร้อย่างระมัดระวัง เพื่อนำมาใช้ในการผลิตอย่างมีความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจของสังคม และความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบใดๆ ที่มาจากการแสวงหาภาระ นอกจากจะช่วยประสานให้เกิดการสร้างความรู้ของชุมชนด้วยทุนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (และทุนอื่น ๆ ที่ชุมชนมีอยู่) เข้ากับความรู้ที่มาจากภายนอก ทำให้ได้ความรู้ใหม่มาตอบโจทย์ ของชุมชนแล้ว ยังเป็นผู้เชื่อมประสานชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เข้าเป็นเครือข่าย (Networking) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มต่างหมู่บ้าน ต่างตำบล ต่างอำเภอ และจังหวัด จนกระทั่งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เอ็นจิโจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญ ที่จะฟื้นฟูวิธีการ ดำเนินธุรกิจด้วยการใช้ความรู้ที่มีมากอยู่ ในชุมชนเองและทำให้ความรู้นั้นพัฒนาอย่างไร ไม่หยุด นิ่งอย่างบรรพบุรุษในอดีตเคยทำมา ในการสร้างความรู้ใหม่สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป

2. ผู้นำทางศาสนาหรือพระนักพัฒนา ในวิถีชุมชนชนบทนั้น วัดเป็นศูนย์กลางหรือ ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมทั้งหลาย แม้ว่าในปัจจุบันแท้และหลักธรรมของพุทธศาสนาจะไม่ เป็นที่สนใจ หรือเข้าใจของคนชนบท รวมทั้งคนไทยโดยทั่วไปนัก แต่การทำบุญไปวัดในโอกาส ต่าง ๆ หรือเทศกาลก็ยังมีอยู่ อย่างเห็นຍแเนน การพัฒนาชนบทโดยเหล่าพระนักพัฒนานี้ มี หลักการอยู่บนคำสอนทางพุทธศาสนาในเรื่องความยั่งยืนหมั่นเพียร การพึ่งตนเอง การเคารพ ตนเอง การไม่โลภ พ่อใจในสิ่งที่ตนมี การร่วมมือร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมงานให้ สำเร็จ โดยมีความเชื่อว่านุษ beyทุกคนเป็นผู้ที่ฝึกหัดพัฒนาได้ และสามารถบรรลุการหลุดพ้น ทุกข์ได้ วิธีการที่พระนักพัฒนาแต่ละรูปใช้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจะแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น หลวงพ่อน่าน จังหวัดสุรินทร์ เป็นพระผู้เริ่มต้นและนำชุมชนในหมู่บ้านในการปลูกข้าวอินทรีย์ และก่อตั้งสหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) และนำไปสู่การตั้งร้านสหกรณ์และกลุ่momทรัพย์ ทำให้ ชุมชนสามารถมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และสามารถเลือกที่จะเก็บข้าวไว้ก่อนรอเวลาที่ ราคามีจังหวะขาย พระนักพัฒนาอีกรูป คือ พระครูพิทักษ์นันทคุณ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็น ผู้สร้างแรงบันดาลใจให้ชาวบ้านร่วมมือกันคุ้มครองเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยการริเริ่มโครงการนาข้าวป่า และสืบชะตาแม่น้ำจากวุต្តิเริ่มต้นเล็ก ๆ ความร่วมมือของชาวบ้าน ได้ก่อตั้งขึ้นแข็งแกร่งจน สามารถตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นเมืองน่าน และร่วม กันสร้างสรรค์กิจกรรม ทำนุบำรุงท้องถิ่นด้วยพลัง ของประชาสังคมน่านภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เมื่อนำมาใช้ในบริบทที่มีมิติทางด้านจิตใจ ได้รับ การเสริมแรงจากผู้นำทางศาสนาหรือพระนักพัฒนาอีกที่ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านผู้ได้ นำความรู้นั้นไปใช้ในการดำเนินธุรกิจและสร้างให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ เกิดความอยู่ ดีมีสุขตาม อัตลักษณ์ หรือด้วยความพอดีแห่งตน สอดคล้อง กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ประชาชนชาวบ้าน คือผู้นำ ผู้รู้ชาวบ้าน ผู้มีสติปัญญา มีความสามารถ มีประสบการณ์ หรือมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิต รวมทั้งเป็นผู้ที่พยายาม หาทางเลือกใหม่ให้กับชีวิต มุ่งสู่การพึ่งตนเองโดยดังด้านจากทุนรอน ๆ ด้วยที่มีอยู่ เช่น ที่ดินทำ กินของตน ความอ่อนุจาก การอยู่ กับครอบครัว จากภาระหนักที่เป็นที่เกิดของตน โดยพยายาม เรียนรู้ พื้นพื้นความรู้ที่ตนเคยมี และเสาะหาความรู้ที่เคยมีอยู่ ในชุมชนที่ตนอยู่ ว่าจะสามารถนำ ความรู้ใดมาทำให้สามารถเลี้ยงด้วยกินมีใช้ได้ โดยมุ่งมั่นลงผิดลองถูก ไม่ย่อท้อ แม้จะใช้ เวลานานลักษณะทำได้ หรือถูกหัวเราะเยาะจากเพื่อนบ้านส่วนใหญ่ว่าบ้าหรือทำด้วยปลอกกว่านอน ๆ โดยให้คุณค่ากับชีวิตที่จะอยู่ อย่างพึงดูนมองได้และอย่างมีศักดิ์ศรี ในที่สุดประชาชนชาวบ้านก็ ได้พิสูจน์ให้ชุมชนและสังคมได้เห็นว่า ความมุ่งมั่นและการใช้สติปัญญาแก้ ปัญหานานเส้นทาง แห่งการพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตเป็นมากกว่าแค่มีกินมีใช้ ทว่า สามารถอยู่ ได้อย่างมีความสุขทั้งกายและใจ ความสำเร็จที่เลื่องลือกล่าวขานถึง ทั้งจากการนัก กันต่อ การเผยแพร่โดยสื่อมวลชน รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากผู้คนในชุมชนท้องถิ่น เดียว กัน ทำให้ได้รับการยกย่องให้เป็นประชาชนชาวบ้าน ซึ่งเป็นการยกย่องทางสังคม บทบาท ของประชาชนชาวบ้านในฐานะผู้ที่พื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนว่า ประชาชนชาวบ้านเหล่านี้ไม่ได้หยุดอยู่ แค่การค้นหา พื้นฟู ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาแก้ปัญหา เฉพาะกาลของตนเท่านั้น หากแต่ยังมีความกระตือรือร้นที่จะบูรณาการความรู้ใหม่ๆ เข้ากับ ความรู้เดิมด้วยเป็นผู้ที่เข้าใจในสังคม และโลกที่เปลี่ยนไป อีกทั้งตระหนักรในสิทธิและหน้าที่ ของตนทั้งทางโลกและทางจิตวิญญาณ จึงทำให้ไม่หยุดนิ่งอยู่กับอดีต แต่ได้พยายามดำรงชีวิต อยู่อย่างเท่ากันคนเองและโลกในปัจจุบัน

4. ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ซึ่งได้แก่ผู้นำในชุมชน แกนนำชุมชน ที่มี ประสิทธิภาพ ชีวิตที่ยาวนานของผู้นำทำให้มีบทเรียนที่เกิดจากบัญญากไปบัญหานามาสู่การ ตัดสินใจ ด้วยฐานข้อมูลความรู้ ซึ่งเป็นฐานบัญญากอย่างแท้จริง ซึ่งผู้นำในลักษณะนี้จัดเป็นผู้นำ ทางธรรมชาติ

5. ผู้นำทางการซึ่งได้แก่สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็น ผู้นำทางการ นอกจานนี้ยังมีพัฒนาการ ครุ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข

6. บัญญานท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภาษาไทย ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าใจ วัฒนธรรมภาษาไทยใน เป็นบุคคลที่มีสองวัฒนธรรม(bicultural) ในด้วยสามารถมีบทบาทสำคัญ ในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ๆ ที่ช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

7. นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยใน ท้องถิ่นต่าง ๆ ครุศึกษาวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่จะนำมาประสานกับ วัฒนธรรมพื้นบ้านได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยให้วัฒนธรรมพื้นบ้านมีพลังผลิตอยู่ ได้ในวัฒนธรรมที่ เกิดใหม่จากการผสมผสานนั้น

8. รัฐ ควรເຄີຍໃນຄວາມເຂົ້າຂອງໜ້ານ້າ ແລະ ເປີດໃຈໄຫ້ກ່າວກັບການພັດທະນາຕ້ວເອງຂອງໜ້ານ້າ ໄທເປັນ “ພຣະເອກ” ໃນການພັດທະນາຊຸມທຳກ່ອງດື່ນຂອງເຂົ້າ ໂດຍຮູ້ສັນສົນດາມຄວາມຈຳເປັນໃນສິ່ງທີ່ອູ່ ນອກເໜືອອໍານາຈກາຈັດກາຊຸມທຳກ່ອງດື່ນ ເຊັ່ນ ແຫ່ງນ້ຳ ດນນ ໄຟຟ້າກາຮັກປັບປຸງທີ່ດິນ ກາຮແກ້ປັບປຸງທາຄາພື້ນຖານ ເປັນດັ່ນ ສ່ວນເຮືອງການສຶກຫາ ຮັ້ງກວາໃຫ້ປະໜູ້ໜ້ານ້າໄດ້ມີສ່ວນໃນກາວງຫລັກສູດຮ່າງສ່ວນໃນຮະດັບທຳກ່ອງດື່ນ ທີ່ກໍາໃຫ້ໜ້ານ້າສາມາດຄ່າຍທອດກູມືປັບປຸງຢາແລະຄຸນຄ່າທີ່ຈຶ່ງຂອງຊຸມທຳກ່ອງດື່ນຂອງເຂົ້າ ອ່າງສອດຄລັ້ງກັນແຕ່ລະພື້ນທີ່

ສຽງໄດ້ວ່າຜູ້ທີ່ມີທານາທສຳຄັງໃນການພັດທະນາກູມືປັບປຸງທຳກ່ອງດື່ນຄື່ອ ໜ້ານ້າໃນຊຸມທຳກ່ອງດື່ນ ກັ້ນນີ້ເພຣະໜ້ານ້າຮູ້ຈັກແລະເຂົ້າໃຈດຶງຮາກຫຼານທາງວັດນຮຽນແລະສັງຄົມໃນການດໍາຮັບຮົດໃນບົນກຫຼານທຳກ່ອງດື່ນຂອງດື່ນເອງ ປະກອບກັນໜ້ານ້າມີທັກະະ ຄວາມສາມາດໃນການເຮືອນຮູ້ໄຟ ຮູ້ ທີ່ເຮັດວຽກວ່າ “ບຸກຄລແໜ່ງການເຮືອນຮູ້” ກົຈະກໍາໃຫ້ເກີດກາໃຫ້ສົດປັບປຸງຢາແກ້ໄຂນັ້ນແບບພຶ່ງພາດແອງ ຮ່ານກັ້ນໄຟ ເຮືອນຮູ້ໃນສິ່ງໃໝ່ໆ ແລະນູ່ຮາກການຄວາມຮູ້ໃໝ່ໆ ເຂົ້າກັນຄວາມຮູ້ເດີມ ອັນເປັນການພັດທະນາຊຸມທຳກ່ອງດື່ນໃຫ້ເຂົ້າກັນກາລສມັຍທີ່ເປັ່ນຍືນໄປ ຈຶ່ງນັ້ນວ່າໜ້ານ້າເປັນບຸກຄລທີ່ມີທານາທສຳຄັງຍິ່ງ ສ່ວນບຸກຄລອື່ນ ຈຸ່າເປັນເພີ່ມສ່ວນເສົ່ມໂຮສັນສົນໃນການພັດທະນາ

ແຫ່ງການເຮືອນຮູ້ກູມືປັບປຸງທຳກ່ອງດື່ນ

ຈັດຈັບນັ້ນເປັນຍຸດສັງຄົມແໜ່ງການເຮືອນຮູ້ ຄື່ອ ປະຈາບນີ້ການເຮືອນຮູ້ດົດລອດຮົດ ກັ້ນນີ້ເພຣະ ຖຸກຄນຕ້ອງພັດທະນາດັ່ນເອງອູ່ເສນອ ເພື່ອນ້າໄປສູ່ການພັດທະນາອາຊີ່ພແລະພັດທະນາຮົດຄວາມເປັນອູ່ ໄທດີ້ນ ໂດຍການແສງຫາຄວາມຮູ້ຈາກການເຮືອນຮູ້ຕ້ານສັດຖານທີ່ ເຊັ່ນ ໂບຮານສັດຖານສັດບັນກາສຶກຫາ ວັດແລະແຫ່ງການເຮືອນຮູ້ຕ້ານທັກປາກຮຽນຮາດີ ເຊັ່ນ ແມ່ນ້າ ກູເຂາ ປ່າໄນ້ຮ່ວມກັ້ນແຫ່ງການເຮືອນຮູ້ ສື່ອສິ່ງພິມພົບ ແລະສື່ອອີເລັກກອນນິກົສ ນອກຈາກນີ້ຍັງມີແຫ່ງການເຮືອນຮູ້ທີ່ເປັນບຸກຄລ ເຊັ່ນ ຜູ້ນ້າຊຸມທຳ ປະໜູ້ໜ້ານ້າ ທີ່ອູ້ກູມືປັບປຸງທຳກ່ອງດື່ນ ຄຽກກູມືປັບປຸງຢາໄທ ເປັນດັ່ນສາງກີ່ວຽກຄະດີ (2547) ໄດ້ກ່າວລ່າວດີ່ການຄ່າຍທອດອົງຄ່ວາມຮູ້ຈາກແຫ່ງການເຮືອນຮູ້ກູມືປັບປຸງທຳກ່ອງດື່ນໄວ້ດັ່ງນີ້ຄື່ອ

1. ຄຣອນຄຣວ ເປັນການຄ່າຍທອດຈາກບົດມາຮາສູ່ນຸ່ຕ ພື້ນ້ອງ ເຄຣືອຢາຕິໄກລ໌ຊີດຄ່າຍທອດແກ່ກັນແລະ ກັນເພື່ອສົບທອດກູມືປັບປຸງຢາໄວ ຄວາມຮູ້ຮ່າຍອ່າຍ່າງໄນ້ມີການແພຍແພຣໃຫ້ຜູ້ອື່ນເພຣະເຖີ່ມເປັນ “ນຣດກ” ຂອງວົງຄໍດະກູລ ເຊັ່ນ ຄວາມຮູ້ເຮືອງການຮັກໝາໂຮກ ຍາສຸນໄພຣ ຕິລຸປຣກຣນກາຮັດ ຕິລຸປໍຫັດກຣນດ່າງໆ ເປັນດັ່ນ ສ່ວນໃຫຍ່ຈະມີເຄລືດລັບເກີນໄວ້ຄ່າຍທອດ ໃຫ້ຜູ້ທີ່ຄ່ອງການໃຫ້ເປັນຜູ້ສົບທອດກູມືປັບປຸງຢາເທົ່ານັ້ນ ສໍາຫັນການຄ່າຍທອດມີທາຍປະການ ແລະໄນ້ໄດ້ແສດງອອກຍ່າງຮັດເຈນ ເປັນການເຮືອນຮູ້ທີ່ໄດ້ຮັນການສົ່ງຈາກການປົງປັດໃນຮົດຄວາມຈຳວັນ

2. ວັດແລະຊຸມທຳ ກັ້ນນີ້ເພຣະວັດເປັນຄູນຍົກລາງການເຮືອນຮູ້ຂອງຊຸມທຳໂຮອຄູນຍົກລາງການສຶກຫາອກຮະບນ ເປັນທີ່ຝຶກອາຊີ່ພ ທີ່ປະໜູ້ສັນນາ ແລະທີ່ນັດໝາຍສໍາຫັນການຈັດກິຈກຣນທາກາສານາ ພິທີກຣນດ່າງໆ ຮ່ານກັ້ນການຈັດງານດາມປະເພດ ການກຳນົດຢູ່ເນື່ອງໃນໂຄກສຳຄັງ ຮ່ານໄປຄື່ອງກິຈກຣນທາກາສັນນາຂອງສັນນາຮ່າງສ່ວນຮ່າງສ່ວນ ດັ່ງແດ່ວ່ອດີຈົນຄົງປັບປຸງຢາໃນຊຸມທຳໂດຍເພີ່ມພະນັກ ຈະມູກພັນກັນວັດ ເພຣະວັດເປັນຄູນຍົກລາງການເຮືອນຮູ້ທີ່ມີຄວາມຄຣກຫາໂດຍມີພຣະກິກຊີເປັນຜູ້

ริเริ่ม ผู้ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดกิจกรรม นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทเป็นสถานที่ดูแล รักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในชุมชน เป็นศูนย์กลางพนบประสนทนาของประชาชน ชุมชน มีความใกล้ชิดกับวัด วัดจึงเป็นศูนย์ของชุมชน

3. ครูเจ้าสำนักเป็นการถ่ายทอดโดยบุคคลที่เป็นผู้รู้ผู้ชำนาญให้แก่บุคคลอื่น ลูกศิษย์อาจเป็นลูกหลานหรือผู้สนใจสมัครเป็น “ศิษย์” ครูเองก็ได้รับการถ่ายทอดจาก “ครู” ของตนมาในลักษณะเดียวกัน ทำให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี การรับเป็นครู และศิษย์จะเริ่มต้นด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า “ยกครู” อันแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีความลึกซึ้งอย่างยิ่ง เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดไม่เพียงแค่ทักษะหรือวิธีการต่าง ๆ ให้เท่านั้น แต่จะถ่ายทอดวิญญาณให้ศิษย์ที่เก่งและดีจริง และสามารถสืบทอดทุกอย่างจากครูทั้งในเรื่องทักษะ เนื้อหา รูปแบบ และจิตวิญญาณของเรื่องนั้น ๆ อันเป็นความชำนาญของครู

4. เครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากร ผลผลิตและทุนของตนเอง จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้จากภายนอก หรือจากการไปศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา การฝึกงาน และการทดลองปฏิบัติ ดังนั้นการเรียนรู้โดยองค์กร ชุมชน ห้องถัน และเครือข่ายเป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด รูปแบบหนึ่ง

สรุปว่าได้ว่าแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหลากหลายลักษณะ หากแต่ ครอบครัวนับเป็นรากฐานของชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ที่สร้างการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัว มีการส่งเสริมให้เกิดบรรยายการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมี ส่วนร่วมของ สมาชิกในครอบครัว เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง ส่วนแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ เป็นเพียงส่วน เสริมหรือสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ข่ายทางกว้างในระดับชุมชนท้องถิ่นและสังคม

แนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นมรดกทางปัญญา ที่ได้มีการสั่งสมและสืบทอดจนถึงปัจจุบัน หากคน รุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญภูมิปัญญา ก็อาจเกิดการสูญหายได้ตามกาลเวลา เพราะขาดการ เชื่อมโยง ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน เพื่อมิให้ภูมิปัญญาสูญหาย จึงมีแนวทางการสืบทอด ภูมิปัญญา (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือประณีตชาวบ้าน ให้สามารถทำการถ่ายทอด ภูมิปัญญาของตนได้อย่างเต็มที่ และให้โอกาสพัฒนาผลงานให้ได้คุณภาพ และควรกระทำอย่าง ต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับอย่างแพร่หลาย เพื่อเป็นแบบอย่างและกระตุ้นให้ ประชาชนในท้องถิ่นมีความภูมิใจ มั่นใจ ทำให้เกิดความสร้างสรรค์ ยอมรับในความคิดของบุคคล

2. สร้างระบบบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละสาขาวิชา ที่มีความรู้ประสบการณ์ จนเกิดความเชี่ยวชาญในอาชีพที่กระทำนั้น ๆ ซึ่งโดยทั่วไปชาวบ้านจะไม่คุ้นเคยกับการ ประชาสัมพันธ์ตนเอง รู้หรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนสร้างโอกาสให้แก่

บุคคลในท้องถิ่น วิธีการคือ การคัดเลือก ประมวล หรือการแสวงหา โดยต้องทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ และผลงานของบุคคลนั้น เพื่อทำการเผยแพร่ให้สาธารณะได้รู้จักซึ่งกระบวนการสร้างบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้บุคคลมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป

3. การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินงานความมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ องค์กรของรัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยที่อยู่ ตามภูมิภาคต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อขอความร่วมมือและเก็บรวบรวมข้อมูลตามหมู่บ้าน ตำบล ออำเภอ และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยการออกสำรวจตามพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจน หลังจากนำมาจัดพิมพ์ในรูปของสื่อสารสนเทศประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ จุลสาร วารสาร ห้องสมุดดิจิทัลภูมิปัญญาท้องถิ่น : นนทบุรีศึกษา เป็นต้น เพื่อทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในวงกว้างยิ่งขึ้น

4. ส่งเสริมการเผยแพร่มีการเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ๆ ของแต่ละสาขาแล้วเรียนร้อย ควรพิจารณาสืบสานที่จะใช้ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์ และความเหมาะสม เพื่อให้ผู้รับมีโอกาสได้รู้จักและศึกษาหาความรู้ โดยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

5. สนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เพื่อให้เกิดมีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยโดยนำผลจากการทดลองสรุปเป็นองค์ความรู้ ความเข้าใจอย่างต่อเนื่องแท้ แล้วนำผลจากการวิจัยมาใช้เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างภูมิปัญญา ให้มีการยอมรับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในบ้านจังหวัด ซึ่งจะส่งผลต่อประชาชนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้น เช่น การมีรายได้ มีชื่อเสียง สังคมยอมรับ เป็นต้น

6. สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลที่มีความสนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาหาความรู้เพื่อทำการสืบทอดความรู้เหล่านั้นให้คงอยู่ ต่อไป หรือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ต่อ กัน เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุง พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น การสนับสนุนจากรัฐหรือองค์กร สมาคม กลุ่มสมาชิกต่าง ๆ ควรร่วมมือประสานงานกัน เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

7. จัดทำเป็นหลักสูตรทางการศึกษา ควรมีการจัดหลักสูตรหรือเพิ่มบรรจุเนื้อหา ด้านภูมิปัญญาไว้เป็นสาระในการเรียนการสอนในทุกระดับ โดยเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้และทราบถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ และสืบทอดต่อไป

8. การร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทั้งภาครัฐและเอกชนควรเข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง เช่น ดำเนินการให้มีการศึกษาค้นคว้า อย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาอย่างจริงจัง ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

๙. การสนับสนุนจากรัฐบาล รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรม ดังๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริม คุ้มครอง และเผยแพร่ความอนุรักษ์ให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบทำงานอย่างจริงจังด้านความมั่นคงทางไซเบอร์และป้องกันภัยคุกคาม รวมถึงการจัดทำแผนงาน ตลอดจนการสนับสนุนให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบทำงานอย่างจริงจังด้านความมั่นคงทางไซเบอร์และป้องกันภัยคุกคาม ให้ความรัก ภาคภูมิใจในภารกิจของบรรพบุรุษคนءอง

๑๐. สนับสนุนคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิทักษ์รักษาผลประโยชน์อันเพิ่มมีเพิ่งได้ของประชาชนด้วยกฎหมายที่พัฒนาขึ้น ได้แก่การจดสิทธิบัตร หรือลิขสิทธิ์เป็นต้น เพื่อเป็นผลคุ้มครองทางกฎหมาย

สรุปได้ว่าแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จะต้องร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ในการสร้างมาตรฐานคุณลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาในแต่ละสาขา ส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักและเกิดการยอมรับอย่างแพร่หลาย และดำเนินการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเก็บในรูปสื่อต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ในวงกว้างยิ่งขึ้นและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือประชาชนชาวบ้าน คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิต หรือเกิดจากการถ่ายทอดจากผู้รู้ให้กับผู้รู้ใหม่ ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การส่งต่อความรู้ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ใน การส่งต่อหรือถ่ายทอดความรู้อาจจะเป็นไปโดยดังใจหรือไม่ก็ได้ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีผู้รู้หรือนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้คือ

จากรูรัณ ธรรมวัตร (2538) ได้อธิบายถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีวิธีการถ่ายทอด ๒ วิธี คือ

๑. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เด็กหรือเยาวชน โดยทั่วไปเด็กมีความสนใจในช่วงเวลาสั้น ๆ ในสิ่งที่ใกล้ตัว ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมการถ่ายทอดด้องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดความสนใจ เช่น การละเล่น การเล่นนิทาน การทดลองทำ (ตามตัวอย่าง) การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการสืบทอดอุดมการณ์ให้ลูกหลานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ช่วยให้เยาวชนรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ อันเป็นการเรียนรู้จากการเห็นของตนเอง เกิดความซาบซึ้ง และภูมิใจที่ได้เกิดมาในชุมชนท้องถิ่น เช่น การจัดทำโครงการเยาวชนรักษ์ถิ่น เป็นต้น

๒. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ด่างๆ มาพอสมควรและเป็นวัยทำงาน จึงมีวิธีการถ่ายทอดได้หลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสูชวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมความเชื่อบรรลุนัยประเพณี

ของท้องถิ่นด่าง ๆ เป็นต้น นัทธ พงษ์คนตรี (2544) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. การสืบทอดความรู้ภัยในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้าน ที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพร่องจากการทำไร่นา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักسان ทอผ้า ซึ่งสามารถของชุมชนได้คลุกคลี คุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก ภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2. การสืบทอดภัยในครัวเรือน ในการถ่ายนั้นจะเริ่มจากการถ่ายทอดผู้ที่ใกล้ชิดก่อน เช่น ลูก ภรรยา เครื่อญาติ โดยวิธีขยายความคิด และค่อย ๆ ให้สัมผัสกับความจริงด้วยการค่อยทำที่ละเอียดลออ เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญ ที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการอบครัว บางอย่าง มีการห่วงเห็น และเป็นความลับในครอบครัว

3. การฝึกฝนจากผู้รู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการดัดแปลงและพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหินทำม้อง เป็นต้น

4. ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ บางอย่างเกิดขึ้นโดยตนเอง ไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อนเป็นต้นว่ามีวิญญาณหรืออ่านใจลึกลับเข้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรค หรือความสามารถในการทำนายทายทักได้ ซึ่งยังไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้

5. การจัดเวลาที่ชุมชน เพื่อทำการประชุม เสาร์ อาทิตย์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้ง การระดมสมองในการวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นการเดิมพลังทางกาย ทางใจ และทางปัญญาซึ่งกันและกัน

(บรันเดจ และ มาร์คเกเซอร์, 1980) ได้เสนอรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้นำ (Directing) ช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับทักษะและความรู้เฉพาะที่จำเป็นในการทำกิจกรรม โดยผู้ถ่ายทอดให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสาระในเรื่องที่เรียนรู้ในเวลาสั้น ๆ ผู้เรียนรู้ไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าด้วยตนเอง สร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าให้แก่ตัวเอง

2. การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) ผู้เรียนรู้ค้นพบความหมายใหม่ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เจตคติ ทักษะ และวิธีปฏิบัติการจากสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการผสมผสานสิ่งที่ผู้เรียนรู้ เคยเรียนหรือมีประสบการณ์มาก่อน เข้ากับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนามโนภาพแห่งตน

3. การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating) เป็นกระบวนการถ่ายทอด ที่ผู้ถ่ายทอดและผู้ที่เรียนรู้ร่วมกันสร้างหาความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้ถ่ายทอด ต้องทำด้วยเป็นผู้ที่เรียนรู้คนหนึ่งหรือสองคนกับผู้เรียนรู้คนอื่น ๆ

สรุปได้ว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายลักษณะอาจใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มผู้รับการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถใช้เทคนิคหรือวิธีการถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสมยังผลให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรืออาจใช้วิธีการกล่อมเกล้า ทางสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป ผู้รับการถ่ายทอดจะเกิดการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรมและความเชื่อในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ที่ชุมชนใช้แก่ ปัญหาหรือจรรโลงชีวิตของเขามาไว้ว่าจะ เป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มาอย่างนานหรือชุมชนรับมารากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ว่าเข้ากันได้ กับวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นความรู้สาธารณะที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ หากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จะต้องมี ภูมิคุ้มกันทางปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีอิสรภาพ ทางการคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์พัฒนาแบบใหม่วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งที่นำเข้าจากภายนอกเพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาด และมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน น่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นอยู่รอดอย่างยั่งยืนทั้งปัจจุบันและอนาคต จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า สังคมไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาในสองทางหลักที่คุ้นเคยกันไป แนวทางแรก คือ การพัฒนาในกระแสแหลักษณะเป็นการแข่งขันที่เน้นความมีประสิทธิภาพสูงสุดในเวทีโลก และอีกแนวทางหนึ่ง คือ การพัฒนาชุมชนในระดับราษฎร์ ซึ่งต่างก็มีเป้าหมายคือการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องหาทางรักษาสมดุลของการพัฒนาทั้งสองแนวทาง โดยมีสติและรู้จักรากเหง้าของตัวเอง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นหลงเหลืออยู่ให้เห็น การพัฒนาจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นตัวขับเคลื่อนการก้าวไปข้างหน้าเพื่อการปรับตัวและการสร้างเศรษฐกิจ ที่อยู่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน แล้วถึงจะเป็นการผนึกกำลัง เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน และเมื่อเข้มแข็งพอ ก็สามารถขยายสู่ระดับประเทศและต่างประเทศได้

จากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญที่ศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ทั้งภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ สู่ประชาชัชนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทราบถึงคุณค่าที่แท้จริง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค แต่สามารถกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาแต่ท้องถิ่น เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะพื้นบ้าน อาหารสมุนไพร นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาของสังคมอื่น ได้แก่ สังคม

ตะวันออกและสังคมตะวันตกที่เข้ามาริบิพลต่อสังคมไทย ดังนั้นคนไทยทุกคนจึงควรระหนักในการรับภูมิปัญญาของสังคมอื่นที่เข้ามาร่วมกับความสามารถสมผสมกลมกลืน หรือเข้ากับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของไทยได้หรือไม่ การเลือกรับภูมิปัญญาของคนต่างชาติ นี้จะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยให้มีเอกลักษณ์ และเกิดคุณค่า ในสังคมสูงสุด ต่อไป

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารประกอบการบรรยาย หัวข้อ “กระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนเกษตรสู่ OVOP และบทเรียนสำหรับ OTOP ไทย” เพราะเนื่องจากเป็นต้นแบบของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยกระบวนการนี้ของหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OVOP) ของจังหวัด Olita ประเทศญี่ปุ่น เป็นรูปแบบ (model) ของนโยบายภูมิภาค (regional development policy) ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการดังกล่าวช่วยกระตุ้นและสร้างพลังให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพัฒนาเศรษฐกิจให้เดินโดดและพัฒนาการผลิตในท้องถิ่นด้วยมุ่งมองระดับสากล หลักการพื้นฐานหรือปรัชญาของ OVOP ได้ถูกนำไปปรับใช้ในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งได้รับการกล่าวถึงในฐานะเป็นตัวแบบใหม่สำหรับการพัฒนาภูมิภาค

การดำเนินและการพัฒนาการของกระบวนการ OVOP ประเทศญี่ปุ่น

หมู่บ้านโอยาاما(Oyama) ต้นกำเนิด OVOP เป็นชุมชนที่มีพื้นที่การเกษตรจำกัด และไม่มีอุตสาหกรรมหลัก อีกทั้งต้องอยู่ห่างไกลจากเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของจังหวัด Olita ในปี2504 ชาวบ้านในหมู่บ้านรวม 1,000 ครัวเรือน ได้ริเริ่มโครงการ “บัวใหม่และเกาลัด” (New Plum and Chestnut: NPC) ซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมการเพาะปลูกบัวและเกาลัด ในรูปแบบเกษตรผสมผสาน เพราะบัวและเกาลัดเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ ของหมู่บ้าน และก่อให้เกิดรายได้ค่อนข้างสูงแก่ชาวบ้าน (Adichi, 2004) ทั้งนี้บัวและเกาลัด ให้อัตราผลตอบแทนสูงกว่าข้าว (ซึ่งเป็นพืชหลักดั้งเดิมของท้องถิ่น) ถึงร้อยละ 40 และใช้แรงงานน้อยกว่าการปลูกข้าว (Hisao et., 2005) โครงการพัฒนาการ 3 ระยะแรก ได้แก่ ระยะที่ 1 (2504 - 2507) เป็นช่วงแรกของการส่งเสริม การปลูกบัวและเกาลัด แทนการปลูกข้าว ซึ่งขัดกับนโยบายการเกษตรของภาครัฐในขณะนั้นที่การส่งเสริมให้เกษตรกร ปลูกข้าว เนื่องจากไม่ยอมปลูกข้าวนั้นเป็นเพราะข้าวรายได้ต่ำ (Hisao et., 2005) ในระยะนั้นเกิดโครงการ “สาขาอุตสาหกรรมที่ 1.5 หรือ สาขาอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้า การเกษตรขึ้นในหมู่บ้าน (อยู่ระหว่างสาขาเศรษฐกิจที่ 1:สาขาการเกษตร และสาขา การเกษตรที่ 2:สาขาอุตสาหกรรม) ซึ่งดำเนินงานโดยคนหนุ่มสาวภายในชุมชน

หมู่บ้านโอยาามานั้นเป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนด้วยคนในชุมชนเอง รวมทั้งยัง เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เริ่มสร้างสรรค์ พึงพาคนเอง และพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่ง การพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านโอยาามานี้เป็นผลให้รัฐบาลยินยอมให้ดำเนินนโยบายที่แตกต่างกัน

ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เพราะคนในชุมชน ย่อ渑 ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของคนเองได้ดีกว่าคนภายนอก

พัฒนาการ (OVOP) ในจังหวัดโอดิตะ ประเทศญี่ปุ่น รูปแบบการพัฒนาของหมู่บ้านอยามาได้นำไปปรับใช้เป็นนโยบายการพัฒนาของจังหวัดโอดิตะ ในปี พ.ศ. 2522 และแพร่กระจายทั่วทุกหมู่บ้านและเมืองภายในจังหวัดปี 2523 โอดิตะเป็นจังหวัดเล็ก บนเกาะคิวชู ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของญี่ปุ่นใกล้กับประเทศไต้หวันและเกาหลี เป็นเขตที่ประชาชนชาวญี่ปุ่น (รายได้ 40,000 บาท/คนเดือน) และล้าหลัง เนื่องจากโอดิตะมีพื้นที่ทำการเกษตรเพียงร้อยละ 10 และมีโอกาสในการพัฒนาอุดสาหกรรมหลักน้อยกว่าจังหวัดอื่น ทำให้ประสบปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของแรงงาน

กระบวนการ OVOP เป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะด้วยและเป็นการพัฒนาจากภายใน (endogenous development) หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการรากเหง้า นี่คือ มีไฉเกิดจากนโยบายรัฐ (ทั้งในระดับชาติและภูมิภาค) แต่เกิดจากการริเริ่มผลักดันของคน ในชุมชน (Adachi, 2003)

พัฒนาการจากภายในคือ การสร้างอรรถประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยยังคงกลิ่นอายของสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ การวัดความเจริญเดิมโดยของภูมิภาคได้ถูกปรับเปลี่ยนจากการคำนึงถึง ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) หรือรายได้ของประชาชานในจังหวัด เป็นความพอใจมวลรวมประชาชาติ (GNS) หรือความพอใจของประชาชานในจังหวัด (Morihiko, 1999)

แนวคิดพื้นฐาน หรือหลักปรัชญา OVOP ประกอบด้วย 3 ประการ (หรือ 3 ระดับการพัฒนา) ได้แก่ 1) คิดระดับโลก แต่ทำระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) นั่นคือผลิตสินค้าที่คงกลิ่นสีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สามารถเข้าถึง สนิยนของผู้บริโภคทั่วประเทศ และทั่วโลก ยิ่งเป็นสินค้าเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะถิ่นมาก เพียงไร ก็จะยิ่งมีชื่อเสียงโลกได้เพียงนั้น ดังนั้นการผลิตสินค้ามิใช่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงมาตรฐานในระดับประเทศหรือสากล 2) เป็นอิสระ พึ่งพาตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – reliance and Creativity) กล่าวคือ กิจกรรม ต่าง ๆ ต้องมาจากการความต้องการของคนในชุมชนโดยตรงนั่นคือ ประชาชานในท้องถิ่นเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะพัฒนาสินค้าได้เข้าร่วมโครงการ (สามารถเลือกได้มากกว่า 1 ชนิด) ส่วนหน่วยงานภาครัฐ มีหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนเทคโนโลยีและการตลาดเท่านั้นเอง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ OVOP เป็นมากกว่าโครงการเพื่อส่งเสริมการผลิตสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงกระบวนการพื้นฟูชุมชนด้วย และ 3) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของ OVOP แรงขับเคลื่อนที่แท้จริงของการพัฒนาภูมิภาคคือ “มนุษย์” ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความกล้า หาญ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล จึงจะสามารถเป็นผู้นำกระบวนการพัฒนาในแต่ละชุมชนได้

อันจะทำให้เศรษฐกิจภูมิภาคพัฒนาไปได้อย่างอัตโนมัติและเป็นธรรมชาติ ดังนั้นคำว่า “ผลิตภัณฑ์” (หรือ product) มีได้หมายถึง “สินค้า” (หรือ goods) เท่านั้น แต่หมายถึงผลผลิตจากความสามารถของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนถึงการสร้างทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

อารี วิบูลพงศ์ และ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตร์ (2548 : 88) ปัจจุบันรูปแบบ OVOP ได้แพร่ขยายไปกว่า 3,000 ห้องคิ่นทั่วประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน ได้แก่ จีน พลิปปินส์ มาเลเซีย และลาว รวมถึงมองโกเลียและสหรัฐอเมริกา แม้ว่าวิธีการนำไปใช้จะแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่มีจุดประสงค์ของการนำไปใช้คล้ายคลึงกัน คือ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจระดับห้องคิ่นเพิ่มจิตสำนึกของคนในชุมชนพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ห้องคิ่น และขยายโอกาสทางการตลาดจนกระทั่งสามารถส่งออกได้ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจทั่วโลกยังคงฟื้นตัว ช่วยเหลือกันสภาวะเศรษฐกิจสังคมของประเทศญี่ปุ่นในขณะนั้น ยกเว้นประเทศไทย กัมพูชา และลาว ที่นำไปปรับใช้ในช่วงหลังจากฟองสบู่แตก ซึ่งในสภาพเศรษฐกิจภายหลังฟองสบู่แตก (ปี 2540) สิ่งที่ทำให้แต่ละประเทศยากที่จะเข้าถึงแก่น ของการพัฒนาโดยใช้รูปแบบ OVOP ก็คือ สภาพสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ของประเทศกำลังพัฒนาในแถบอาเซียน รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจที่อ่อนแอกลางมีความจำกัดด้านทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งต่างจากช่วงที่ญี่ปุ่นมีการพัฒนาและปรับใช้รูปแบบ OVOP ซึ่งอยู่ในช่วงที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ด้วยเหตุนี้เอง OVOP ในบางพื้นที่จึงเป็นเพียงโครงการของรัฐบาลเพื่อส่งเสริมการผลิตสินค้าในชุมชนเท่านั้น กระบวนการพัฒนา มากผูกติดกับการสนับสนุนจากภาครัฐ มากกว่าการพึ่งตนเองของคน ในชุมชน ขาดการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์และการตระหนักรู้ถึงการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน ของชุมชนกระบวนการพัฒนา จึงเป็นเพียงเหตุผลทางการเมืองที่ไม่มีมาตรการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพรองรับ อารี วิบูลพงศ์ และคณะ 2005. รายงานการเดินทางเพื่อวิจัยโครงการ Comparative Study of the One Village One Product Movement in Japan and Thailand ณ เมือง โอดะตะ ประเทศญี่ปุ่น 13 - 18 มีนาคม 2005. เชียงใหม่ : ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของ OVOP

อารี วิบูลพงศ์ และ ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตร์ (2548 : 88) ปัจจัยที่ทำให้กระบวนการของ OVOP ของญี่ปุ่นสำเร็จเป็นอย่างดียิ่งดังนี้

1. ที่ดิน

การนำลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ ของห้องคิ่นมาปรับใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะห้องคิ่น เช่น บัวยและเกาลัดของโอiyama นานาคาก

โบสี (Kabosu) ของเมืองท่าเกตุะ เทศกาลตุ๊กตาเมือง อิດะ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และน้ำพุร้อนของเมืองยูฟูอิน เป็นดัง

2. แรงงาน

การเน้นเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมผู้นำห้องถันในอนาคตเป็นจำนวนถึง 10 แห่ง อาทิเช่น Olita, Agriculture Heisei Academy, Toyonokuni Business Acadamy, Toyonokuni International Exchange college และ Toyonokuni Tourism College เป็นดัง ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้เน้นสาขาวิชาที่แตกต่างกันไป เน้นการปฏิบัติจริง ความรู้กระจำ และการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างผู้นำที่เข้าร่วมฝึกอบรม นอกเหนือนี้ยังมีการศึกษาดูงานเพื่อเรียนรู้จากภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วไปในประเทศและต่างประเทศ

การสร้างแรงงานเพื่อดูดซับแรงงานส่วนเกินในห้องถัน และชูใจคนหนุ่มสาวไม่ให้ออกนอกพื้นที่รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาทิเช่น การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อรวมผลผลิตและขาย ซึ่งช่วยลดต้นทุนต่อหน่วยและก่อให้เกิดการประหยัดในขนาดการผลิต การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพสินค้า เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลูกแพร ซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรของเมืองอิດะ และการรับสมัครแรงงานอาสาเพื่อลดต้นทุนการผลิตเป็นดัง

3. เงินทุน

มีการสนับสนุนเงินลงทุนจากภาครัฐ ในรูปของโรงเรือน และสิ่งอำนวยความสะดวก สวยงามต่างๆ และมีบางกรณีที่รัฐร่วมลงทุนกับกลุ่มนิคมในระยะเริ่มแรก

4. เทคโนโลยี

หน่วยงานรัฐในระดับจังหวัดมีบทบาทสนับสนุนผู้ผลิตในพื้นที่ในด้านเทคโนโลยี เพื่อช่วยปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ เช่น ศูนย์ให้คำแนะนำด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การเกษตร ประมง และป่าไม้ และศูนย์ให้คำปรึกษาและวิจัยเห็ด ในจังหวัดโออิจิ เป็นดัง ซึ่งศูนย์เหล่านี้มีกิจกรรมทั้งการวิจัย การพัฒนา การเผยแพร่ข่าวสาร และการฝึกอบรม/สัมมนา

5. การตลาด

รัฐบาลญี่ปุ่นมีมาตรการส่งเสริมการตลาดหลายประการอาทิเช่น “รัฐบาลปฏิบัติตนเยี่ยงผู้นำ” “รัฐบาลคือด้วยแทนจำหน่าย” งานอกร้านแสดงสินค้าในกรุงโตเกียว การจัดตั้งบริษัท Olita OVOP Inc. เพื่อทำหน้าที่การตลาด ทั้งขายส่ง บริการส่งถึงที่ และจำหน่ายผ่านทางโทรทัศน์ (TV shopping) การผลิตในปริมาณมากและการขนส่งสินค้าให้ถึงมือลูกค้า ตามความต้องการ ทั้งนี้มีการพัฒนาพันธุ์พืช (เช่น ลูกแพร์ของเมืองอิจิ) และการเลือกทำเลที่เหมาะสมทางภูมิศาสตร์

6. เครือข่าย

ด้วยอย่างเครือข่ายเช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำที่เข้ารับการฝึกอบรม กองสุลารดับท้องถิ่นการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเมืองหรือจังหวัด เครือข่ายระหว่างชาวเมืองใน โอดิตะและประเทศไทย เช่น เป็นต้น

7. การบริหารท้องถิ่นและสื่อสารมวลชน

หน่วยงานของรัฐในระดับจังหวัดมีแนวคิดการดำเนินงานที่ชัดเจน คือ ช่วยผู้ที่ ช่วยคนเองก่อนเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดการพึ่งตนเองในชุมชน โดยหน่วยงานมี บทบาทในการช่วยเหลือด้านการกระจายสินค้า การออกแบบ การบรรจุภัณฑ์ การวิจัยและ พัฒนา และการให้คำแนะนำ

หากชุมชนมีความต้องการพัฒนาในแง่มุมที่ต่างจากนโยบายภาครัฐ ชุมชนจะสะท้อนความต้องการของตน เช่น การกระตุ้นให้คนในหมู่บ้านอยามาปลูกบัวและ เก้าลัด โดยผู้นำประกาศว่า “ปลูกบัวและเก้าลัดแล้วจะได้ไปท่องเที่ยวชาววาย” อีกทั้งยังจัดการ แข่งขันวอลเล่ย์บอลในนาข้าว เพื่อส่งสัญญาณต่อต้านนโยบายปลูกข้าวของรัฐ

8. สิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การท่องเที่ยวสีเขียว และการท่องเที่ยวแบบ farm stay เป็นต้น

9. การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศและการทุ่มทั้งถิ่น

การเดินทางไปต่างประเทศ (เช่น จีน ไಡหวน เกาหลีใต้ และไทย) ของคณะกรรมการ Olita OVOP International Exchange Promotion Committee ซึ่งนำโดยอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดโอดิตะ นายโนริโกะ อิมามัตซึ เพื่อเผยแพร่กระบวนการ OVOP และการจัดประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการ OVOP ระหว่างคนญี่ปุ่นกับ ประเทศไทยต่าง ๆ ถึง 21 ประเทศ ทั้งนี้ไทยเป็นประเทศที่ไปเยี่ยมคุณงานที่ Olita มาที่สุด โดยมีคนไทยไปคุณงานที่ Olita ทั้งสิ้น 451 คน หรือ ร้อยละ 45.8 ของจำนวนผู้เยี่ยมชม ทั้งหมด (Olita OVOP International Exchange Promption Committee,2006) เอกสาร ประกอบการบรรยายหัวข้อ “กระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนเกษตรสู่ OVOP และบทเรียน สำหรับ OTOP ไทย” ในงานประชุมและสัมมนาวิชาการประจำปี 2548,ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่ม ผลผลิตทางการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 23 – 24 กันยายน 2548 ณ โรงแรมดิเอมเพรส จ.เชียงใหม่

โดยเส้นทาง กระบวนการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ โอดิตะใน ประเทศไทย มีด้านแบบมาจากกระบวนการ หนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OVOP) ของจังหวัด โอดิตะ ประเทศไทยญี่ปุ่น ซึ่งถือว่า ประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถกระตุ้น สร้างพลัง ของชุมชน และ พัฒนาการผลิตท้องถิ่นด้วยมุ่งมองในระดับสากลต่อไป โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (ONE TAMBON ONE PRODUCT : OTOP) มีเป้าหมายมุ่งเน้นให้แต่ละ

ชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยภาครัฐ พร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการ เพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชน สู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ ด้วยระบบร้านค้าเครือข่าย และอินเตอร์เน็ต และเพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ ด้วยการนำทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่น มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมีมูลค่าเพิ่ม เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งใน และต่างประเทศ สอดคล้องกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น

การดำเนินและพัฒนาการของกระบวนการ OTOP ในประเทศไทย

หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในประเทศไทยเป็นนโยบายการพัฒนาภูมิภาค ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในปี 2544 พร้อม ๆ กันนโยบายกองทุนหมุนบ้าน ซึ่งกำหนดขึ้นจากการสนับสนุนของรัฐบาลภายใต้การบริหารของพระองค์ไทยรักไทย โดยนำหลักการ/ปรัชญาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มาปรับใช้

แนวคิดหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ ถูกจุดประกายในไทย ดร.กิตติ ลิ่มสกุล ที่ปรึกษาด้านนโยบายเศรษฐกิจของนายรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มน้ำแนวคิดนี้เข้าเสนอต่อรัฐบาลในขณะนั้น ทั้งนี้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่นำและสนับสนุนโดยภาครัฐ บริหารโดยคณะกรรมการอ่านวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีหน่วยงานรัฐ ที่เกี่ยวข้องถึง 16 หน่วยงาน นอกจากนี้คณะกรรมการทั้งในส่วนกลาง ในระดับจังหวัด และอำเภอ ล้วนถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการดังกล่าวให้สามารถขับเคลื่อน ทรัพยากรจากทุกภาคส่วนโดยมุ่งหวังที่จะนำความเจริญไปสู่ชุมชนชาวที่อยู่อาศัยใน

โครงการ OTOP มีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ

1. สร้างงานและรายได้ให้แก่ชุมชน
2. เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
3. ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
5. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน

การดำเนินงาน OTOP ในประเทศไทย

การคัดสรุปหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

การคัดสรุปผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าร่วมโครงการมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การประชุมประชาคมเพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ภายในตำบลเข้าร่วมโครงการ ขั้นที่ 2 และ 3 คือ การจัดอันดับ

ผลิตภัณฑ์ตามเกณฑ์ที่กำหนดในระดับอำเภอและจังหวัด ตามลำดับ ส่วนขั้นที่ 4 และ 5 เป็นการคัดสรรระดับประเทศ ทั้งนี้จากการดำเนินงานในช่วง 6 เดือนแรกของโครงการพบว่า เจ้าหน้าที่รัฐและคนในชุมชนขาดความเข้าใจอันดีและการตระหนักรถึงแนวความคิดตามหลัก OVOP 3 ประการและมีเพียงผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักเท่านั้นที่ได้รับคัดสรร เนื่องจาก ง่ายต่อการผลักดันด้านนโยบายให้บรรลุตามเป้าหมายของรัฐ (400 แห่งด้วยจังหวัด ทำให้การ พัฒนาและโอกาสทั้งในด้านการตลาด เทคโนโลยี และการสนับสนุนด้านการเงิน ยังคงกระจุก ตัวอยู่ในกลุ่มหรือผู้ประกอบการที่พัฒนาแล้วและมีศักยภาพสูง (อารี วิบูลพงศ์, ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตร์, 2548 : 91)

เกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย (OTOP Product Champion) ในปี 2546 คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (กอ.นพด.) โดยเฉพาะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (นายสมคิด ชาตุศรีพิทักษ์) ประธาน คณะกรรมการฯ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเรื่องสินค้า OTOP Product Champion โดยจะคัดสรรจากสินค้าสุดยอดของจังหวัด ภาค และประเทศไทย รวมทั้งมีการเชื่อมโยงมาตรฐานสินค้าจากระดับภูมิภาคสู่สากล (Local Link - Global Reaches)

กรอบในการคัดสรรสินค้าสุดยอดของจังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศไทย คือ

1. สามารถส่งออกได้ (Exportable) โดยมีความแกร่งของตราสินค้า (Brand Equity)
2. ผลิตอย่างต่อเนื่องและคุณภาพคงเดิม (Continuous & Consistent)
3. ความมีมาตรฐาน (Standardization) โดยมีคุณภาพ (Quality) และสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า (Satisfaction)
4. มีประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ (Story of Product)

ในปี พ.ศ. 2547 คณะกรรมการบริหารหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้กำหนดแนวทางการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย พ.ศ. 2547 ได้กำหนดคุณสมบัติของ ผลิตภัณฑ์ OTOP ที่จะเข้าคัดสรรฯ จะต้องเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าชุมชนหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และกลุ่มผู้ผลิตสินค้าวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่เชื่อมโยงกับชุมชนและเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตผู้ประกอบการที่จะส่งผลิตภัณฑ์เข้าจัดสรรฯ ในปี 2546 ที่ไม่เคยส่งผลิตภัณฑ์เข้าคัดสรรฯ ได้มีโอกาสเข้าสู่กระบวนการคัดสรรฯ ในปี พ.ศ. 2547 โดยในช่วงเวลา ก่อนที่จะดำเนินการคัดสรรฯ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจะได้รับการส่งเสริมให้มีการ พัฒนาคุณภาพ เพื่อให้มีมาตรฐานขั้นต่ำ (Minimum Standard) ก่อนเข้ารับการคัดสรร

ประเภทผลิตภัณฑ์ที่คัดสรร (Product Classification) แบ่งออกเป็น 6 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. ประเภทอาหาร หมายถึง ผลผลิตทางการเกษตรที่บริโภคสด เช่น พืช ผัก ผลไม้ เป็นต้น และผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป ทั้งอาหารแปรรูปที่พร้อมบริโภค หรืออาหารแปรรูปกึ่ง สำเร็จรูปรวมถึงอาหารแปรรูปที่ใช้เป็นวัตถุคุณภาพสำหรับอุดสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น น้ำพริก เป็นต้น

2. ประเภทเครื่องดื่ม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เช่น สุราแซ่ สุรากลัน เป็นต้น และไม่มีแอลกอฮอล์ รวมถึงผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มที่พร้อมดื่ม ผลิตภัณฑ์ประเภทชงละลาย ขิงผงสำเร็จรูป และผลิตภัณฑ์ประเภทชง เช่น น้ำผลไม้ น้ำสมุนไพร ชาใบหม่อน ชาจีน เป็นต้น

3. ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย หมายถึง ผ้าทอและผ้าถักจากเส้นใยธรรมชาติ หรือ เส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์ เช่น ผ้าแพรวา ผ้าถักโครเช็ต เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ประเภท เสื้อผ้า เครื่องประดับตกแต่งร่างกายจากวัสดุทุกประเภท เช่น ผ้าพันคอ หมวก กระเพา เข็มขัด สร้อยคอ ต่างๆ รองเท้า เป็นต้น

4. ประเภทของใช้และของประดับตกแต่ง หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องเรือน เครื่องใช้สำนักงาน เครื่องตกแต่งในบ้าน เครื่องใช้สอยต่าง ๆ รวมทั้งผลิตภัณฑ์ในกลุ่มจักราน ถักงาน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอย เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

5. ประเภทศิลปะประดิษฐ์และของที่ระลึก หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตภูมิ ปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่น

6. ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช้อาหาร หมายถึง ผลผลิตจากการธรรมชาติที่ไม่ใช้การ บริโภค เช่น เครื่องสำอางสมุนไพร สมุนไพร แซมพูสมุนไพร น้ำมันหอมระ夷 เป็นต้น

ในการนี้ที่มีปัญหาไม่สามารถจัดอยู่ในประเภทใดให้คำนึงถึงวัตถุประสงค์ หรือ ประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลัก

หลักเกณฑ์การคัดสรร OTOP Product Champion ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ใช้ในการ เลือกสินค้า “ผู้ผลิต” ซึ่งได้แก่

1. กลุ่มผู้ผลิตชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมกลุ่มกันทั้งที่จุดลงทะเบียนอย่างเป็น ทางการ และไม่มีการจดทะเบียน ได้แก่ กลุ่ม ชุมชน สมาคม หอกรรม มูลนิธิโดยที่สมาชิก ในกลุ่มมีการร่วมกันผลิต บริหารจัดการและรับผลประโยชน์

2. กลุ่มผู้ผลิตวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ได้แก่ วิสาหกิจที่มีจำนวนการจ้าง งานมูลค่าทรัพย์สินทางทรัพย์ที่ซื้อขายแล้วตามจำนวนกำหนดในกฎกระทรวง

ซึ่งสินค้าของผู้ผลิต/ผู้ประกอบการตามข้อ 1. และ 2. จะต้องมีคุณสมบัติผ่านเกณฑ์ การพิจารณากำหนดไว้

กรอบแนวคิดของหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP Product Champion) ปี พ.ศ. 2547 โดยการสร้างหลักเกณฑ์ทั่วไป (General Criteria) ที่สามารถใช้พิจารณาได้กับทุกกลุ่มผลิตภัณฑ์ และหลักเกณฑ์เฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria) การพัฒนาเกณฑ์ได้จัดการประชุมร่วมกันของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการถกเถียง และการมีส่วนร่วมในการหาข้อมูล รายละเอียดในการจัดทำเกณฑ์ครั้งนี้ ซึ่งเป็นการทำงานเชิงบูรณาการความคิดเห็น ขอเสนอแนะจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การจัดระดับสินค้า (Product Level)

การคัดสรร OTOP Product Champion ประกอบด้วยปัจจัยดัง ๆ ทั้งในด้าน หลักเกณฑ์ทั่วไป (General Criteria) และหลักเกณฑ์เฉพาะกลุ่มผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria) โดยในปี พ.ศ. 2547 กอ.นคพ. มีนโยบายเน้น “คุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์” โดยผลิตภัณฑ์ที่ส่งเข้าคัดสรร ต้องได้รับการรับรองมาตรฐานที่กำหนดเป็นสำคัญ โดยเฉพาะ ผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารและเครื่องดื่ม ต้องอยู่ในมาตรฐานหรืออยู่ในภาวะกระบวนการพัฒนา เพื่อให้ได้มาตรฐาน

ดังนั้นจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไป (General Criteria) และหลักเกณฑ์เฉพาะ กลุ่มผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria) ใหม่โดยกำหนดคะแนนรวมไว้ 100 คะแนน ได้แก่ ด้าน หลักเกณฑ์การพิจารณาด้านการผลิต และความเข้มแข็งของชุมชน 40 คะแนน ด้านผลิตภัณฑ์ 30 คะแนน และด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ 30 คะแนน ซึ่งจะนำมาคำนวณระดับสินค้า (Product Level) ออกเป็น 5 ระดับ ตามคะแนนดังนี้

1. ระดับ 5 ดาว	ได้คะแนนดังต่อไปนี้
2. ระดับ 4 ดาว	ได้แก่ คะแนนตั้งแต่ 70 – 89 คะแนน
3. ระดับ 3 ดาว	ได้คะแนนตั้งแต่ 50 - 69 คะแนน
4. ระดับ 2 ดาว	ได้คะแนนตั้งแต่ 30 – 49 คะแนน
5. ระดับ 1 ดาว	ได้คะแนนต่ำกว่า 30 คะแนน

ผลการคัดสรรในระดับจังหวัด/ภาค โดยคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัด / อำเภอ (นตพ.จังหวัด/อำเภอ) ซึ่งใช้เกณฑ์การคัดสรรพิจารณาถึงความสามารถ ในการผลิต (Supply Side) นี้จะส่งผลต่อให้คณะกรรมการประกวดและจัดงานใน ระดับประเทศจัดประกวดเพื่อคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย โดยใช้เกณฑ์การคัด สรรถึงพิจารณาความต้องการของตลาด (Demand Side) เป็นหลัก

การจัดระดับสินค้า (Product Level) โดยพิจารณาถึงความต้องการ (Demand Side) แบ่งออกเป็น 4 ระดับได้แก่

1. ระดับ A เป็นสินค้าที่สามารถส่งออกได้ทันที
  2. ระดับ B เป็นสินค้าที่มีศักยภาพสูง เป็นที่ยอมรับระดับประเทศ และสามารถพัฒนาสู่สากลได้โดยภาครัฐให้การสนับสนุน
  3. ระดับ C เป็นสินค้าระดับกลางที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ B ได้ โดยปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนต่าง ๆ ของสินค้า โดยภาครัฐให้การสนับสนุน
  4. ระดับ D เป็นสินค้าที่สีศักยภาพดี มีแนวทางพัฒนา 2 แนวทาง คือ
    - 4.1 เป็นสินค้าที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ C โดยภาครัฐให้การสนับสนุน และมีการประเมินศักยภาพเป็นระยะ
    - 4.2 เป็นสินค้าที่ไม่สามารถพัฒนาสู่ระดับ C ได้ เนื่องจากมีจุดอ่อนมาก และยากต่อการพัฒนา ภาครัฐอาจยกเลิกการส่งเสริมสินค้านี้ คณะกรรมการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. (2546) เกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
- <http://thaitambon.com/OTOP/ProductChampion/OPCI.htm> (27 กันยายน 2557)

หลักการดำเนินงานของ OTOP

จากเอกสารวิชาการองค์ความรู้ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจแบบพอเพียง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพื้นตนเอง (จีระ กาญจนภักดี และพนอจิต เหลาพูลสุข, 2541) ได้นำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยวิธีการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในด้านเงินทุน การผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ ไว้ดังนี้

ด้านเงินทุน ทุนในที่นี้ หมายถึง คน ภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่ดิน อาคาร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือประกอบอาชีพ และสำหรับการพัฒนาเงินทุน มีวิธีการพัฒนาเงินทุนด้วยการจัดทำข้อมูลแหล่งเงินทุนที่จะสนับสนุน ทุนแก่กลุ่มได้ การระดมเงินออมของประชาชน โดยการจัดตั้งกลุ่momทรัพย์ รณรงค์การเพิ่มเงินออมแก่สมาชิกกลุ่momทรัพย์ สนับสนุนเงินทุนแก่กลุ่มกิจกรรมและชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพ หรือการขยายกิจการเชิงธุรกิจ เพิ่มพูนประสิทธิภาพการบริหาร/จัดการ แก้ไขภัยธรรมชาติ ข้อนั้นที่เป็นอุปสรรคต่อการระดมและพัฒนาเงินทุน จัดทำหนังสือคู่มือแนวทางหลักสูตรเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเงินทุน และจัดตั้งชุมนุมกลุ่momทรัพย์ทุกระดับ ในระดับครอบครัวจะสามารถสร้างทุนให้เกิดขึ้นได้ด้วยการประหัด การออม การประกอบอาชีพ การลดรายจ่าย ใช้ประโยชน์ของเงินทุนให้คุ้มค่า และการทุ่มเทในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

ด้านการผลิต การผลิต หมายถึง การสร้างสินค้าและบริการต่าง ๆ โดยใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อนำส่องความต้องการของผู้บริโภคสำหรับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการผลิต

เป็นการผลิตได้ กระบวนการดั้งเดิม น่าจะปรับปรุงและปรับปรุงรีโภค เพื่อให้ปรับด้วยกันภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันได้ มีรายได้จากการขายผลผลิต ผลิตให้ได้คุณภาพตามความต้องการของตลาด ใช้ทุนน้อย ผลิตได้มาก มีคุณภาพ และนำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มผลผลิต การพัฒนาการผลิต มีวิธีการดังนี้

1. ปรับปรุงคุณภาพและเพิ่มปริมาณการผลิตให้ได้ตรงตามความต้องการของตลาด
2. พัฒนารูปแบบและบรรจุภัณฑ์ตามเทคโนโลยีที่เหมาะสม
3. สนับสนุนให้นำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ในการผลิต
4. จัดทำเอกสารข้อมูลเผยแพร่ด้านแหล่งทุน การพัฒนาอาชีพ เผยแพร่ให้ผู้ประกอบการกลุ่มอาชีพ
5. สนับสนุนข่าวสารการผลิตและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารการผลิต เป็นการวางแผนการจัดระเบียบองค์การและควบคุมกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพ และการจัดการระบบการผลิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการผลิต ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยการผลิต การแปรสภาพผลผลิตที่มีคุณภาพ และดิดตามความคุ้มให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นในการผลิตยังจำเป็นต้องมีการกำหนดมาตรฐานให้เป็นไปตามข้อกำหนด คุณลักษณะที่องค์การต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ นอกจากเป็นการรับรองคุณภาพและมาตรฐานแล้ว ยังเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือได้อีก เช่น อ.ย. มอก. มผช. เป็นต้น

ด้านการตลาด ในการพัฒนาการตลาด อันดับแรก ได้แก่การศึกษาตลาดด้วยการค้นหาความต้องการและความพึงพอใจของผู้บริโภค จัดเตรียมข้อมูลเพื่อการผลิตให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคทั้งด้านรูปแบบ การบรรจุภัณฑ์ คุณภาพ ประโยชน์ ความนิยม ราคา ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มา เพื่อช่วยในการตัดสินใจผลิต และลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในการลงทุน สำหรับแหล่งข้อมูลการตลาดอาจจะได้จากข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว เช่น รายงาน วารสาร สถิติ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน และข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมขึ้นใหม่ เช่น วิธีการสังเกต ทำการทดลอง วิธีสำรวจ การประมาณการจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย และการทดสอบการขาย และเมื่อมีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว จะทำให้สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด ซึ่งเป็นการผสมผสานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ราคา ระบบการจ้างเหมา และการส่งเสริมการตลาดให้เข้ากันได้ในอัตราส่วนที่เหมาะสม เพื่อจะได้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการได้

ด้านการบริหารจัดการ ในการพัฒนาการบริหารจัดการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถบริหารจัดการกิจกรรมของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดำเนินการได้ถูกต้อง ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค สามารถดำเนินกิจการได้ด้วยตนเอง และสำหรับแนวทาง ในการพัฒนาผู้บริหารและการจัดการ มีวิธีการดังนี้

1. การฝึกอบรม สัมมนา ประชุมให้ความรู้เกี่ยวกับการประกันการและ การบริหาร ศึกษาดูงาน การบริหารทุน การผลิต การตลาด และเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับ กลุ่มอาชีพประเภทเดียวกัน สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และประสานให้ออกชนมีบทบาทพัฒนา ผู้ประกอบการ นอกจากนั้นผู้บริหาร ผู้จัดการ และคณะกรรมการควรต้องรู้เรื่องการบริหาร จัดการให้สามารถบริหารจัดการเป็น และมีประสิทธิภาพ ให้รู้จักแหล่งเงินทุนและการบริหารทุน ให้รู้จักพึงตนเอง สามารถผลิตให้มีคุณภาพ ให้รู้จักแหล่งเงินทุนทั้งภายในและภายนอก

2. การสร้างองค์กรให้เข้มแข็งองค์กรที่เข้มแข็งเป็นองค์กรที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ เสียสละ มีความสามัคคี มีความเป็นผู้นำ พึงคนเอง รู้จักหน้าที่ มองการณ์ไกล และมีระเบียบ วินัย มีการพัฒนาโครงสร้างองค์กรให้มีคุณภาพ สามารถบริหารจัดการได้

3. การพัฒนาบุคลากรการการพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล โดยการ พัฒนาคุณภาพการบริหารกลุ่มให้บริหารกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การสร้างเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการผลิตและการตลาด ส่งเสริมสนับสนุนให้มี เครือข่ายตามพื้นที่ ตามกิจกรรม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกลุ่ม

5. การจัดหาและบริหารวัสดุ

ในการจัดหาและบริหารวัสดุ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้รู้จักเลือกและจัดหาวัสดุ มีทักษะและมี ประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้งานและการบำรุงรักษา และสามารถทำได้โดยฝึกอบรมผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ในการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลว

ในการดำเนินธุรกิจชุมชน พบว่ามีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและความล้มเหลวอยู่ 9 ประการ ได้แก่ (ใจมานัส พลอยดี อังถึงใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2550 : 140 – 155)

1. ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน

กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้เงินทุนของคนเอง ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน ไม่ต้องจ่าย ดอกเบี้ยสำหรับเงินลงทุน มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมากกว่า การพึง เงินกู้โดยไม่มีทุนสะสมของตนเองเป็นการชี้ว่า องค์กรเศรษฐกิจนั้นยังพึงคนเองไม่ได้ ซึ่งขัดกับ หลักการธุรกิจชุมชนที่ต้องการพึงคนเอง กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถพึงคนเองด้านเงินทุน หรือสามารถรวมทุนจากชุมชนได้เงื่อนไขมีโอกาสที่จะอยู่ได้ และเดิบโอดได้มากกว่ากลุ่มที่พึง เงินทุนจากการกู้ยืม

2. ปัจจัยด้านการตลาด

กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะเป็นกลุ่มที่มีคู่ค้าที่แน่นอนและเพียงพอ คู่ ค้าที่เป็นผู้ค้าส่งที่รับสินค้าครัวจำนวนมาก ๆ ออกไปจำหน่าย ส่วนด้านค้าปลีกไม่มีคู่ค้าที่แน่นอน แต่ต้องมีมากเพียงพอ ธุรกิจชุมชนที่มีผลผลิตไม่มากโดยทั่วไปจะอาศัยตลาดค้าปลีกเป็นสำคัญ แต่ถ้าหากเป็นผู้ผลิตสินค้าจำนวนมาก จะเป็นต้องอาศัยเครือข่ายของผู้ค้าส่งด้วย แต่กลุ่มธุรกิจ ชุมชนที่ไม่มีตลาดแน่นอน เช้าไม่ถึงตลาด จะประสบความล้มเหลวในที่สุด

3. ปัจจัยด้านการผลิตความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบที่พิจารณาจากวัตถุดินทักษะ และความชำนาญของผู้ทำการผลิต นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญพอ ๆ กันโอกาสทางตลาด

4. ปัจจัยด้านบริหารและจัดการด้านระบบเงิน ระบบงาน และระบบบุคลากร ระดมทุนและสะสมทุน การบริหารกระแสเงินไหลเข้าและกระแสเงินไหลออก ควบคุมดูแลไม่ให้เกิดการขาดสภาพคล่องใช้จ่ายเงินไปในทางที่ก่อประโยชน์ให้แก่กลุ่มมากที่สุดระบบบัญชีและระบบการควบคุมตรวจสอบรายได้รายจ่ายจำเป็นต้องมีความถูกต้องแม่นยำและมีมาตรฐานมากขึ้น การบันทึกตัวเลขดังต่อไปนี้เป็นสาเหตุที่สามารถตรวจสอบได้ เช่น บุคลากรด้านการเงินไม่เพียงแต่มีความสามารถในการหารายได้และควบคุมค่าใช้จ่ายเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่สุดจำเป็นต้องมีความรู้ด้านบัญชีอย่างพอเพียง การบริหารการเงินที่ไม่รัดกุม ใช้เงินอย่างขาดประสิทธิภาพจะนำไปสู่ความผิดพลาดเหมือนธุรกิจทั่ว ๆ ไปกำลังประสบอยู่ขณะนี้ด้านระบบ ธุรกิจชุมชนดำเนินงานในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Business) มักจะไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอน โดยทั่วไปจะถือเอาติดของที่ประชุมสมาชิกเป็นแนวทางและนโยบาย กรรมการบริหารและการบริหารงานโดยอิงมติที่ประชุมแต่กรรมการบริหารมักจะต้องลงมือเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วย เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานจริง ๆ มักจะขาดแคลน เพราะไม่ค่อยมีการจ้างผู้ปฏิบัติงาน ระบบงานจึงไม่ค่อยแน่นอน แม้จะมีการแบ่งฝ่ายแบ่งคนรับผิดชอบ แต่ในทางปฏิบัติจริงมักจะเป็นว่า ใครพร้อมทำได้ก็ให้ช่วยกันทำโดยความสมัครใจ ไม่สามารถกำหนดค่าตอบแทนที่แน่นอนได้ การดำเนินงานมักอิงหลักสหกรณ์ ร่วมกันคิด ตัดสินใจ เอาเสียงส่วนใหญ่เป็นตัวกำหนดทิศทางธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จ "แกนนำ" เป็นผู้มีความสามารถในการบริหารและจัดการ การแบ่งฝ่าย แบ่งสายงาน การจัดโครงสร้างการบริหาร จึงขึ้นอยู่กับการเสนอแนะของแกนนำ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความเป็นจริงที่แกนนำได้สัมผัสมาก โครงสร้างและสายงานของกลุ่มธุรกิจชุมชนต่าง ๆ จึงมักจะแตกต่างกันไปตามความต้องการแต่ละกลุ่ม

ด้านระบบบุคลากร ชุมชนมักจะไม่มีลูกจ้างหรือมีเพียงคนสองคน จึงไม่มีสายงานการบังคับบัญชา บุคลากรของกลุ่มนี้มีแต่สมาชิกและกรรมการ การสั่งการ การบังคับบัญชา การให้คุณให้โทษโดยสายการบังคับบัญชาจึงไม่มี ความสำเร็จของการบริหารบุคลากรจึงอยู่ที่ระบบการจูงใจเชิงคุณภาพ และการยอมรับนับถือแกนนำหรือผู้นำเป็นสำคัญ ระบบการให้คุณให้โทษอยู่ที่ระบบวัฒนธรรม คือ ผู้ที่ผิดพลาดหรือทำผิดจะถูกชุมชนด่าหนี ผู้ทำดีชุมชนจะยกย่อง ระบบการควบคุมตรวจสอบโดยสังคม ระบบบุคลากรของธุรกิจชุมชนจะมีประสิทธิภาพแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับสังคม คุณธรรม ความสามารถ และความเสียสละของบุคลากรเป็นหลัก

5. ปัจจัยด้านผู้นำชาวชนบทโดยทั่วไปมักจะขาดความคิดริเริ่ม พอใจจะเป็นผู้ตาม เป็นผู้เอาอย่างหรือเลียนแบบ ครรภ์ที่ทำอะไรแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ใหม่ ๆ มักจะไม่ได้รับการ

ยอมรับ แต่ครั้นประสบความสำเร็จก็จะมีผู้เอาอย่างและกล้ายเป็นผู้นำ ผู้นำโดยธรรมชาติของชุมชนจะเป็นผู้มีบารมีหรือมีฐานะทางสังคม หรือผู้ที่ทำประโยชน์ให้ชุมชนชาวบ้านธรรมชาติที่แสดงความสามารถกล้ายเป็นที่ยอมรับของชุมชนก็มี แต่มักจะต้องฝ่าฟันและสร้างการยอมรับจากชาวบ้านด้วยความยากลำบากกว่ากันธุรกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือโดยคณะบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน จะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้เร็วและมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

6. ปัจจัยด้านแรงงานในธุรกิจชุมชนแรงงานประเภท "ลูกจ้าง" มีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นประเภททำงานให้คนเอง (Self-employed) แรงงานของผู้ที่ทำงานให้คนเองและครอบครัวแม้ว่าธุรกิจชุมชนดังอยู่ในชนบท เป็นการประกอบการของครอบครัวเกษตรกร แต่สภาพความเป็นจริงขณะนี้หดหาย ๆ แห่งประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานหั้งระดับแรงงานไร้ฝีมือและแรงงานฝีมือในระดับแรงงานไร้ฝีมือ แรงงานรุ่นใหม่มักจะอพยพเข้าเมือง ละทิ้งการพัฒนาอาชีพของครอบครัว คุณภาพที่เคยผ่านงานอดิเรกธรรมและภารกิจมาแล้ว 5 – 6 ปี มักจะกลับไปทำงานภาคเกษตรไม่เป็น ความสามารถ และทักษะเชิงหัตถกรรมไม่มี แรงงานไม่อยากกลับคืนสู่ภาคเกษตร ขาดทักษะด้านเกษตรและด้านหัตถกรรมการมีแรงงานในห้องถังน้อยเพียงและแรงงานเหล่านี้มีทักษะทางการผลิต เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ

7. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก การเกิดขึ้น การคงอยู่ และการเดินโตรของธุรกิจชุมชน จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ ในเบื้องต้นเศรษฐกิจทุนน้อย การมีส่วนร่วมของสมาชิกหมายถึงการระดมทุนและการใช้ทุนที่ระดมมาใน "ทุน" ที่กล่าวเนี้ยหมายถึง "เงินทุน" เป็นสำคัญ การมีส่วนร่วมของการระดมทุนจึงหมายถึง การร่วมถือหุ้น ร่วมลงทุนและนำทุนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมอย่างเอกสารรายงานนี้จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง แม้ว่าระยะเริ่มแรกธุรกิจชุมชนเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือจากภายนอกเป็นด้านหลัก แต่ต่อมาสมาชิกชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน จึงจะทำให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชนอย่างแท้จริง คงอยู่และเดินโตรได้ กลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีกิจกรรมทางการผลิตและสามารถพึ่งตนเองได้ด้านเงินทุนมักจะพัฒนามาจากกลุ่momทรัพย์ การมีส่วนร่วมในธุรกิจชุมชนที่หนาแน่นที่สุดและนำไปสู่การพึ่งตนเองได้มากที่สุด คือ ธุรกิจชุมชนประเภท "กลุ่มสัจจะmomทรัพย์" ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานเงินทุนหรือ "กระดานหอก" ไปสู่ธุรกิจชุมชนอื่น ๆ ได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาการระดมทุนจากภายนอก การพึ่งตนเองได้คือตัวบ่งชี้ความสำเร็จของธุรกิจชุมชน

8. ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อนับคับขององค์กรระเบียบข้อนับคับเป็นกฎเกณฑ์กิจการ เพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม ในอันที่จะทำให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเป็นไปอย่างราบรื่น และสอดคล้องประสานกัน การดำเนินงานของธุรกิจชุมชนดังอยู่บนพื้นฐานของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ฉะนั้น กฎเกณฑ์กิจการต่าง ๆ จึงต้องเกิดขึ้นจากข้อดกลงของสมาชิกเป็นพื้นฐาน

กรรมการนำข้อคดกลั่นนามปรับใช้ให้เป็นจริง หากจะเบี่ยงกฏเกณฑ์ที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นชอบจากสมาชิก อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งและดิตขัดในการดำเนินงาน ระหว่างเบี่ยงและข้อบังคับเกี่ยวกับการเงิน ซึ่งสามารถนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ได้ง่าย และถ้าจะเบี่ยงข้อบังคับนี้ไม่เหมาะสมสรักกุม จะทำให้เกิดการรั่วไหลได้ง่าย ทั้งโดยดั้งใจ และไม่ดั้งใจ

๙. ปฏิสัมพันธ์กับภายนอกปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ในที่นี้หมายถึง ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มนบุคคลหรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชนโดยทั่วไปจะมีอยู่ 4 กลุ่มนั้นๆ คือ รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐบาล NGOs นักวิชาการหรือสถาบันวิชาการและธุรกิจ ธุรกิจชุมชน ที่ประสบความสำเร็จล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับภายนอก

ดังนั้นแนวคิดหนึ่งค่าบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) ๑ ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ดั้งเดิม ทรัพยากรของท้องถิ่น ลดปัญหา การอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแต่ละพื้นที่จะมีบทบาทในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนเราเป็นอย่างมาก ภูมิปัญญาที่เปรียบเหมือนการกระทำเพื่อเลี้ยงชีพของคนในพื้นที่นั้น ๆ กระทำการกันอยู่เป็นประจำจึงเกิดความเคยชินและติดเป็นนิสัยและมีการถ่ายทอดกันเป็นรุ่น ๆ คือดั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกครุ่นหลาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นมากในการอนุรักษ์ให้คงอยู่เพื่อเป็นมาตรฐานให้ลูกหลานได้รู้ว่าสมัยก่อนบรรพบุรุษได้สร้างสิ่งที่มีคุณค่าให้ลูกหลานได้ดู ได้รู้ และได้ทำ การนำผ้ามาทอถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านค่าบลแทนนิตร อำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ที่ควรอนุรักษ์ไว้อีกอย่างหนึ่งเพื่อการทอผ้าสามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้และเป็นสินค้า OTOP ที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในอนาคตสืบต่อไป 2.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้า

ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นที่ดั้งของประเทศไทย ปัจจุบันนี้เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษยชาติ ที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงผ้าทอพื้นบ้านของไทยเท่ากับเป็นการกล่าวถึงแหล่งทอผ้าที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก และผ้าทอนี้ของไทยมีความงามตามวิจิตรบรรจง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวไทยแต่ละภาค ทั้งในเชิงกรรมวิธีการทอ การออกแบบลวดลาย และการให้สีบนผ้าที่นิยมอุดถึงประเพณีวัฒนธรรมของผู้สืบสาน สืบต่อและด้วยพระเมตตาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชประสงค์ให้มีการฟื้นฟูการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม พร้อมส่งเสริมให้มีการใช้ผ้าทอมือกันอย่างกว้างขวางเป็นที่นิยมทั่วชาติไทยและชาติต่างประเทศ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทยทุกคนภาคภูมิใจ และงานผ้าทอนี้สามารถนำไปประยุกต์สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพในด้านศิลปหัตถกรรมต่าง ๆ ทั้งรูปแบบ ลวดลาย และสีสันที่สวยงาม มีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยเพิ่มมากขึ้นเหมาะสม กับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคให้ได้ประโยชน์สูงสุด

ผ้าไทยแต่ละผืนจะมีกรรมวิธีที่ทำด้วยมือทุกชั้นตอน จึงเป็นผลงานศิลปะที่มีชื่อเดียวในโลก เพราะลวดลายที่ใช้ก่อนมาจากการของผู้ทอเมื่อแต่ละคนซึ่งอาจผสมผสานจากความรู้ดังเดิมที่สั่งสมกันมาแต่บรรพบุรุษ ผลงานที่เกิดขึ้นจึงต่างจากผ้าทอจากเครื่องจักรอุดสาหกรรมโรงงานที่ทอออกแบบด้วยความลวดลายที่เหมือนกันหมดเป็นจำนวนมากในแต่ละครั้งในเวลารวดเร็ว ดังนั้นชาวไทยทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยโดยสนับสนุนสินค้าไทยประเพณีที่พื้นเมือง และผลิตภัณฑ์ประรูป ได้แก่เสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีหลากหลายรูปแบบ เครื่องประดับและการแต่งกาย ของขวัญ ของฝาก และของที่ระลึกทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนก็มีส่วนช่วยในการพัฒนาผ้าทอเช่นกันลุ่มแม่น้ำ และหน่วยงานทางด้านการศึกษาเป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ผ้าไทยและการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าไทย

ประวัติความเป็นมาของผ้าแต่ครั้งโบราณ พุทธศตวรรษที่ 11 - 16 จากบันทึกจดหมายจีน กล่าวถึงความเจริญของอาณาจักรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และบริเวณชายฝั่งตะวันตกของอาเซียน มีการติดต่อค้าขายกันอินเดีย จีน เปอร์เซีย มีผ้าทอลวดลายหลากหลายสี มีการใช้ผ้าทอเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่กัน (วิษัย โนมัยพินูรณ์ และพเยาว์ อุ่นศิริ, 2542 : 24) ผ้ามีบทบาทในการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้านเศรษฐกิจ ที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นอาณาจักร เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยา (วินูลย์ สุววรรณ, 2530 : 24) ชาวล้านนา มีความชำนาญในการทอผ้าฝ้าย และส่งไปจำหน่ายยังอาณาจักรใกล้เคียง (พเยาว์ อุ่นศิริและคณะ, 2532 : 58)

อาณาจักรสุโขทัย

ทอผ้าฝ้ายเป็นห้าสี เรียกว่า “ผ้าเบญจรงค์” คือผ้าทอสีแดง เหลือง ดำ เขียว และขาว ประชาชนทั่วไปใช้ผ้าฝ้ายเป็นหลัก ผ้าไหมหั้นดีใช้ในราชสำนัก มีช่างหลวงเป็นผู้ทอ ส่วนผ้าแพรเงินสั่งซื้อจากต่างประเทศ (พเยาว์ อุ่นศิริและคณะ, 2532 : 58)

อาณาจักรอยุธยา

1. ทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม
2. การทอผ้า เข้าไปเกี่ยวกับขนธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนาและวัฒนธรรม
3. ผ้าทอจึงเพิ่มความสำคัญ ด้านการค้า และเศรษฐกิจ ของประเทศไทย

4. ผ้าทอเป็นสิ่งเบรียบเที่ยบแทนค่าเงิน พระเจ้าแผ่นดิน ทรงใช้เป็นเครื่องมุ่งปูนบำเหน็จรางวัล พระราชทานด่างเงินเดือนປีระหน เรียกว่า “ผ้าหัวดราปี” (ศรีสุนันท์ วรรณพุฒ, 2539 : 214)

สมัยรัตนโกสินธ์

มีการพื้นฟูประเทศ จิตต่อค้าชายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับด่างประเทศ (วิสมัย มโนพิมูลย์ และพเยาว์ อุ่นศิริ, 2542 : 4) ผ้าไทยจึงเกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมหลายชาติพันธุ์ ท้ายสุดเปลี่ยนมาเป็นการแต่งกายแบบสากลนิยม ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า การสั่งซื้อผ้าจากด่างประเทศเพียงอย่างเดียว จะเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ทรงส่งเสริมและพัฒนาการทอผ้าพื้นเมืองของไทยให้ก้าวไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมเรื่อยมา (วิมูลย์ ลี้สุวรรณ, 2530 : 83)

ความสำคัญของการทอผ้า

1. เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต
2. เป็นเครื่องแสดงฐานะให้เห็นอย่างเด่นชัด เพราะชาวบ้านจะใช้ผ้าฝ้าย ส่วนเจ้านายชั้นสูงจะใช้ผ้าไหมลดลายลงตาม สีลันสอดใส
3. เป็นการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายหญิง คือชายไปทำงานทำไร่ ผู้หญิงจะทอผ้าอยู่กับบ้าน
4. การทอผ้าเป็นกลไกทางวัฒนธรรม ที่มีประสิทธิภาพที่ดีที่สุดในการเตรียมผู้หญิงแต่เยาว์วัย ให้มีความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์แบบตามที่สังคมคาดหวัง (วรรณา วุฒิทะกุล และยุรารัตน์ พันธุรุ่ง, 2537 : 21-22)

วัสดุดินที่ใช้ในการทอผ้า

ผ้าไทยส่วนใหญ่ ผลิตจากวัสดุดินที่สำคัญ คือ ฝ้าย และไหม ปัจจุบันมีการใช้เส้นใยวิทยาศาสตร์ สีเคมีที่ใช้ย้อมเส้นใย เพื่อเพิ่มความสวยงาม และสนองความต้องการของผู้บริโภคผ้าทอไทยที่แบ่งตามวัสดุดินของการทอ (ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ 2544 : 39)

เป็นผ้าทอที่ผลิตจากใยฝ้ายพันธุ์พื้นเมือง มี 2 พันธุ์

1. ฝ้ายสีขาว
2. ฝ้ายสีคุุ่น (สีเนื้อ) มีลักษณะพิเศษคือ เส้นนุ่มและเหนียว ฝ้ายชนิดนี้มีสีธรรมชาติ จะใช้กรรมวิธีการย้อมแบบโบราณ ใช้สีจากต้นไม้ จะได้สีสวยเป็นธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างกับผ้าที่ย้อมด้วยสีวิทยาศาสตร์จะมีสีฉูดฉาด ชาวบ้านจะทำเองทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้าย และนำมาทอยาวเป็นม้วนไว้จานหน่ายเป็นหลา ปัจจุบันมีการทอผ้าเป็น

ลวดลายใช้สีอ่อนกลมกลืนดงมาก ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ผ้าฝ้ายเป็นเครื่องนุ่มห่มเหมาะสมสำหรับการใช้กันอากาศในเมืองร้อน เพราะผ้ายดูดความชื้นได้ดี ดังนั้นผู้สวมใส่เสื้อผ้าฝ้ายจะรู้สึกเย็นสบาย (ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 39)

ผ้าไหม คือ เส้นไหมที่ได้จากตัวไหม การเลี้ยงไหมเลี้ยงมากในภาคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ชาวบ้านจะเอารังไหมมาสาวเพื่อเอาเส้นไหม เส้นไหมที่สาวอ กะมีคุณภาพดี ดังนี้

1. ไหมล่วง เป็นเส้นไหมที่ได้จากการสาวครั้งเดียวจนไปหมุดจากรังไหม เส้นใยจะใหญ่ คุณภาพปานกลาง
2. ไหมลีบ คือ เส้นไหมที่สาวเอาเฉพาะเปลือกนอกไหมที่ได้แข็ง มีความมั่นวนน้อย คุณภาพด้อยกว่าไหมล่วง
3. ไหมน้อย เป็นไหมชั้นดี มีเส้นเล็ก สายสม่ำเสมอ มั่นวนมากกว่าไหมชนิดอื่น
4. ไหมขึ้นกระเพย เป็นไหมชั้นในสุด ของเปลือกที่หุ้มตัวดักแด้ จึงทำให้มีลักษณะเป็นปุ่มปุ่ม เรียกว่า ขี้ไหม (ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 40)

ผ้าไหมไทย มีความคงทนอยู่ด้วย เนื้อนุ่ม เนื่องจาก มีความแควร์วาว มีสีสันสดใสเวลาสวมใส่สบาย ดูแลรักษาง่าย ไม่ยุ่งยากอย่างที่คิด ปัจจุบันนี้ชาวบ้านนิยมใช้สีวิทยาศาสตร์ เพราะจะทำให้สีผ้ามีสีสวยสด ลวดลายผ้าเห็นเด่นชัด เวลาซักสีไม่ตก สีดีคงทนนานไม่ซีด ผ้าไหมมีทั้งผ้าพื้น และผ้าพิมพ์ลวดลายต่าง ๆ มากมาย และบางประเภทสามารถผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมได้เร็วกว่าการผลิตมือ ทั้งคุณภาพก็พอ ๆ กัน เนื้อผ้าเรียบและราคาไม่สูง (ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 40)

ตาราง 2 ความแตกต่างระหว่างผ้าไหมและผ้าฝ้าย

ผ้าไหม	ผ้าฝ้าย
1. มีคุณภาพเส้นใยคงทนกว่าผ้าฝ้าย	1. มีคุณภาพด้อยกว่าผ้าไหม
2. ปุ่กและหาากกว่าผ้าฝ้าย	2. ปุ่กและหาดีง่ายกว่าผ้าไหม
3. กรรมวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งเส้นใยไม่ยุ่งยาก слับชันช้อน	3. กรรมวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งใยผ้ายจะง่ายกว่าไหม
4. การแต่งกายด้วยผ้าไหมเป็นสิ่งบังชี สถานภาพทางสังคมมาแต่โบราณ	4. ผ้าฝ้ายเป็นผ้าที่สวมใส่ในชีวิตประจำวัน ปกติ สวมใส่ สวยงามในทุกๆ โอกาส

ที่มา ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 41

ผ้าที่ใช้เส้นใยสังเคราะห์ เช่น เรยอน อะคริลิก และพอลิเอสเตอร์ ผ้าชนิดนี้มีความสวยงามเหมือนไหม แต่ไม่ทนทาน ส่วนพอลิเอสเตอร์ เนื้อผ้ากระด้างทนทาน ไม่ยับง่าย ปัจจุบันเป็นที่นิยม เพราะมีลักษณะคล้ายไหม ซึ่งรีด คุ้นรักษาง่าย ทนทาน ไม่ยับ ราคาถูก และหาซื้อได้ทั่วไป

ผ้าลินิน (Linen) เป็นผ้าที่ทำจากต้นแฟลกซ์ (Flax) ผ้าชนิดนี้ส่วนใหญ่เป็นราษฎร์ กระบวนการร้อนได้ดี แต่ยับง่าย เส้นใยแข็งกระด้างจึงทำให้มีความยืดหยุ่นได้น้อย

ผ้าไหมเทียม ทำจำเส้นใยคิวปาร์มอนิเมเนียนเรยอน (Cuparmonium Rayon) เป็นเส้นใยกึ่งสังเคราะห์รีเจเนอเรตเตคเซลลูโลส (Regenerated Cellulose) เป็นไหมเทียม มีคุณสมบัติคล้ายเส้นใยไหมมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นราษฎร์ ทนด่าง แต่มีข้อเสียคือ เมื่อถูกความร้อน ความเห็นຍจะลดลง เกิดเชื้อราง่ายเมื่อเปียกน้ำ

กรรมวิธีการทอผ้าประเภทต่าง ๆ

การทอผ้า คือ การนำวัสดุที่เป็นเส้นยาว เช่น ด้ายฝ้าย เส้นด้ายไหมจำนวน 2 ชุด มาขัดกันเป็นมุนจาก เส้นด้ายที่ขานกันตามความยาวของผ้าเรียกว่า ด้ายยืน เส้นด้ายตามแนวขวางตามนอนหน้ากว้างของผ้าเรียกว่า ด้ายพุ่ง

วิธีการมัดย้อมก่อนการทอคือ ผ้ามัดหมี กรรมวิธีนี้ มีในหลายประเทศ เช่น เบเนร อินโดเนเซีย มาเลเซีย อินเดีย และแอฟริกา เรียกวิธีนี้ว่า "IKAT"

การมัดหมีมีลักษณะ คือ

1. การมัดด้วยเส้นพุ่ง
2. การมัดด้วยเส้นยืน
3. การมัดด้วยเส้นพุ่ง และเส้นยืน

วิธีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษระหว่างการทอ มีดังนี้

1. ขิด จังหวัดการสอดเส้นด้ายพุ่ง ทำให้เกิดเป็นลวดลายรูปคลื่น ๆ เส้นด้ายพุ่ง ที่เพิ่มพิเศษจะใช้สีเดียวกันเท่านั้น ชาวอีสานถือว่า ผ้าขิดเป็นผ้าสูงใช้แต่งกายเฉพาะส่วนบนของร่างกายเหนือเอวขึ้นไป (ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 23)

2. จก เป็นการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายคล้ายกับการนักผ้า การสอดด้วยเส้นพุ่งพิเศษเข้าไป ทำให้เกิดลวดลายเฉพาะจุต สลับสี ลวดลายได้หลากหลาย หน้ากว้างของผ้าจาก การทอจะใช้หลาสี บรรจุในกระสุนหอยอันดามจำนวนจำนวนที่สีเพิ่มขึ้น เมื่อทอเสร็จ นิยม ไปต่อ ตื้นขึ้น ใช้ผู้ที่ไม่สามารถพิเศษ บางส่วนจะทอแยกกัน แล้วนำมาเย็บติดกัน อย่างประณีต ลวดลายที่เกิดขึ้นเป็นลวดลายเรขาคณิต และลายอื่นๆ เช่น ลายดอกไม้ และลายสัตว์(ปัญญา วิจิณณสาร และคณะ, 2544 : 24)

3. แพรava คือการทอผ้าไหม ด้วยไหมแท้ทั้งด้ายพุ่งและด้ายยืนให้เป็นลวดลายโดยการผสมผสานระหว่างลายขิดและลายจาก และจะมีลายคันกลางระหว่างดอก

ตามข่าวไปเรื่อย ๆ จนถึงเชิงผ้า ที่เชิงผ้าจะมีลายอิกแบบหนึ่งอยู่ปลายสุดของผ้าเป็นการจบลาย โครงสร้างสีหลักเดิมเป็นพื้นสีแดงคล้ำเต้น มีลายจากสีเหลือง ดำ ขาว เขียว กระหาย ทั่วทั้งผืนผ้า ดูงามระยับระยันดา (ปัญญา วิจินธนสาร และคณะ, 2544 : 24)

4. ยกดอก เป็นวิธีการทอผ้าให้เกิดลวดลายคล้ายการทอขิต ด้วยการยกตะกอแยกด้วยเส้นยืน โดยใช้ด้วยเส้นพุ่งตั้งแต่ 1 เส้นขึ้นไปเข้าไปทำให้เกิดลวดลาย ส่วนใหญ่จะใช้ดันเงินดันทอง เพื่อให้ต่างจากผู้อื่น ซึ่งใช้เวลามากทำให้ราคาสูง ลวดลายที่ยกดอกขึ้นนี้สามารถเละออกได้ไม่ทำให้เนื้อผ้าเสีย วิธีการยกดอกลวดลายเรียกว่า "SUPPLEMENTHRY" ลวดลายที่ทอเป็นลวดลายเกี่ยวกับวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา เช่น ลายปราสาท ลายธรรมมาส์ ลายพีช และลายเลขานาถ มีการเรียกชื่อตามสถานที่ทอ เช่น ผ้าทอหมื่นครี ผ้าทอเกาะயօ(ปัญญา วิจินธนสาร และคณะ, 2544 : 25)

ลวดลายบนผ้าทอ

เกิดจากฝีมือ และภูมิปัญญาของผู้ทอเอง และลวดลายเหล่านี้ก็มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไปสู่ลูกหลาน หรือจากการจดจำสืบต่อ กันมาและลอกลายเส้นแบบได้ บังคับลวดลาย จะถูกเรียกตามชื่อผู้สั่งทอ เช่น ลายคุณหญิงหลุยส์ และลายตามชื่อละคร เช่น ลายสวรรค์เบี้ยง เป็นต้น (ปัญญา วิจินธนสาร และคณะ, 2544 : 31)

แหล่งผลิตผ้าทอไทย

การทอผ้าเป็นอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับสังคมเกษตรกรรม เมื่อว่างจากการทำไร่ทำนา ก็จะทอผ้าเป็นอาชีพเสริม บางพื้นที่ที่ทำเป็นอาชีพหลัก ลักษณะผ้าไทยมีเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นจะอยู่ทั่วในทุกภูมิภาค มีความคงทนที่โดดเด่นไม่เหมือนใคร มีหลากหลายลวดลาย รูปแบบสีสัน ก็เด็กต่างกันไปตามชนิยของผู้บุริโภค

วัฒนธรรมของการผลิตผ้าไหม (ปัญญา วิจินธนสาร และคณะ, 2544 : 32)

มีดังนี้

1. กลุ่มภาคเหนือ เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีเชื้อสายไทยยวน ไทใหญ่ ไทลื้อ ลัวะ กระเหรียง ทอผ้าด้วยวิธียก และวิธีจัก เช่น ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าจาก ผ้าลายน้ำไหล

2. กลุ่มทอผ้าตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีเชื้อสายไทยพวน ลาวโขeng ไทยครั้ง (ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) ทอผ้าด้วยวิธีขิต จาก มัดหมี่ เช่นผ้ามัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าขิต ผ้าฝ้าย ไหมทอก

3. กลุ่มภาคกลาง เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีเชื้อสายไทยพวน ลาวโขeng(ลาวครั้ง ลาวเวียง ลาวกา) ทอผ้าด้วยวิธีขิต จาก มัดหมี่ ได้แก่ ผ้าจาก ผ้ามัดหมี่ แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดอุทัยธานี ผลิตผ้าดีน จก (ไทยครั้ง) เป็นต้น

4. กลุ่มภาคใต้ เป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากมาเลเซีย อินโดนีเซีย จีน อินเดีย เบอร์เซีย ผ้าภาคใต้ส่วนใหญ่ทอด้วยวิธียกดอก แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ บ้านนาหมื่นครี

อำเภอโนying จังหวัดตรัง ตำบลลากะยะอ อ่าเภอเกะยะอ อ่าเภอเมือง จังหวัดสงขลา ตำบลพุ่มเรื่อง อ่าเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลิตภัณฑ์ผ้าไทย

ปัจจุบันกระแสความนิยมไทย ใช้ของไทย ความสนใจผลิตภัณฑ์ผ้าไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะผ้าไทยที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยธรรมชาติ เมื่อผู้ที่นำผ้าไทยมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ด่าง ๆ จึงเกิดความภูมิใจในการผลิต และมีรายได้จากการจำหน่าย เลี้ยงครอบครัว และเป็นอนุรักษ์วัฒนธรรม รวมทั้งช่วยสนับสนุนสินค้าไทยอีกด้วย ผลิตภัณฑ์ผ้า ไทยมี 3 กลุ่ม (ปัญญา วิจัยนสาร และคณะ, 2544 : 32 - 33)

1. กลุ่มเสื้อผ้า

1.1 เสื้อผ้าที่สวมใส่เป็นทางการ เช่น ชุดทำงาน ชุดเดินทาง ชุดราตรี ชุดไทยเป็นต้น

1.2 เสื้อผ้าที่สวมใส่ไม่เป็นทางการ เช่น ชุดลำลอง ผ้ามุ่ง ผ้าถุง เน้นความเรียนรู้และมีเอกลักษณ์

2. กลุ่มของใช้และตกแต่ง ใช้ประกอบการแต่งกาย ที่ห่อเป็นผืนสำเร็จ เช่น สไบผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคาดเอว ย่าม เนคไท ผ้าเช็ดหน้า กระโปรงเท้า หมวก เป็นต้น

3. กลุ่มของขวัญและของที่ระลึก เช่น กล่อง กระเบื้องเครื่องประดับ กล่องใส่กระดาษผ้าเช็ดหน้า ตุ๊กตาและผลิตภัณฑ์อื่น ๆ

จากเอกสารดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญของการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิริพิชาความรู้ที่ชุมชนให้แก่ปัญหาหรือโจทย์ของชีวิตของเข้า ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มาอย่างนาน หรือชุมชนรับมายาภัยจากภายนอก ล้วนแต่เป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ว่าเข้ากันได้กับวิถีชีวิตอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นความรู้สาธารณะที่คนส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้ได้ หากภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถดำเนินอยู่ได้ยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการปรับเปลี่ยน ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ จะต้องมีภูมิคุ้มกันทางภูมิปัญญาของตนเอง คือ การพัฒนาคนในชุมชนท้องถิ่นให้มีศักยภาพทางการคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถวิเคราะห์พัฒนาแบบใหม่ วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของภูมิปัญญาของตนเองและสิ่งที่นำเข้าจากภายนอกเพื่อเลือกประยุกต์ใช้อย่างชาญฉลาด และมีการปรับตัวกับสถานการณ์ปัจจุบัน น่าจะเป็นหนทางที่ช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นอยู่รอดอย่างยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

จากพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นอำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยต้องลงพื้นที่ดังกล่าวเพื่อเก็บข้อมูลแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลทั่วไปของอำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชรไว้ด้วยคือ

2.7 ข้อมูลทั่วไป

ประวัติความเป็นมาการทอผ้า

นางสาว ลีนา ต้องการใช้เวลาว่างในการทอผ้าให้เอง จึงได้เรียนรู้การทอผ้าและเริ่มทอผ้าให้เองจากปราชญ์ชาวบ้านที่เรียกว่า “แม่ใหญ่ปุน” ที่อพยพมาจากภาคอีสาน และต่อมาเมื่อชาวบ้านต้องการซื้อสินค้าท้องถิ่นไปใช้เองหรือเป็นของฝาก จึงเล็งเห็นช่องทางการตลาด จึงได้รวมกลุ่มกับแม่บ้านวังเจ้า รวมตัวเมื่อปี 2547 เริ่มผลิตผ้าขาวม้าสองสี ผ้าทอพื้น ผ้าทอลายดอกไม้ ซึ่งผ้าขาวม้าสองสีเป็นสัญลักษณ์เครื่องแต่งกายของชาวบ้านอีสานที่สืบทอดกันมา จากรุ่นสู่รุ่น และถือเป็นเครื่องแต่งกายประจำท้องถิ่นของชาวบ้าน ในปี 2550 ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาກลุ่มแม่บ้านฯให้เข้มแข็งขึ้นซึ่งใช้เป็นทั้งทุนหมุนเวียนในการซื้อวัสดุติดตั้งนั้นจึงได้จดทะเบียนจดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านวังเจ้า กับหน่วยงานราชการ ผ้าทอกลุ่มแม่บ้านวังเจ้า เป็นการทอตัวกีพื้นบ้าน วัสดุที่ใช้ เป็นผ้ายา ลดลายที่ถอนเป็นลายผ้าขาวม้าสองสี ผ้าทอพื้น ผ้าทอลายดอกไม้ ที่สืบทอดกันต่อมาโดยเป็นการนำวิถีชีวิต และสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาถ่ายทอดลงบนผ้าเป็นลายที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ประวัติผ้าทอวังเจ้านั้น มาจากวัฒนธรรมของภาคอีสานซึ่งจะทอผ้าชิ้นใหม่หรือผ้าชิ้นผ้ายิ้งเงยโดยจะใช้ผ้าชิ้นผ้ายิ้งทำงานและผ้าจะทอขึ้นเพื่อใช้ในเวลาทำงานบุญงาน แต่ผ้าขาวม้า เป็นผ้าพื้นบ้านที่แม่บ้านในชนบทส่วนใหญ่มีทักษะในการทอส่วนใหญ่เป็นการทำเพื่อใช้ในครัวเรือน หรือเครื่องยุทธิ์ หากทอได้มากก็นำมาขายในท้องถิ่น แม่บ้านในหมู่บ้านวังเจ้าที่มีทักษะการทอผ้าขาวม้า มีความขยันขันแข็งในการทำกิจกรรมทอผ้า จึงได้มาร่วมกลุ่มกันเพื่อหาตลาดให้กับเพื่อนบ้านที่ทอผ้าด้วยกัน เป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของภาคอีสานที่อพยพมาอาศัยอยู่ในด่านลแทนนิมิต และยังคงผลิตผ้าทอ ตามรูปแบบวิถีการผลิตผ้าทอแบบโบราณซึ่งได้สืบทอดมาจากการพนรุษอย่างเคร่งครัด ทำให้ผ้าทอลายผ้าขาวม้าของด่านลแทนนิมิต 姿 เก็บมีเสน่ห์ จังหวัดกำแพงเพชร เป็นผ้าทอที่ทรงคุณค่าและเป็นที่นิยม ของบุคคลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่

กิ่งอำเภอบึงสามัคคี เดิมเนื้อประมาณ พ.ศ. 2460 เป็นท้องที่ด่านลระหารขึ้นการปกครองกับอำเภอเกอกคลองชลุงจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย 5 หมู่บ้านคือบ้านโพธิ์เงิน บ้านระหาน บ้านหนองบัว บ้านคอปล้อง และบ้านสามขา ราชภูมิประกอบอาชีพทำนาและทำของป่า เช่นทำน้ำมันยา

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2470 มีราชภูมิจากอำเภอลาดယา จังหวัดนครสวรรค์ ประมาณ 30 ครอบครัวได้อพยพมาอาศัยอยู่บ้านชายเคียง และปี พ.ศ. 2457 มีราชภูมิจากจังหวัดนครปฐม อพยพมาอยู่ที่บ้านทุ่งสนุนอีกกลุ่มหนึ่ง ปี พ.ศ. 2475 ได้มีการแยกการปกครองจากอำเภอเกอกคลองชลุงยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอแสนตอ (อำเภอขาดทุ่งลักษณ์ในปัจจุบัน) ทำให้

ดำเนินการเพื่อยืนยันการปักครองกับอำเภอขາณุวรลักษบุรี ประจำปี พ.ศ.2485 มีราชภาร
จากอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์อพยพ มาด้วยถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนพหลวงอีกกลุ่มนี้
ราชภารเหล่านี้ได้นูกเบิกถางพงเข้าจับจองที่ดินประจำอาชีพทำนา ทำไร่ ต้องต่อสู้กับสัตว์ร้าย¹
โรคภัยไข้เจ็บ และโจรผู้ร้าย ด้วยความทรหดอดทน แม้จะต้องประสบภัยน้ำท่วมต่าง ๆ
แต่ราชภารดังกล่าวต่างก็ร่วมกันพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ ด้วยเหตุ
ที่พื้นที่มีบริเวณกว้างขวางอาศัยการเข้าจับจองบุกรังถางพง ทำให้ราชภารจาก ภาคอีสาน
เช่น จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น และ²
ภาคกลาง เช่น สุพรรณบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท นครปฐม และจังหวัดข้างเคียง เช่น พิจิตร
นครสวรรค์ อุทัยธานี เข้ามาจับจองที่ดินและจัดตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน ทำให้ดำเนินการเพิ่ม
มีหมู่บ้านถึง 21 หมู่บ้าน จึงได้แยกการปักครองออกเป็นอีกดำเนินหลัง คือ ดำเนินลังชะโอน

เมื่อ พ.ศ.2515 ต่อมาได้มีการแยกดำเนินลังชะโอน ซึ่งขณะนั้นมี 19 หมู่บ้าน
เป็นดำเนินบึงสามัคคี เมื่อ พ.ศ.2528 ด้วยความสามัคคีของราชภาร ผสมผสาน ความสามารถ
และภูมิปัญญาของผู้นำและเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจึงได้รวมดำเนินลังชะโอน และบึงสามัคคี
ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอบึงสามัคคี ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.
2537 โดยใช้ชื่อว่า "กิ่งอำเภอบึงสามัคคี" เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยแยกการปักครองจาก
อำเภอขາณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร แล้วต่อมาแยกดำเนินลังชะโอนออกเป็นดำเนินเทพนิมิต
และต่อมาได้มีพระราชบัญญัติยกฐานะขึ้นเป็น อำเภอบึงสามัคคี ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.
2550 โดยมีผลบังคับในวันที่ 8 กันยายน ปีเดียวกัน

อาณาเขต และเขตการปักครอง

บริบทและสภาพทั่วไปของการกระจายอยู่ของอำเภอบึงสามัคคี ที่ดังและอาณาเขต
:อำเภอบึงสามัคคี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการ
ปักครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอทรายทองวัฒนา และ อำเภอไทรโยค
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอสามง่าม อำเภอโพธิ์ประทับช้าง และ อำเภอ บึงนาราง (จังหวัดพิจิตร)
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอบรรพตพิสัย (จังหวัดนครสวรรค์) และ อำเภอ ขາณุวรลักษบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอคลองชลุง และ อำเภอทรายทองวัฒนา
พื้นที่ :	287.831 ตารางกิโลเมตร

ตาราง 3 ประชากรอำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร

พื้นที่ตำบล	ชาย	หญิง	รวม
เมืองสามัคคี	2,025	2,012	4,037
วังชนะ	3,636	3,765	7,401
ระหาน	3,101	3,176	6,277
เทพนิมิต	2,105	2,153	4,258
รวม	10,867	11,106	21,973

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2557

เศรษฐกิจ

1. อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว อ้อย ค้าขาย ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน
2. อาชีพเสริม ได้แก่ ทำนาสัมคัน ผลิตภัณฑ์ไปสังเคราะห์
3. จำนวนธนาคารมี 1 แห่ง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร

การเกษตรกรรม

1. ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว, ส้ม, อ้อย, ข้าวโพด
2. ชือแหล่งนำที่สำคัญได้แก่ คลองวังเจ้า, คลองกระนวยทอง

จากการศึกษาบินทว่าไปของอำเภอเมืองสามัคคี ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงความเป็นมาของปัญหาในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยว เมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการทราบข้อมูลของบทบาทภาครัฐในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน จากการสำรวจพื้นที่ของอำเภอเมืองสามัคคี จังหวัด กำแพงเพชร ทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชนได้ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับงานวิจัยบทบาทภาครัฐในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : การ ท่องเที่ยว ของชุมชนบ้านวังเจ้า อำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชรผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จนได้กรอบแนวความคิดในการศึกษา ดังนี้ คือ ด้านเงินทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด และ ด้านการบริหารจัดการ ผู้วิจัยได้เห็นถึง ความสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้กับคนรุ่นหลัง แต่ถ้าหากขาดการสนับสนุนหรือดูแลจากภาครัฐแล้วนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ มีอยู่อาจจะสาบสูญไปในที่สุด เพราะฉะนั้นภาครัฐจึงต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญการพัฒนาภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองในด้านของอาชีพ เพื่อสืบทอดไปในอนาคต

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

นันทิยา ปิติภ่วงศ์ (2553) การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ขององค์กรบริหารส่วนตำบลและศึกษาปัญหาในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบลและศึกษาในเขตอำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มตัวอย่าง 36 คน ประกอบด้วย ผู้นำทางการเมือง บุคลากร/เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ตำบลละ 1 คน เลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ทำการวิเคราะห์เนื้อหา สรุป ดีความหมายข้อมูล และทำการสรุปในภาพรวมของข้อมูลทั้งหมด นำเสนอในรูปของการพรรณนาข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า

1. บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามกฎหมายในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบล มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งภาครัฐและภาคประชาชน บทบาทที่ผ่านมายังไม่เป็นไปตามที่หมายฝ่ายคาดหวัง

2. ปัญหาในการบำรุงรักษาศิลปะ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ผู้นำ ความรู้ความเข้าใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง งบประมาณไม่เพียงพอ การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนขาดจิตสาธารณะ กระแส วัฒนธรรมที่ไหลมาเข้ามายังชุมชน และขาดการประเมินผลการจัดกิจกรรม

ทองสุข สุวรรณวงศ์ (2552) การศึกษาเรื่อง ความต้องการส่งเสริมอาชีพก่อผ้าชิน ตีนจกของกลุ่มสตรี อ่าเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการทำอาชีพก่อผ้าชินดีนจก อ่าเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือสมาชิกกลุ่มสตรีผู้ผลิตผ้าชินดีนจก ตำบลช้างเคี้ยง ตำบลทำฟ้า ตำบลบ้านทัน ตำบลนาเจ และตำบลแม่ศึก จำนวน 238 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อทำการแยกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการส่งเสริมอาชีพก่อผ้าชินดีนจกของกลุ่มสตรีผู้ก่อผ้าชินดีนจกอ่าเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่า ด้านองค์ความรู้ ด้านการตลาด ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านเงินทุน/เครื่องมือ เครื่องใช้อยู่ในระดับมากทุกด้าน ขณะที่ด้านวัสดุดิน มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มสตรีผ้าซินเด็นจาก โดยภาพรวมมีปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานในระดับปานกลาง โดยมีปัญหาด้านความรู้ความเข้าใจในการ รักษาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การส่งเสริมการตลาดใน ประเทศ/ต่างประเทศ การตั้งราคากลิตภัณฑ์และการลอกเลียนแบบกลิตภัณฑ์

วุฒิ ใจสาย (2548) ได้มีการศึกษาเรื่องบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบล ต่อโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา บทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลต่อโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดเชียงใหม่ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจและการวางแผนการดำเนินงาน ขององค์กรบริหารส่วนตำบลกับบทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลที่มีต่อโครงการหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และ 3) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะองค์กรบริหารส่วนตำบลที่ มีต่อโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ประชากรที่ศึกษารวบรวม นายกองค์กรบริหารส่วนตำบลและประธานสภาองค์กร บริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวนทั้งสิ้น 94 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบ หลายขั้นตอน รวมรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติก็ใช้วิเคราะห์ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐาน โดยใช้วิเคราะห์ถดถอยพหุคุณ (Multiple Regression Analysis) แบบขั้นตอน (Stepwise Method)

ผลการศึกษาพบว่า ระยะเวลาที่ก่อตั้งองค์กรบริหารส่วนตำบลเฉลี่ย 8.05 ปี ส่วน ใหญ่ร้อยละ 78.7 เป็นองค์กรบริหารส่วนตำบลขนาดเล็ก พื้นที่เฉลี่ยในเขตตัวบอร์ดคือ 72.8 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรเฉลี่ยในพื้นที่รับผิดชอบคือ 6,511.8 รายได้เฉลี่ย 4,577,095 บาท และได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลในปีงบประมาณ 2546 เฉลี่ย 4,302,919 บาท จำนวน ประเภทสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งเฉลี่ย 4.23 ประเภทความรู้ความเข้าใจในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับสูง และการ วางแผนการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิเคราะห์บทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลด้านการส่งเสริมอาชีพและ พัฒนาผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.22) โดยมีบทบาทในการส่งเสริมให้พัฒนา อาชีพก่อสุ่มเดิมและสร้างอาชีพก่อสุ่มใหม่มากที่สุด ส่วนบทบาทด้านการตลาดมีค่าระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.68) ทั้งนี้เป็นบทบาทในการช่วยจ้างนายประชาสัมพันธ์สินค้าทางอินเทอร์เน็ตประจำ ตำบลมากที่สุด

ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า จำนวนประเภทสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ความรู้ความเข้าใจโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และการวางแผนการดำเนินโครงการหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ขององค์กรบริหารส่วนตำบล มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับบทบาทของ

องค์การบริหารส่วนตำบลอ่ต่อโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสังคม

ปัญหาและอุปสรรคขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดการประสานงานและให้ความร่วมมือในการสนับสนุนด้านอาชีพแก่ชุมชนอย่างเต็มที่ รวมถึงการขาดงบประมาณดำเนินการ ตลอดจนบุคลกรที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านในการเผยแพร่ แนะนำความรู้ในการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐาน ตลอดจนขาดการติดตามประเมินผล

อนันต์ อิกามาเนน (2545) ได้ศึกษาบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลอ่ต่อโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสรุปไว้ว่าปัญหาและอุปสรรค ทางด้านศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในระดับมีปัญหา ได้แก่ บัญชาและอุปสรรคทางด้านระบบการผลิต ด้านระบบการตลาด ด้านประชาชัchanในพื้นที่ยังไม่ค่อยสนใจและด้านงบประมาณจากรัฐบาล ความมีการประสานงานในการจัดโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

พัฒันธ์ อุนุคระหานนท์ (2545) ได้ศึกษาการจัดการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์จากดินไทยและผ้าใบม้า ในด้านการบริหารงานกลุ่ม และการจัดการทางการเงิน การจัดการวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการสินค้า พบว่า ด้านการบริหารงานกลุ่มมีโครงสร้างการบริหารงานและคัดเลือกบุคคลเข้ามาบริหารงานกลุ่ม ด้านการเงิน ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลลัดทึบเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนภายใต้กลุ่ม การจัดการวัสดุอุปกรณ์ มีการคัดเลือกวัสดุดูดินให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ ส่วนในด้านการจัดการสินค้า มีการควบคุมตรวจสอบสินค้าให้ได้มาตรฐาน ในด้านการจัดจำหน่ายโดยผู้ผลิตขายกับลูกค้าโดยตรงและขายที่ห้างค้าส่งและการประชาสัมพันธ์โดยผ่านเว็บไซด์ แผ่นพับ ตลอดจนนิทรรศการ

แนวทางในการพัฒนาโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กลุ่มนี้มีการพัฒนาสมาชิกโดยเข้ารับการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ ด้านการบริหารงานกลุ่มโดยรับสมัครสมาชิกเพิ่มขึ้น ด้านการเงินสมาชิกสามารถเข้าหุ้นเพื่อร่วมดำเนินกิจกรรม ด้านการจัดการวัสดุอุปกรณ์ มีการคัดเลือกวัสดุให้เหมาะสมในการผลิต และด้านการจัดการสินค้า กลุ่มนี้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายและการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า

โภสินทร์ ศรีเพชรพงษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง รูปแบบและวิธีการพัฒนากลุ่มศรีแม่บ้านที่ประสบความสำเร็จตามโครงการ OTOP : ศึกษากรณีกลุ่มแม่บ้านที่ประสบผลสำเร็จตามโครงการ OTOP มีประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ศรีกงลุ่มแม่บ้านอำเภอโพธิ์ของศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน และข้าราชการที่ทำการปักครองอำเภอ และข้าราชการพัฒนาชุมชน อำเภอโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 10 คน ผลการศึกษาพบว่า การที่กลุ่มศรีแม่บ้านอำเภอโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปตามแนวทางของทฤษฎีการมีส่วนร่วม และ

สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพาคนเอง “เศรษฐกิจพอเพียง” การสร้างอาชีพส่งรายได้ให้แก่ครอบครัว และสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงให้แก่ชุมชนและอำเภอ นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าไหมนาโพธิ์ ณ ศูนย์หัดทดลองพื้นบ้านอำเภอโพธิ์ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มแม่บ้านอำเภอโพธิ์ได้แก่ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีม แรงจูงใจ ผลประโยชน์ที่ได้รับความผูกพันและการยอมรับ ศูนย์หัดทดลองพื้นบ้านอำเภอโพธิ์ในโครงการพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและต่างประเทศ การสนับสนุนและความร่วมมือให้ความช่วยเหลือจากส่วนราชการและองค์กรภายนอกการทำงานเป็นทีม และความรู้ความเข้าใจของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มสตรีแม่บ้านอาชีพห่อผ้าไหม ออำเภอโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีแนวทางการดำเนินงานสามารถพัฒนาและนำมาเป็นด้วอย่างในการศึกษาตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อคนเอง

จันจนา จันเรือน, ปันดันท์ เดียรประภากุล และ ยุทธนา เดียรประภากุล (2548) ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา วัดถุประสงค์คือเพื่อศึกษากระบวนการผลิตภัณฑ์, การบริหารจัดการกลุ่มและแนวทางการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องปั้นดินเผา ผลสรุปการวิจัยพบว่า กิจทางในการพัฒนาภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาม่อนเนาแก้วมีแนวทางสำหรับ 3 ประการ ประการแรกเป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มสมาชิกเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเนา แก้วม่อนเนา ด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนาส่งเสริมอาชีพการปั้นเครื่องดินเผาให้แก่สมาชิกกลุ่ม โดยผู้พัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานของกลุ่ม ศึกษาริบทให้ชัดเจนเพื่อเข้าใจปัญหาและความต้องการของกลุ่มอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสม กับสถานการณ์ และความต้องการในปัจจุบันของกลุ่มมากที่สุด 2) การพัฒนาการตลาด ซึ่งต้องมีการศึกษากระบวนการจัดการด้านการตลาดอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อการพัฒนาภัณฑ์ให้มีความเข้มแข็งทางด้านการตลาดมากยิ่งขึ้น และสุดท้าย 3) การพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐานของกระทรวงอุตสาหกรรม ทิศทางการพัฒนาในประการที่ 2 เป็นแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อน เนาแก้ว ประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วม/บทบาทในกลุ่มของสมาชิก ซึ่งควรส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มมากยิ่งขึ้น 2) การส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิก ให้มีความเข้มแข็งมากกว่าเดิม โดยการระดมความคิดร่วมวางแผนการดำเนินงาน เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และ 3) วงจรการพัฒนาภัณฑ์โดยการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาร่วมกัน มีการติดตามการดำเนินงานของกลุ่มการลงทุนร่วมกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักในกลุ่ม ส่วนประการสุดท้าย เป็นแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านม่อนเนาแก้ว ประกอบด้วย 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การพัฒนามู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรม โดยการนำเอาวิถีชีวิตชุมชน อาชีพของชุมชน มาเป็นส่วนหนึ่งของการน า การท่องเที่ยว เพื่อสืบสานวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2) การถ่ายทอดความรู้แก่เยาวชน เน้นการพัฒนาจิตสำนึกเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชน นำไปสู่การส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวผู้วิจัยสรุปได้ว่า ภาครัฐมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและกำลังสูญสิ้นไปตามกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ภาครัฐจึงจำเป็นต้องสร้างนโยบายให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนเพื่อก่อให้เกิดการสร้างรายได้ สร้างอาชีพ สร้างจิตสำนึกในการรักท้องถิ่นของตนเอง โดยที่ไม่ต้องมีการอพยพย้ายถิ่นฐาน ภาครัฐจึงถือว่ามีส่วนสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุก ๆ มิติ โดยเฉพาะสนับสนุน ด้านเงินทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการบริหารจัดการ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง ในงานวิจัยในครั้นนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านวังเจ้า อำเภอเมืองสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชร ภายใต้กรอบแนวความคิดทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมาข้างต้น

4. กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล
- เพศ
- อายุ
- อาชีพ
- รายได้
- การศึกษา

ตัวแปรตาม

บทบาทภาครัฐ
- ด้านเงินทุน
- ด้านการผลิต
- ด้านการตลาด
- ด้านการบริหารจัดการ

ปัจจัยด้านสังคม
_____
_____
_____
_____
- ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่
- สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน
- ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการทอผ้า